

THE
OPUS

Nemzeti
Kulturális
Alap

4. évfolyam, 3. szám
Felelős kiadó: Hodossy Gyula
Főszerkesztő: H. Nagy Péter
Szerkesztők: Csanda Gábor, Vida Gergely
Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
Szerkesztőségi titkár: Takács Zsuzsi
Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901
Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
Nyomta: Print Invest Magyarország-H Zrt., Győr
Egyes szám ára: 2,60 euró. Éves előfizetés: 14 euró
Megrendelhető a kiadó címén
Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, IV. ročník, 3. číslo
Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479
Sídlo spoločnosti: Laurínska 2, 815 08 Bratislava, IČO 30806372
Vydavateľ: Gyula Hodossy
Šéfredaktor: Péter Nagy, H.
Redaktor: Gábor Csanda, Gergely Vida
Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
Redakčný tajomník: Zsuzsi Takács
Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
Tlač: Print Invest Magyarország-H Zrt., Győr
Cena jedného čísla: 2,60 euro
Celoročné predplatné: 14 euro
Registračné číslo: EV 3714/09
ISSN: 1338-0265

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR
program Kultúra národnostných menšín 2012

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Paranoia

Nyerges András: Egy tökéletesnek látszó összeesküvés [regényrészlet].....	2
Fehér László: Miért nem megyek a vízbe [novella]	8
Százdi Sztakó Zsolt: Vagina [elbeszélés]	11
Vasi Szabó János: A pokol új körei [elbeszélésfűzér]	24
David Curzon: Régmúlt napok fénye – SF-monológ – [vers]	31
Vida Gergely: Hártya [vers].....	33

Horizontok

Szászi Zoltán: Kép, látszat, idő [vers].....	34
Varga Imre: ? (A Reggelnaplóból)	37
Nyerges Gábor Ádám versei.....	41
Veres István: Amplitúdó [novella].....	44
Rácz Boglárka versei	48

Hölgyválasz

Hegedűs Orsolya: A hard fantasy gyökerei [tanulmány]	50
Sz. Molnár Szilvia: Gondolatok a Bujdosó-életmű recepciótörténetéről [tanulmány]	59

Farkas Márta: A lírai hagyományok újraírása Borbély Szilárd Halotti Pompa c. kötetében [tanulmány].....	67
V. Mihályi Anikó: Növekvő távolság, Interjú Borbély Szilárddal	77

Palimpszeszt

Balogh-Auer Zita: Pixelvárium (Tóth Krisztina: Pixel) [kritika].....	80
Simon Mónika: Csak a tökéletes képmásodat szeretném megalkotni... (Joyce Carol Oates: Egy szép szűz leány) [kritika]	84
Hegedűs Norbert: A tetten ért történelem (Hagyománytör[tén]és) [kritika]	87
Baka L. Patrik: Dráma, három felvonásban (Simon Attila: Küzdelem a városért) [kritika]	92
Brutovszky Gabriella: Gyöngyösi István Parnasszusa: Csetnek [ismertető]	95
Bemutatjuk: Mayer Éva.....	99

Munkatársaink	100
----------------------------	-----

NYERGES ANDRÁS

Egy tökéletesnek látszó összeesküvés

Részlet *A negyvenesek pavilonja* c. regényből

Ó, te szegény, állt meg az ágyamnál Berzenceiné, milyen sápadt és sovány vagy, szinte rosszabbul nézel ki, mint mikor a vonaton találkoztunk! Anyád hogy van, ő ma nem jön véletlenül? Látogatási nap volt, a kórtermünk megtelt rokonokkal, némelyik fiúhoz egyszerre többen is érkeztek, Mikuleczet például valósággal körbeülte a család. Nemcsak a látvány ingerelt, hazulról hozott csomagok bontogatása is hallatszott mindenfelől, meg a kínálások és szabadkozások ismerős mormolása, jól fölismerhető illatok terültek szét a levegőben, süteményeké, gyümölcsöké, sültkéé, de hallottam kanalaknak a befőttésűveg falához koccanását is, meg a pakolt desszertek papírjának zizegését, amint feltépi őket. A zsvivaj túlságosan vidám volt ahhoz, hogy ne az jusson folyton eszembe, bezzeg az én apám tegnap hiába járt itt, elzavarták a kapu előtt. Ahányszor ez eszembe jutott, mindig Boga felé pillantottam, látja-e, hogy én is egyedül vagyok, akárcsak ő, én se kaptam senkitől semmit. Ha már végig kell nézmem, amint mások örülnek egymásnak, legalább annyi hasznom legyen ebből a keserves állapotból, hogy a tripolisziak egyike tudomásul veszi, egyformán mostoha a sorsunk.

Berzenceiné azonban épp ekkor vett észre s indult el felém, a magárahagyatottságom látszatát alaposan elrontva, hiszen Boga szeme láttára állt le velem beszélgetni, én pedig közben is tudtam, hogy mondhatok majd, amit akarok, az isten se mossa le rólam, hogy egy brancsba tartozom ezekkel. Berzenceiné képéről lerítt, hogy jócselekedetnek képzele, ha szóba áll velem, és mert most is harsozott, mint mikor először láttam, az se maradt köztünk, amit mondott, a teremben lévők mind hallhatták, ahogy a maga mesterkéltségek módorában régi, meghitt, bensőséges barátságot éreztet a két család között, s én utólag nem mehetek oda mindenkihez azzal, hogy ebből semmi sem igaz, nincs közünk Berzenceiékhez. Anyád ritka hercegteremtés, azzal a lányos alakkal, azzal a határozott fellépéssel, az ember ki se nézné belőle, ugye? A nő úgy nézett rám, mint aki az álméllködáshoz megerősítést vár, és éppen tőlem. De nem volt kedvem az udvariaskodó locsogáshoz, van nekem bajom maga nélkül is elég, gondoltam, és elszántan hallgattam, Berzenceiné azonban azt hitte, ennek egyetlen oka az lehet, hogy nem jut eszembe, kicsoda

ő. Hát nem emlékszel, kérdezte csalódottan, én vagyok a Giduska mamája! Emlékszik, csak menjünk innen, rángatta meg a kabátját Giduska, én pedig hálásan néztem rá, noha éppen azt magyarázta, hogy a Nesztorral tilos szóba állni, mert ha Irma nővér meglát minket pont az ő ágyánál, én szorulok ezért. Rá se ránts, Giduskám, legyintett az anyja, és főleg ne félj Irmától, inkább féljen ő, nehogy elapadjon a forrás, és a hüvelyk- meg a mutatóujja egymáshoz dörzsölgetésével jelezte, miféle forrásra gondol. Azon kaptam magam, hogy ő, akit a vonaton idefelé még hevesen utáltam, akinek a viselkedése két hónappal ezelőtt valósággal megbotránkoztatott, most szinte rokonszenvesnek tűnik, főleg a fiához képest, mert az itt töltött hetek megtanítottak becsülni azt, ha valakinek esze ágában sincs titkolni, amit művel. Azt is jólesett látni a magam szorongatott helyzetében, hogy van egy ember, aki nem fél Irmától, és ezt még azzal is kinyilvánítja, hogy nem tágít az ágyamtól, sőt, szinte tüntetően füttyöl az itteni tilalmakra. Ettől a velem való nyájaskodása is más értelmet nyert, ő pedig lopva terepszemlét tartott az ágyamon, és felmérte, hogy nem hevernek rajta rokonoktól kapott finomságok. Annál jobban tetszett neki, hogy ő viszont sajnál minden gyereket, az idegent is, ha nem jut neki a jóból. A kiabálás határán volt a hangja, ahogy kérdezgetett, mondd, nem kérnél egy kis szörpöt, magam főztem, vagy házi süteményt, ma reggel készült, talán még meleg is, Giduskám, hozz ide pár darabot Gyurikának. Hagyd a fenébe, nem kell, állítottam le Giduskát, de éreztem, hogy ez érthetetlen nyerseséggel csenghet Berzenceiné fülében, megsejtene belőle a kettőnk nem éppen baráti viszonyát, pedig annak idején a lelünkre kötötte, hogy mi, jobb családból való fiúk, tartsunk össze. Egyéb se hiányzik, mint a faggatódzás, hogy mi bajom a fiával, a kis aranyossal, és ezt, hiába is próbálnám, úgyse tudnám vele megértetni, egyszerűbb, ha szelíd tónusra váltok, kösz, ne fáradj, nem kérek semmit, mondtam, és Giduska szemlátomást megkönnyebbülve lélegzett fel. És pár szem tejdropszot vagy mézcukrot, kérdezte Berzenceiné, esetleg egy kis pemetefű cukorkát, vagy ha jobban szereted, van nálam mazsola is. Csak szólj bátran! Szomorkás mosollyal jeleztem, hogy ami engem bánt, azon ilyesmikkel nem lehet segíteni, tessék elhinni, most semmi se menne le a torkomon, de mire kimondtam, már rá is jöttem, hogy elharmarkodtam a visszautasítást, mert ha Berzenceiné mindenáron tenni akar értem valamit, hát éppenséggel tehetne, rajta kívül itt úgyszincs senki, aki a nővérek szemében gyanún felül állna, márpedig annak véghezviteléhez, amit kérnék, éppen ez a legfontosabb. Még mielőtt levittem volna a hangot, egy lendülettel folytattam is, de ha tényleg tetszik akarni segíteni, hát volna valami, aminek örülnék.

Elhallgattam, mert rádöbentem, hogy hiába jó az ötletem, nem érek vele semmit, mert itt van Giduska is, és ha ő meghallja, úgyis lebeszéli az anyját a teljesítésről. Kivéve azt az esetet, ha nem hallja, amit mondok. Talán mégis ennék egy kis sütit, próbáltam menteni a menthetőt, hátha elhiszik, hogy a sütemény az a *valami*, ami mégis segíthet rajtam, és jól gondoltam, mert ezzel sikerült eltávolítani a közelünkből Giduskát, akinek vissza kellett ballagnia az éjjeliszekrényéhez. Végre inthettem az anyjának, hogy hajoljon közelebb, mert amit mondani szeretnék, azt csak suttogva lehet. Apám tegnap itt járt, de nem engedték be. Ha levelet írok nekik, fölbontják és visszatartják. Egyszerűen nem tudok a szüleimnek üzenni, de ha fel tetszene hívni az anyámat...

Berzenceiné fejrázással adta tudtomra, hogy ezt kár is folytatnom. Sajnos már nincs telefonunk, mondta, az olyanoktól, mint mi, manapság elveszik a fővonalat, viszont monddok mást, ha írsz pár sort, Pesten eljuttatom a szüleidhez. Ebben a pillanatban ért vissza hozzánk Giduska, nesze, mondta, és elém tett egy lekváros kiflit, ezt bátran megeheted, ez nem *egérke*! A kaján szájbiggyesztése feldühített, hiszen azzal él vissza, hogy az anyja előtt nem kenhetem el a száját, de tudatában voltam, és ez lecsillapított, hogy most

nagyobb dolog forog kockán, semhogy hagyjam magam fölhergelni. A papírlap fölé hajoltam, amit az imént kapkodva előrántottam, és sebesen lekörmöltem ezt az egy sort, *Anyu, Apu, rémes itt, csináljatok valamit, mert nem bírom ki.* Tudtam, hogy otthon ennyiből is érteni fognak, gyorsan odafirkáltam még a laccímünket is, azután már csak azért izgultam, hogy Giduska meg ne találja kérdezni, mit csúsztatok oda az anyjának. Szerencsémre Berzenceiné tökéletes összeesküvőnek bizonyult, csak a szempillái néma, sokatmondó lehunyásával jelezte, hogy minden rendben lesz, s közben olyan titokzatosan mosolygott, mintha még tetszene is neki, hogy közös konspirációnk van. Megérezte, hogy most leginkább a fia figyelmét kell másfelé terelnie, bocsáss meg, mondta nekem, mielőtt hazamennék, mi Giduskámmal teszünk még odakint egy kis sétát, úgyhogy el is köszönünk tőled. Búcsúzóul ezt megtoldotta még egy mondattal, amitől valóságos összeesküvőzsenivé vált a szememben, hiszen kizárta vele még a lehetőségét is, hogy a fia megsejtse, miféle ügyben játszunk össze, ha Gigibaba, vagyis anyád megjönne, elvég-re még jöhet, feltétlenül mondd meg neki, hogy a Berzencei Gitta csókoltatja.

A nap hátralévő részében mindvégig fergeteges jókedvvel töltött el a gondolat, hogy túljártam Irma, de még Ortolánia eszén is. Bármennyire próbálták megakadályozni, hogy tudassam a szüleimmel, bajban vagyok, nekem mégis sikerült. Mostantól csak idő kérdése, hogy mikor tudják magukat mindketten egyszerre szabaddá tenni, és eljönni értem. Ez máskor se menne ukmukfukk, de most, az ünnepi műszak hajrájában végképp nehéz lesz, ami azt jelenti, hogy miután Berzenceiné átadja nekik a cetlit, még további napoknak kell eltelniük, mire meg tudják szervezni, hogy a Népművelési Minisztérium meg az Egyenruhagyár ugyanakkor adjon nekik szabadnapot. Az én elgondolásom szerint mindenképpen együtt kell jönniük, mert az, ahogy apámat tegnap elküldték, mutatja, hogy a kiszabadításom nem lesz egyszerű feladat. Az időpontot illetően nem tápláltam vérmes reményeket, december van ugyan, de még csak az eleje, a Mikulást valószínűleg itt kell töltenem, de karácsonykor talán már otthon, a saját ágyamban alhatok. Ez három, nehezen kibíráható hét lesz, de elviselem, ha arra gondolok, hogy ma kicseleztem a szanatórium kopóit. Ez nemcsak ébren adott biztonságot, még álmodni is kivételesen olyasmit álmodtam, amiben nem volt semmi rémség. Ahhoz képest, hogy máskor szándékosan fel szoktam ébreszteni magam. Csak legyen vége a nyomasztó történésnek, amibe csöppentem, most ennek épp az ellenkezőjét éltem át, azért szorítottam alvás közben, hogy amit álmodok, tartson ki még egy ideig, s nehogy túl hamar vége legyen. És mintha nem is álom lenne, az Eötvös utcai lakás nagyobbik szobájában dobáltam a szüleimnek hol kék, hol piros, hol sárga léggömböket, és bár furcsa volt, de könnyen megszoktam, hogy nagyobb a szabad hely a bútorok között, mint amekkorára emlékeztem, pedig most is a szokott helyén állt a fehérneműs szekrény, meg a hepehupás rókamie a kiálló rugókkal, meg az üveges vitrin, csak most attól, hogy valaki pár lépést tesz a szobában, nem csörömpöltek benne az össze-összeverődő poharak. Pedig nemhogy lépkedtünk, de kifejezetten ugráltunk. A parkett attól volt ilyen, hogy a háború előtt anyám ebben a szobában tartott kasztanyettával levezényelt táncórákat a környék fogyni vágyó asszonyságainak, akik a mázsát közelítő súlyukkal még az alattunk lévő lakás födémjét is jócskán próbára tették. Mondogatták a szüleim, hogy a parkettléceket ki kell cseréltetni, vagy legalább egy szőnyeget le kéne teríteni, de sem léccserére, sem szőnyegre nem tellett, most azonban, amikor fel-felugrottunk, elképesztően nesztelen volt a földet érésünk. Két luftballon volt mindhármunknál, s ha apám éppen a kéket dobta felém, a másik irányból már repült is hozzá a piros, anyám pedig úgy nevetett, ahogy azóta sem, mióta állásban volt, vigyázz, Gyuszi, megy a csavart! Apámról kiderült, hogy pompásan tud fejelni, és amit így továbbít, csak úgy tudom elcsípni, ha felrúgom magam

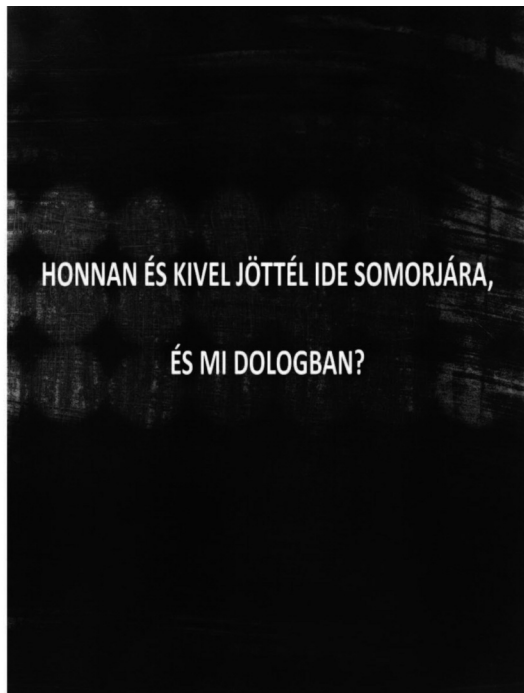
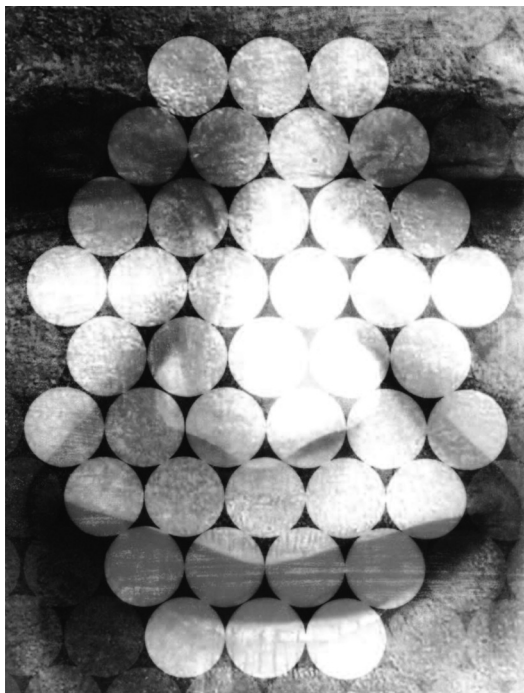
magasra, és szinte vízszintesen úszom a levegőben, de valahogy természetesnek tűnt, hogy képes vagyok erre. Ha álomban azt gondoltam, még, és még, a labdázásnak nem lett vége, és el sem fáradtunk, sőt, még órák múlva is olyan könnyűnek éreztük magunkat, mintha a lábaink csak léggömbnyi súlyt cipelnének.

Még ébredéskor is szinte fülig ért a szájam, s az álombeli jókedv emlékét akkor is sikerült megőriznem magamban, amikor a nap máskor legkeservesebb része következett, mert a többiek mind elmentek iskolába, én meg az üres kórteremben egyedül maradtam, azaz még egyedül se, mert Irma szüntelenül fürkésző, ellenséges pillantásának kitéve. Tarkóm alatt összekulcsolt kézzel bámultam a mennyezetet, de diadalmasnak szánt, révült mosoly ült az arcomon, és egyfolytában arra gondoltam, hogy Irma és a többiek még csak nem is sejtik, hogy én már csak a látszat szerint vagyok itt, valójában félig már haza is mentem.

Az ábrándozásaimnak az vetett véget, ami ebéd után történt, s amire sem én, sem a többiek nem tudtunk magyarázatot. Irma nővér mindenféle lármás parancsosztogatást mellőzve előbb a saját szekrényének lefoglalt részét, aztán Giduska éjjeliszekrényét is kiürítette, összeszedte az érkezése óta jócskán felszaporodott holmiját, megtömte a táskáit, és mi csak a felszólításból, hogy köszönj el, ha akarsz, értesültünk arról, hogy valami készül. Már csak út közben tartotta fontosnak, hogy nekünk is bejelentse, Berzencei átmegy a negyvenegysekhez.

Hogyhogy, hová megy, miért viszik át, mi, a maradék huszonhárom negyvenes, szinte egyszerre kezdtünk méltatlankodva zúgni, Irma és Giduska azonban fikarcnyit sem törődött azzal, hogy miket ordibálunk a hátuk mögött, csak loholtak végig a termen, mintha valami fenyegetné őket. Srácok, ti értitek, kérdezte Mikulecz, ilyen itt még nem volt, negyvenest nem rakhatnak át a negyvenegysekhez! Kit érdekel a kis nyamvadék,

Réteghiány, avagy Korlátok a fejedben vannak..., fotogram, giclée nyomtatás, 80×60 cm, 2009–2010

kiabált Boga, ha Nesztornak hiányzik, azt megértem, de nekünk? Nekem se hiányzik, siettem visszaordítani, én csak örülök, ha nincs itt! Hülyék, kurjantotta el magát Vidákovics, nem értitek a lényegét, Irmának már nincs köztünk spiclije! Pont odavaló, ahová viszik, ordította Jákó, a kicsik közé, azok közt ő lehet a nagyfiú! Ezen mindenki nevetett, és a következő pillanatban Giduska el is volt felejtve, csak én nem tudtam napirendre térni az eset fölött, mert valami búzlótt az átköltöztetésében, ha ez már tegnap eldőlt volna, Berzenceiné azonmód elújságolja nekem, de egy szóval sem említette, pedig ez a nő nem a szófukarságáról híres. Giduska kimenekítésének terve azután ölthetett alakot valakinek az agyában, hogy ő meg az anyja elköszöntek tőlem. A véletlenül nyelvemre jött kifejezést kedvemre valónak találtam, mert az ösztöneim azt súgták, hogy ezzel pont eltráfáltam, amiről szó van, és bár magamnak sem tudtam megmagyarázni, hogy mire alapítom ezt a gyanúmat, a gondolat, hogy Giduska átköltöztetése valójában *kimenekítés*, nem tágitott tőlem. Annyira sebtében, előkészítés nélkül, mondhatni menekülésszerűen történt, amihez foghatót én még csak a háború alatt láttam, amikor híre jött, hogy nyilasok razzizálnak a körzetben, és közelednek a házunkhoz, de mielőtt ideérnének, a nagynéném barátnőjének, aki az éjszakát nálunk töltötte, el kell tűnnie. Négyévesen folyton láb alatt voltam, mert az izgalom rám is átragadt, és mindig odabóklásztam, ahol éppen történt valami, így összepakolás közben még engem is kerülgetni kellett. Arra nem volt idő, hogy a néni ellenőrizze, megvan-e mindene, csak egy volt fontos, itt ne találják. Giduskát úgy ragadta ki közülünk Irma, mintha valami veszély fenyegetné, de olyan, amely egyedül őt érinti, hiszen ha például leszakadni készült volna a plafon, akkor minket is ki kellett volna telepíteni a pavilonból, de velünk senki sem foglalkozott, tehát huszonnégy gyerek közül csak egyre leselkedik baj. Annak pedig személyesnek kell lennie, de nem egészségügyinek, mert ha Giduskát karanténba kéne zárni, akkor nem a kicsikhez vinnék át. Mi az, ami még személyes lehet? Például az, ha vétett valaki ellen, és attól lehet tartani, hogy az illető majd pokollá akarja tenni az életét. De kicsoda? És miért? Mintha szándékosan rendezték volna úgy a helyzetét, hogy kifaggatni se legyen módunk, sem most, sem később, mert a negyvenegyesekkel az étkezőben sem találkozhattunk, hiszen ők másik turnusba vannak beosztva, a pavilonjukba külön engedély nélkül be sem léphettünk, tehát többé se hely, se alkalom arra, hogy magától Giduskától kérdezzük meg, mi a francot követtél el és ki ellen?

A csendespihenőnek éppen vége lett, amikor váratlanul megjelent Ortolánia, s ebből rögtön tudtuk, hogy rendkívüli esemény bejelentése várható, de az arcán derengő fennkölt és átszellemült mosolyt nem tudtuk mire vélni. Látszott rajta, hogy már előre meghatódott attól, amit mondani készül. Kezében egy papundekli dobozzal egyenesen az ágyam felé tartott, tessék, ez a tiéd, mondta nyájasan, és nem lehetett kétséges, hogy ami következik, azt nemcsak nekem, hanem a terem egész nyilvánosságának szánja. Ma ugyan nincs csomagosztás, és általában is ellenkezik az elveinkkel, hogy bárkivel kivételt tegyünk, de a vezetőség most az egyszer úgy döntött, hogy Nesztor soron kívül megkaphatja a szülei küldeményét. Egy lépést hátralépett, s úgy várta, hogy bontogatni kezdjem a csomagot, a hidegre való tekintettel döntöttünk így, azaz hogy döntött Jancsucskó főorvos elvtárs, neki tartozol köszönettel azért, hogy nem kell napokig várnod, a meleg holmikát máris használatba veheted. Átfutott az agyamon, hogy még sosem hallottam Ortolániától az *elvtárs* szót, akkor sem, amikor a pesti *elvtárs* itt volt, valaminek közben történnie kellett, ha most a szájára vette, de ezen töprengeni nem volt időm, viszont eldöntöttem, hogy csomag ide, csomag oda, nem fogok meghunyászkodni, és megkérdeztem, tessék mondani, az ágyban hordjak bakancsot meg sípulóvert, vagy hol? Hallod-e, elég szemtelen vagy, ült le a főnövér, de ettől kezdve fojtott hangon beszélt, hogy vilá-

gos legyen, ezt viszont már csak nekem szánja. Nem, nem az ágyban, holnaptól mehetsz iskolába, ugyanis szerencsédre kiderült, hogy a por, amit Irma nővér talált, csak viszketőpor volt. És mi ebben a szerencse, kérdeztem volna, ha merem, el sem kellett volna hinniük azt a hülyeséget a méreggel! No persze, a viszketőpor is csúnya, ellenséges akció lett volna, folytatta Ortolánia, de mert végül is nem történt semmi, úgy döntöttünk, hogy fátylat rá, viszont mostantól elvárjuk, hogy megbecsüld magad.

Amíg beszélt, egyre a dobozt forgattam, kerestem rajta a postai feladás dátumát, vagy a pecsétet, de semmi ilyet nem találtam. Csak a nevem volt ráírva, és se cím, se feladó, már bocsánat, mondtam némi torokköszörülés kíséretében, el tetszene árulni, hogy ez mikor és hogy került ide? Ortolániának a szeme se rebbent, úgy vágta rá a választ, apád hozta tegnap, annyi ideje sajnos nem volt, hogy találkozni is tudjon veled, éppen csak annyi ideje volt, hogy ezt leadja az irodában, már ment is tovább. Aha, mondtam, szóval nem küldték el, ő nem ért rá. Ingattam a fejem, mint aki tudja, hogy hazugságon kapott valakit, de ezt így nem mondhatja a szemébe, és azt dűnnyögtem, ne tessék már engem hülyének nézni, azt meg hozzágondoltam, de nem mondtam ki, hogy legalább egyeztettek volna egymás közt, ki mit hazudik.

Mi akar ez lenni, pattant fel a dühtől vérvörössé vált arccal Ortolánia, és rám rivallt, hogy mersz velem így beszélni? Ahelyett, hogy hálás lennél, amiért feloldottuk a büntetésedet, idehoztam a csomagodat, visszaélsz a jóságunkkal és pimaszkodsz? Ne félj, letörlöm én a vigyort a képedről, le én! Nem mondhatod, hogy nem figyelmeztettelek a múltkor, megkértelek, hogy hagyj fel a szanatórium rágalalmazásával, de úgy látszik, az falrahányt borsó volt, hát most betelt a pohár, borsó van a pohárban, gondoltam, és megint vigyorognom kellett, de ez a felbőszült Ortolániát csak tovább hergelte, elszámítottad magad, ezt az újabb gyalázatosságot már nem úszod meg ilyen könnyen. Nem érttem, mit nem úszok meg, hiszen ő maga ismerte be az imént, hogy amit bűnömül róttak fel, az nem volt más, mint Irma képzelődése, ők azok, akik olyasmért büntettek, amit el se követtem, a csomagomat alighanem jóvátétel gyanánt adták ide, de akkor mit akarnak megint a nyakamba varrni? Főnövér kérem, szólaltam meg hosszas tusakodás után, nem értem, miről tetszik beszélni, az égvilágon semmit se csináltam, de ha akartam, se tudtam volna, mert naphosszat itt kellett feküdnöm, senkivel sem beszélhettem, szóval mi a bajuk velem? Nem érted, ugye? A főnövér hangja félelmetesen felvijjogott, tényleg nem érted? Akkor ez micsoda? A köpenye zsebéből egy papírt vett elő, és az orrom alá dugta, itt az újabb aljasságod, le se tagadhatod, mert bizonyíték van rá. *Anyu, apu, olvastam, rémes itt, csináljatok valamit, mert nem fogom kibírni!* Mered tagadni, hogy ezt te írtad?

Elsápadva szegtem le a fejem, és úgy elszédültem, hogy meg kellett kapaszkodnom az ágyban. Na, legalább beismered, szögezte le az Ortolánia, de ettől még a bűn bűn marad. A világ kicsit elsötétült, de ugyanakkor egy rejtély meg is világosodott számomra: végre tudtam már, hogy Irma és a főnövér szerint ki lett volna az, aki Berzenceiné fiának minden lehetséges módon pokollá teszi az életét, ha csak ki nem menekítik ebből a pavilonból, még mielőtt kiderül, hogy hol kötött ki a szüleimnek szóló segélykiáltásom.

Miért nem megyek a vízbe

Most éppen azért, mert tele van szeméttel. Nem vagyok büszke rá, de a nagy részét én dobáltam bele. Ne értsenek félre, nem holmi megtévedt környezetvédő beszél belőlem, a magam részéről elevenen meg is rohadtam volna az egész tó, ahogy van. A baj az, hogy éppen valami hasonló történik, és ennek köze sincs ahhoz, amit ígértek.

Nekem az számít, ami a tó alatt van. Pontosabban benne, vagy mögötte – vagy ha egészen pontos akarok lenni, akkor ezek a fogalmak egy idő után egyre kevesebbet jelentettek. Az elején, az ígéretek mellett még egészen jól el tudtam képzelni, milyen lesz az új kinevezésem a falon, mondjuk a helyettes állomásfőnöki *mellett*, vagy a kibővített másik telek az enyémhez csatolva, az eddigi *mögött*, vagy az új, tágas pinca az egész *alatt*. De minél több időt töltöttem a víz partján és hallgattam a hangját, annál inkább világossá vált, hogy mindez nem sokat számít. Az egyetlen irány, ami létezik, hozzá vezet.

Persze, mondhatnák, az én koromban ki hisz már az ígéreteknek. Ígértek itt annyi mindent. Az efféle károgoóknak mindig megmutattam a telket, a házat, a nagyon makacskodókat még a stég végére is levittem. A padlásra nem, az sosem készült el, és attól tartok, nem is fog. A látkép viszont a stég végéről, főleg estefelé, tényleg elállítja a lélegzetet. Tessék, ha semmi nem valósult volna meg abból, amit a háború után ígértek, most hol lennénk, mi, nagyokos? Csak tudni kell, amit tudni kell. Nézzék csak a naplementét.

Nem tehetek róla, egy képeslapra hasonlított volna a leginkább, ha nem lóg be balról Majláték hülye stégje. A másik stég, amire persze nem volt engedélyük. A hülyéje néha átintegetett esténként, de gyorsan leszokott róla.

Bizonyos értelemben Majláték hibája minden. Ne nézzenek így rám. Nézzenek inkább magukba, vajon mit tennének, ha a Balatoni Világgal teljes estéket csak az a kibaszott szomszéd stég rondítaná el. Belelóg a képbe, az estébe, mindenbe, néha már az álmokba is, pedig az elején nem álmodtam valami gyakran, és akkor sem sokat. Igen, persze, egyre gondoltunk, megtettem a magam köreit a tanácsban és a figyelmükbe ajánlottam Majlátékat, de csak annyit értem el, hogy mindkettőnk stégje ott maradjon a tanácselnök széles látókörének vakfoltjában. Sőt, ha néha erősködtem és megpróbáltam újra felhozni a dolgot némi tokaji mellett, csak a torkukat köszörülgették, hogy *nekem* vajon rendben van-e az engedélyem! Mintha én kezdtem volna az egészet! A barmok stégje sokkal korábban ott volt, sőt, ha most kérdeznek, úgy mondanám, az idők kezdete óta, talán előtte is.

Sokba került a dolog, az egyezkedés a hivatallal, és persze nem is vezetett sehová. Csak eléggé legatyásodtam a hiába ajándékozgatástól, nem a rendes, dolgozó ember asztala ez. Egyszer, júliustól szeptemberig a Balatoni Világosról is kénytelen voltam lemondani, és a tanácselnöknek volt pofája azzal jönni, hogy nagy a család, kettőt se pislogunk, és nyakunkon a karácsony. Gondoljam meg jól, kinek mit ajándékozok, ha ott akarunk állni a stégemen jövőre is. Mindezt nagy bazsalygások közt, de mielőtt sokat tehetett volna, agyonütötte egy villám a nyár utolsó, félhalott viharfelhője alatt. Mondhatni szó nélkül, az ég csak egy-két bávatag dübörgést eresztett meg, aztán durr bele, és utána sem jött semmi, csak morajlás. A nyár utolsó villáma a vitorlása tetején vágta agyon az elnököt, egyetlen csapással. Azon az estén hallottam először a hangot.

Hagyjanak a fölényes mosolyukkal. Nem voltak ott, nem volt ott senki azon a bársonyos sötétségű estén a posványszagban. Túl voltam már akkor a bűvárakciókon, a másik szomszéd Gyuszikáék, vagy hogy hívták azokat a kis nyomorékokat, szóval a szomszéd unokáinak felbérlésén némi színes török rágó fejében, hogy menjenek oda és játsszanak. Játsszanak Bűvár Kundot, partizánost, cápásat, amit akarnak, csak a stég lábával csináljanak valamit. Nem, nem az utolsóval, a negyedikkel. Bal kéz felől. Ha nem ugattam el nekik tizenötször, egyszer sem, de persze hiába. Nem tudták, melyik a bal kezük, és melyik a negyedik cölöp a vízben, és a lélegzetüket sem tudták sokáig visszatartani. Az első pofonra bevallottak mindent. Bőgték, mintha nem ők tehetnének mindentről, én meg káromkodtam a kerítés másik felén, és bevágtam az üres üveget a vízbe. Az sem érdekelt, ha látnak.

A hangját először nehéz volt megkülönböztetni a tó locsogásától vagy a vonat üvöltésétől a töltésen, ami mindig úgy megijesztett gyerekkoromban. Némi gyakorlással viszont, különösen az álmok után, egyre jobban hallottam. Az első nyáron nem vágtam a dolgok elébe. Mindig csak azt hoztam, amit kért. A másodikon, amikor jobban neki lendültem, néha megpróbáltam kitippelni a vágyait, és a hálás érintésből a tarkómon, párával teli szélből, ami a tó felől jött, esküdni mertem volna rá, hogy szinte mindig eltaláltam. Akadtak apróbb tévedések, például az élő macska helyett először csak döglött macskát sikerült, bár ezt megpróbáltam helyre hozni némi sült hekkkel, beívelve a stég legvégéről, lábujjhegyen kibillenve olyan messzire a semmi fölé, amennyire csak a bátorságomból futotta. Mint mondtam, nem megyek a vízbe. És a tévedések sem voltak jelentősek, a végén mindig egyetértésben vigyorogtunk a part két felén, ebben biztos voltam, még akkor is, ha neki nem volt szája.

A kislánnyal mentem túl messzire, hogy úgy mondjam, akkor billentem ki a semmi fölött. De hát nem volt mit tenni, ő a kislányt akarta, azaz nem a kislányt, bármilyen kislányt, és éppen egy kis luvnya ment el a telek előtt, fagyival a kezében. Rádadásul el kellett érnem, hogy előtte vegye le a bugyiját, mert ő így akarta fogadni ott valahol a tóban. Nem sikerült, mármint rávenni, az ütés után pedig már nem beszélgettünk semmiről. A vizsgálás ellenére éreztem, hogy jó úton járok. Növelni kell az adagot, még többet, be a tóba, és akkor megkapok mindent, amire eddig csak szemérmesen céloztunk. Nagyobb telek, előléptetés, a sör ára emberemlékezet óta lefelé megy, nem fel, Majjáték ötvar stégjét elnyeli a mélység. El, és nem marad a helyén semmi, csak a fekete víz.

A kislány után nem volt megállás. Következzenek Jürgenék kettővel arrébb, a bérelt házból. Sosem tudtam elviselni az öntudatos óbégatásukat. Az ugatásuk még rosszabb volt, ha beszélni akartak, nem értettem belőle egy szót sem. Miért nem tudnak ezek nyelveket tanulni, miért várják el, hogy a márkájukért az egész világ az ő seggüket nyalja? Egy ideig sajnos én is kénytelen lettem, és bár nem sokat fogtam fel a csaholásukból, a belógatott sörösüvegeket azért ők is megértették. Heineken, a kurva anyjukat. Irdatlan költségekbe vertem magam, de az ő kedvéért megéri, hozzá képest minden apróság.

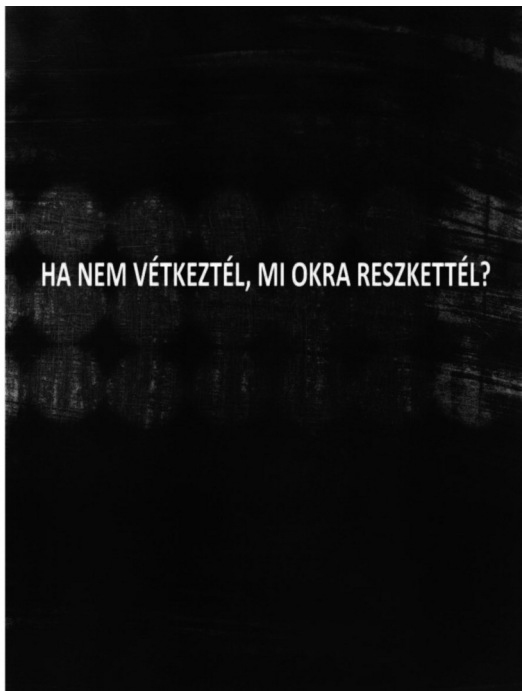
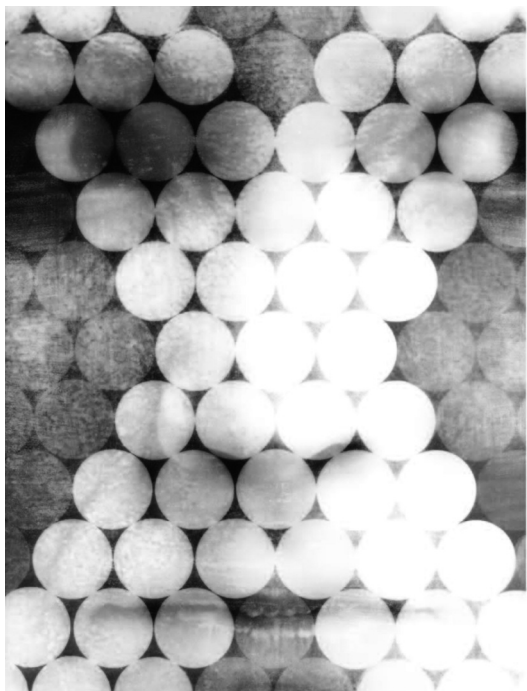
Gondoljunk a végére, csak a végére, ezt mondogattam, míg elmentem a tábortűz mellől, be a sufni mögé, a fűrészt.

Egyszerre persze nem lehetett mindet, mint a hülye videofilmekben, amelyek néha áthallatszottak. Sőt, egyedül Jürgenre jutott időm, rá is csak ügyel-bajjal. A többi megpróbált félrelökni a szétgurult sörösüvegek és a nyers hús darabjai közt, amíg rá nem jöttek, hogy teljesen komolyan gondolom. Végre megfeledeztek arról a harákoló ugatásról, teljesen emberi üvöltéssel rohantak a kertkapu felé, vagy át a kerítésen, az egyik még a törpéimet is felrúgta, míg én Jürgennel foglalkoztam. Amikor végeztem, nagy nehezen fogást kerestem rajta a vér és a haj között, és húzni kezdtem a tó tükre felé.

Nem volt csobbanás, sem ívelés, csak nyögés és zihálás, míg levonszoltam a köveken és egy rúgással elindítottam. Nem süllyedt el, és egyelőre ő sem vette magához. Jürgen homályos szeme a borús eget bámulja a tó fölött, amint a hátán úszik. Sosem fog már amiatt aggódni a határnál, mi van a csomagtartójában. Engesztelésül még utána vágtam pár üres vagy teli üveg Heinekent, a hús darabjait, a nyársakat, mindent, és vártam, hogy ő jelentkezzen. Megmozduljon.

Szóval ez az utolsó nyár, azt hiszem. Az időérzésem sokat romlott. Az üvöltések elhalkultak a messzeségben, a hátam mögött, előttem pedig nincs semmi, csak az üres vízfelület, és az a kibaszott stég is még mindig a helyén. Szirénázás, úgyhogy megfordulok, kiballagok a kapu felé, de még félúton sem járok, amikor leparkol a kertkapu előtt egy kék-fehér Lada, és kiszáll belőle a körzeti megbízott. Messze vagyunk, de látom a szemében a végtelen csalódást. A kezemre nézhet, meg ami róla csöpög, aztán el a vállam fölött, ő is a tóra, és egy pillanatra meg mernék esküdni rá, hogy ugyanarra gondolunk, a nyár végére, és hogy miért nem mozdul meg soha semmi.

Réteghiány, avagy Korlátok a fedjen vannak..., fotogram, giclée nyomtatás, 80×60 cm, 2009–2010

Vagina

A Helvécia a város egyik legfelkapottabb helye volt, ami nem is csoda, hisz egyszer már az volt a két világháború között. Mai fogalmaink szerint a kávéház akkor kultikus hely volt, ahova divat volt beülni, hogy az emberek a kor legnagyobb művészeinek a társaságában fogyasszák el a zserbójukat egy kávéval. Mert ezt a helyet azok a bohém művészek tették kultushellyé, akik, mikor a kávéház megnyitotta kapuit a nagyközönségnek, egy átmulatott éjszaka után, mikor a személyzet jelezte, hogy záróra, a kávéház kulcsait ünnepelesen a Dunába dobta. Így akarván jelezni a tulajdonosnak, hogy ennek a helynek sose szabad bezárnia. A tulajdonos pedig értette a célzást, és így vált aztán sok bohémnak nem is a második, hanem rögtön az első számú otthonává ez a hely. Nap mint nap itt éltek és dolgoztak, jóformán az egész életüket itt élték le. Még tisztálkodni is a számos fürdő egyikébe jártak, amikről a város híres volt. Egész szerkesztőségek költöztek a Helvéciába, az újságírók itt írták meg a cikkeket, a szerkesztőségben már csak a végső simításokat végezték el. Máig élő legenda, hogy a kor híres regényírója, ha megszorult, és nem tudott a pincérnek fizetni, az éppen készülő kéziratból tépett ki egy lapot, mondván, ha elviszi a kiadónak, ők majd beváltják készpénzre.

Ezenkívül is számos anekdota fűződött a Helvéciához. Például arról a két jó barától, neves írókról, akik fogadást kötöttek arra, hogy milyen gyorsan terjed a pletyka a városban. Ebből a célból pedig egyikük reggel a város másik végén lévő kávéházban elmondott egy viccet, amely még aznap délelőtt eljutott a Helvéciába. Így aztán azt is megállapíthatták, hogy a legnagyobb pletykaterjesztő a kávéházi közönség. Nem csoda, hogy annyi újságíró volt köztük.

A Helvécia fénykora a második világháború kezdetéig tartott, amikor is a törzsközönsége szétszéledt. Volt, aki emigrációba ment, mások pedig megkapták a munkaszolgálatos behívójukat. Az ostrom alatt aztán megtörtént az, ami a megelőző majd fél évszázadban egyszer sem, a Helvéciára lakat került. Az embereknek fontosabb dolguk akadt, túlélni az ostromot, és nem arra volt gondjuk, hogy a kávéházban üljenek.

Az új rendszerben aztán, ami a háború után következett, már ki se nyitották újra. Sőt, sokáig még a kávéház emlegetése is „burzsoá csökevénynek” számított, ahol a munkásosztály elnyomói dőzsöltek. Ezekben az évtizedekben a Helvécia bútorraktárként szolgálta a dolgozó népet. Csak nagy ritkán surrant be valaki nosztalgizálni, aki

emlékezett a régi időkre, amikor még pezsgett az élet azokban a termekben, ahol most bútorok porosodtak.

Ennek a nosztalgának köszönhetően azt is, hogy a rendszerváltás után röviddel a Helvécia újra megnyílt. A Helvécia egykori főpincérének az unokája, aki gyerekkorában azokra a történetekre aludt el, amelyeket a nagyapja mesélt neki azokról a bohém költőkről, akik nap mint nap itt éltek. A kávéházban találkoztak hölgyrajongóikkal, hogy aztán a közeli bérlakások valamelyikében bonyolítsák le szerelmi légyottjaikat.

A kisunoka aztán Amerikában lett milliomos, és mikor már tehette, rohant haza, hogy megnyissa a Helvéciát. Olyannyira ragaszkodott hozzá, hogy minden ugyanolyan legyen, mint a bezárása előtti utolsó napon, hogy még a Helvécia eredeti bútorait is visszaszerelte. Az asztaloknál apró táblácska jelezte, hogy melyik írónak-költőnek volt az a törzshelye, és hogy milyen nevezetes versek vagy novellák születtek ott meg. Így aztán a genius loci tökéletesen uralta a Helvéciát, és az ember megválaszthatta, hogy mely irodalmi óriás asztalánál fogyassza el a kapucsínóját.

Ráadásul a pincérek olyan diszkrétek voltak, mintha a legelitebb angol középiskolában nevelkedtek volna. Elegáns frakkban jártak, és hívás nélkül nem zavarták a vendégeket, nehogy megzavarják őket az elmélyülésben, mert a hely szelleme hatalmába kerítette még a legtuskóbb vendéget is. Csak egyszer, az első időkben történt meg, hogy egy hangoskodó amerikai turistacsoport tévedt be, akik hamburgert követeltek, ám a főpincér lesújtó pillantására ők is zavarodottan kihátráltak. Másnapra egy cédula került a Helvécia kirakatába, hogy hamburger az nincs, de minden mással szívesen állnak a vendégek rendelkezésére.

A vendégek nádból készült újságtartókon olvashatták a lapokat, a falakon pedig a dicső múltat megidéző képek voltak. Egyszer még az a megriszteltetés is érte a Helvéciát, hogy az itt készült sütemények kerültek őfelsége, Ferenc József asztalára, mikor egyszer a városba látogatott. Hja, kérem, ki mondta, hogy a marketing a legújabb kor találmánya? A Helvécia leleményes tulajdonosa kihasználta, hogy az uralkodó a városba látogatott, és egy hatalmas kosarat küldött a császári rezidenciára, tele az itt készült finomságokkal. Állítólag őfelsége tetszését elsősorban a Rákóczi-túros nyerte el, dacára annak, hogy az egy rebellisről van elnevezve.

Bár a rosszmájú konkurencia azt terjesztette, hogy az ajándékosár el se jutott a császár asztaláig, és tartalmát a személyzet fogyasztotta el. Különbösen is, mindenki tudja, hogy őfelsége kedvence a Rigó Jancsi, amit viszont ők készítenek a legjobban.

A Helvécia tulajdonosa azonban nem engedte, hogy a szavahihetőségét kétségbe vonják, és most már azt állította, hogy őfelsége elégedettsége jeléül a titkársága még egy köszönőlevelet is írt, amit közszemlére is tett, hogy a nagyközönség megvizsgálhassa. Persze, megint voltak akadékoskodók, akik azt állították, hogy a levél csupán egyes hamisítvány.

Igaz volt a történet, vagy csupán legenda? A célját mindenesetre elérte, hiszen a megrendelések növekedtek, a Helvécia Rákóczi-túrós a divatba jött, és a polgár családok vasárnapi ebédjének a desszertje lett.

„Mindhen nadhon hjó, mindhen nadhon hszép, mindhennel nadhon mhegfadhok elégedhve”, ismételte el magában Vagina őfelségének, a császárnak a mondását, amit jó anyja annyiszor elismételt könnyes szemmel, mikor az emlékezés felzaklatta. Szegény anyjának a Monarchia-beli békeidők maga volt az Aranykor, és ezeknek az éveknek a megtestesülése volt a császár, vagy a kaiser und könig, ahogy emlegetni szokta. Ez a szikár, egyenes tartású öregember úgy örködött népeinek a jólétén, mint igazi atya gyer-

mekeinek a sorsán. Az ő szemében szent volt, és bárkivel hajba kapott, aki ezt megkérdőjelezte.

Ha az apja megjegyezte, hogy mégiscsak egy forradalom leverésével kezdte az uralkodását, és ártatlanok vére tapad a kezéhez, akkor az anyja villámlo szemekkel mondta, hogy azok lázadók voltak, és megérdemelték a sorsukat. Drága emlékű apja, békés természetű lévén, ilyenkor csak felsóhajtott és visszatemetkezett az újságjába, amit rendszeresen, az utolsó betűig elolvasott. Ebben az időben az újságok már inkább a mindenható Párt propagandájával voltak tele, ami az ideológiai nevelést szolgálta, de ez az ő apját nem zavarta, hogy harmincöt éve megrögzült szokásához híven, egymás után két újság kiolvasásával kezdje a napot.

Ennek a szokásának köszönhetően azt is, hogy az új rendszerben, amely nem szerette a régi rendszer embereit, sőt, ahol tehetett, üldözte őket, ő aránylag enyhén megúsza. Ugyanis a Párt legújabb határozatait illetően még a legelvakultabb kommunista is a falhoz állította, aki nem volt olyan szenvedélyes újságolvasó, mint ő. Sőt, nemegyszer maga a párttitkár állította őt példaképül a többiek elé, mint aki dicséretes haladást mutat az ideológiai nevelésben. Így vált az ő apja ideológiailag az egyik legképzettebbé a vállalatnál, akit még az elvtársak is csábítottak, hogy lépjen be a Pártba. Ő azonban udvariasan megköszönte az ajánlatot és visszautasította, mivel az, hogy ismerte a kommunista ideológiáját, még nem jelentette, hogy egyet is értett vele. Ezt persze nem volt tanácsos hangoztatni, ezért hát azzal szabadult kényelmetlen helyzetéből, hogy nem tartja magát „méltónak” arra, hogy kommunista legyen. Ezt a magyarázatát aztán kénytelenek voltak elfogadni, hisz ismerték a múltját, és tudták, hogy az elmúlt rendszerben milyen magas hivatalot töltött be.

Végül azonban az újságolvasás se segített, mert egy magas rangú káder pont arra a villára vetett szemet, amelyikben ők laktak. Így aztán nekik huszonnégy órájuk maradt, hogy összecsomagoljanak, és egy autó elszállította őket valahova az isten háta mögé, egy tanyára.

A tanyasi lét az anyját viselte meg a legjobban, akit Vagina, az iskolából hazatérve, gyakran talált könnyek közt, és ilyenkor azzal fenyegetőzött, hogy egy napon felakasztja magát az istállóban. Azelőtt, még a legnehezebb időkben is talált rá módot, hogy betérjen kedvenc cukrászdájába, ahol legalább egy kávé elfogyasztott. Itt a tanyán azonban nemhogy cukrászda nem volt, de még a kávé is csak hírből ismerték.

A hét testvér közül Vagina volt a legfiatalabb, és így nem csoda, ha őt viselték meg a legjobban anyjának ezek a kitörései. Az anyja már negyvenéves is elmúlt, mikor őt szülte. Mindazonáltal ő volt az, aki az anyja szépségét a leginkább örökölte, már gyereklányként magába bolondította az érett férfiakat. A tanyán, ahol voltak, rendszeresen felkereste őket a politikai tiszt, aki feltűnően gyakran csipkedte meg az arcát és szeméretlenül megfogdosta. Ő persze félni kezdett ettől a durva, ápolatlan alaktól, aki állandóan vodkától bűzlött.

Aztán az anyja félrevonta, és megkérte, hogy máskor ne fusson el, ha a férfi tréfálkozik vele, és elkalandozik a keze, mert ezzel a családján segíthet. Elmondta azt is, hogy az asszonyok sorsa már csak ez, mert ő is alig volt idősebb, amikor az ő apja meghalt, és férjhez kellett mennie, hogy a családját eltartsa.

Így lett Vagina a komisszár szeretője, mert a férfi nem elégedett meg azzal, hogy fogdossa, hanem vele is hált. Bármennyire is undorodott ettől a részeg disznótól, aki „grófnőzónak” nevezte magát. Azt mondta, hogy azelőtt az urak voltak a népnőzók, most pedig ő a grófnőző, és jót röhögött a saját viccén.

Mikor részeg volt, azzal dicsekedett, hogy egyszer saját kezűleg nyúzott meg egy gróft, és őt megfenyegette, hogyha nem lesz hozzá elég kedves, vagy pedig rájön, hogy megcsalja, akkor az ő apja lesz a következő áldozata. Sírva esküdözött neki, hogy hűséges lesz, akár egy kutya, és mindent megtesz neki, amit csak kér tőle. Úgy reszkedett, mint a nyárfalevél, amíg „grófnúzó” el nem aludt. Az éjszaka közepén arra ébredt, hogy egy tócsa közepén fekszik. Sokáig törte a fejét, amíg rájött, hogy „grófnúzó” bepírált, és most az ő vizeletében fekszik.

Végül azonban Vagina önfeláldozása nem volt hiábavaló, mert a tanyáról elkerültek egy kisvárosba. És bár cukrászda itt se volt, de „grófnúzó” jóvoltából legalább a kávéhoz hozzájutott az anyja. Úgyhogy Vagina boldogan őrlte a kávészemeket, mert az anyja már nem fenyegetőzött azzal, hogy felakasztja magát.

Az apja is megkapta kedvenc újságjait. Igaz, hetente csak egyszer, akkor viszont a heti összes lapszámot megkapta. Mert hát a kisvárosban hetente csak egyszer nyitott ki a posta, és újságot se olvasott rajta kívül senki.

Így aztán a nagy generalisszimusz haláláról is ő értesült elsőként. Szólt is a családjának, hogy készüljenek, mert a sorsuk hamarosan jobbra fordul, de az anyja lehurrogta: „Persze, és a nyári mikulásban is higgyek.”

Másnap a párttitkár is tőle értesült a generalisszimusz haláláról, mikor az iránt érdeklődött, hogy miért nem lát sehol gyászlobogót, mikor ilyen tragédia történt. A párttitkár arca viaszfehér lett, és összevissza hebegett, mert már látta magát az ÁVH börtönében, ahogy két nehézsúlyú smasszer dolgozik rajta. Becsületére legyen azonban mondván, hogy a városka aznap délre már igazi fekete várossá változott.

Sőt, túl is lőtt a célon, mert siratóasszonyokat fogadott, mint az a környéken szokásban volt, ha a háznál meghalt valaki, és az asszonyokat jobb híján a pártszékházban helyezte el. A járási párttitkár, aki azt ellenőrizte, hogy az emberek kellőképpen meg vannak-e rendülve, jól leszidta, hogy ilyen reakciós öregasszonyokkal gyászolja meg a nagy Sztálin halálát.

Ekkor történt meg az az apró epizód, hogy a generalisszimusz haláláról tudósító egyik újságban elírás folytán az jelent meg, hogy „mély megrendeléssel” ahelyett, hogy „mély megrendüléssel”. A helyzetet csak rontotta, hogy az újság a standokra is kikerült, bár el kell ismerni, hogy az Állambiztonság rendkívül hatékonyan dolgozott, amikor a Pártközpontban az egyik fő-elvtárs kiszúrta az elírást.

Addigra azonban már jó néhány példányt eladtak az újságból. Az emberek, akik még előbb szúrták ki az elírást, mint a Pártközpontban, sietve felvásárolták. Egyből elindult a szóbeszéd, hogy nem is elírás volt, hanem valaki volt olyan bátor, és a nép véleményét írta meg.

Végül az apjának mégjicsak igaza volt, mert pár hét múlva valóban véget ért a számkivettségük, és visszaköltözhetek a fővárosba. Igaz, nem a régi villába, mert abból a pártkader kirobbanthatatlan volt, de egy társbérlet így is jutott nekik. Ekkor kezdte az anyja mondogatni neki, hogy az ő szépsége a család egyetlen tőkéje. Vagina ekkor kezdte a férfiak szívét összetörni, amiben az anyja is segédkezett neki, bár voltak, akik ezt egyszerűen kerítősködésnek hívták.

Mindenesetre, Vagina pár év alatt szép pártkarriert futott be szeretőinek révén, és ahogy az ő csillaga emelkedett, úgy sikerült a családnak is visszaszerezni a régi életnívóját.

Nomen est omen, így igazolódott be a latin mondás igaza. Vagina a keresztségben a Regina nevet kapta, és csak az iskolában kezdték Vaginának csúfolni, affektálós beszéde miatt.

Mire kitért a Forradalom, a család újra ugyanabban a villában lakott, ahonnan pár évvel azelőtt kiköltöztették őket. Az az elvtárs, aki a villát bitorolta, mégse bizonyult annyira kirobbanthatatlannak, mint azt gondolták, és ő maga is hitte. Vaginának ugyanis akadt még egy nálánál is hatalmasabb pártfogója, aki az elvtársa lojalitásánál fontosabbnak tartotta, hogy a szeretője kedvébe járjon. És bár felajánlottak neki más villákat is, nagyobbakat, szebbeket is, Vagina mégis ragaszkodott hozzá, hogy azt a régi villát kapják vissza. Titokban reménykedett, hogy a régi villával együtt a régi életüket is visszakapják, amit annyira szeretett. Ez azonban lehetetlen volt, mivel az elmúlt években túl sok dolog megváltozott.

Ekkor már az apja se élt, aki még a generalisszimusz halálának az évében követte azt. Csak a halotti bizonyítványát tanulmányozva jöttek rá, hogy mennyi közös volt kettejük sorsában, a generalisszimuszéban és az apjéban. Az apja ugyanabban az évben született, mint a generalisszimusz, hozzá hasonlóan az apja is szemináriumba járt, végül pedig ő is kacérkodott egy kis ideig a szocialista eszmékkal. Igaz, hogy ez csak egy könnyű nyári kaland volt, mert az ő családjában már az is bűnnek számított, ha piros színű tintát használtak. Mikor oldottabb hangulatban volt, gyakran tréfálkozott azon, hogy ki tudja, a családi háttér nélkül talán ő is elvhű kommunista lett volna, és most nagyon sokra vihetné.

Így azonban csak a miniszteri titkos tanácsosságig vitte, aki aránylag későn nősült, és akkor is csak azért ment hozzá az elszegényedett dzsentri család világszép lánya, mert az apja előző éjjel egy kártyaadósság miatt föbe lőtte magát. Az ő házasságukból hiányzott a szenvedély, és ezért volt jó házasság, mert a szenvedély csak felesleges bonyodalmakat okoz a házasságokban. Legalábbis így gondolta ezt Vagina, és ezért se ment férjhez soha.

A Forradalom alatt már készen volt az útiter, és az embercsempéssel is megállapodtak, aki majd kicsempézi őket Nyugatra. Vagina végig tudta, hogy nem fog a többiekkel tartani, mivel épp fülíg szerelmes volt egy elvtársba, akit nem akart elhagyni, ezt mégis csak az utolsó estén jelentette be a családnak. Azt mondta, hogy a többiek csak menjenek, de ő marad, mert amíg a kommunistáknak is lesz miccsodájuk, ő boldogul velük, és különben is, külföldön csak a bizonytanság fogja őket várni, az elvtársakat meg legalább ismeri.

Hirtelen az anyjának is eszébe jutott, hogy az ő egészségi állapotában vállalni tudja-e az utazás viszontagságait. Bár az ürügy átlátszó volt, hiszen mindenki tudta, hogy csak kedvenc gyermekével akar maradni, de a többiek elfogadták a döntést, és másnap hajnalban egy teherautó platóján nekivágtak az utazásnak.

És mert a világnak ezen a részén a forradalmak sorsa már csak az, hogy leverik őket, hát ezt is annak rendje-módja szerint vérbe fojtották, néminemű baráti segítséggel.

Egy hónap múlva a család a rádió hullámain át üzent Bécsből, hogy megérkeztek, és jól vannak. Aztán itt szétszakadt a család, és a testvérek külön fojtatták az útjukat, ki hol találta meg a boldogulást. Volt, aki Amerikában, a másik Ausztráliában, a harmadik Németországban.

Vagina azonban jól kalkulált, amikor arra számított, hogy az ő szolgáltatásaira ezután is lesz igény. Azok az elvtársak, akik napközben a szocialista erkölcsről szónokoltak, éjszakánként az ő ágyában pihenték ki a kommunista internacionálé fáradalmait.

Anyjával kettesben maradtak a villában, amelyről addig ki sem derült, hogy mennyire hatalmas, míg emberek laktak be minden egyes négyzetméterét. Most azonban kénytelen volt egy ápolónőt felvenni idős anyja mellé, aki gondoskodott róla, amikor ő az elvtársakat kísérte el szolgálati útjaikra.

Az anyja kilencvenéves korában halt meg, szinte a Forradalom előestéjén. Immár a második Forradalom volt ez az ő életében, amit ezúttal nem fojtottak vérbe, mivel a nagy testvér, aki vérbe fojthatta volna, maga is a túlélésért küzdött. Így aztán az elvtársak jobb híján átkonvertálták magukat urakká.

Persze, voltak, akik egyszerre pápábbak akartak lenni a pápánál, és rossz lelkiismeretűktől üzve azzal kezdték vádolni Vagínát, hogy évtizedekig a kommunistákat szolgálta ki. Vagina persze ezen csak nevetett, és bebizonyította, hogy ő minden férfit kiszolgált, ideológiai különbségtétel nélkül. Sőt, érvelt tovább, ha úgy vesszük, én még ellenálló is voltam, hiszen elvettem a kommunistáktól, amit csak tudtam.

Ebből is láthatjuk, hogy Vagina meg tudta magát védeni, és érvei megcáfolhatatlanok voltak, annál is inkább, mert azokról, akik a legvehemensebben támadták, olyan dolgokat tudott, hogy ha beszélni kezd, könnyen ők kerülhettek volna kényelmetlen helyzetbe. Ezért hát mindkét fél belátta, hogy legjobb a múltat jótékony homályban tartani, és az elvtársak új áldozatok után néztek. Mert aki ifjú korától kezdve megszokta, hogy osztályharc van, és folyton résen kell lenni, az már nehezen érti meg, hogy egyszerre csak nincs osztályharc.

Így aztán Vagina gondtalanul élhette az altesti munkásnők jól megérdemelt nyugdíjas éveit, és naponta eljárhatott a Helvéciába nosztalgizálni. Aki pedig lehetővé tette számára ezt a gondtalanságot, az a család Nyugatra szakadt ága volt, amelyik a Forradalom alatt szökve távozott az országból. A testvérek, akik még éltek, nem felejtették el, hogy Vagina a legnehezebb időkben egyedül tartotta el a családot.

A rejtély megfejtését nem tudni, de mindig furcsa déja vu érzése támadt, ha belépett a Helvéciába, ami a falra kiaggatott fényképek miatt olyan volt, akár egy kiállítóterem. Mindig, mikor ezeket a képeket nézte, mintha boldogult anyja szemén keresztül látná őket, megszűnt, és ő visszarepült abba az időbe, amikor a kép készült.

Az egész olyan valóság-hű volt, hogy szinte érezte a szivarfüstöt, ami belengte a termet. Hiszen az urak az asztaloknál szivaroztak, nem pedig cigarettáztak, ami sokkal póríasabb volt. Csak a nők cigarettáztak, ők is hosszú szipkákat használtak, ami megvédte az ujjukat attól, hogy elszíneződjenek, és olyan erotikusan tudták megszívni, hogy aki ilyen cigarettát használt, az ledér nő volt, és pénzért mindenre kapható.

Vagina tekintete elhomályosult az emlékektől, amelyek nem is az ő emlékei voltak, hanem az anyjáié, de most egy csapásra az ő fejébe kerültek ezek az emlékek. Vagy talán az is lehet, hogy az anyjától annyit hallotta ezeket az emlékeket, hogy már úgy tűnik, mintha ő élte volna át azokat.

Az anyja ugyanis kislányként a Helvéciába járt rajongani azokért a költőkért, akiknek a verseit titokban olvasta, mert akkoriban azok a versek voltak a tiltottak, amelyek a szabad szerelem propagálásával mételyezték a mit sem sejtő ifjúság ártatlan lelkét. Ezért aztán, ha egy szülő ilyen tiltott olvasmányt látott meg kislánya kezében, kötelességének érezte, hogy elkobozza, lehetőleg egy dörgedelmes prédikáció kíséretében, amely arról szólt, hogy ezt egyszer még meg fogja köszönni, mert könnyen azoknak a könnyűvérű nőknek a helyzetébe kerülhetnek, akikről ezek a versek szólnak.

Azt már nem sejtették, szegény, naiv szülők, hogy az ő ártatlan kislányaik pont arról álmodoznak, hogy egyszer hozzájuk fognak íródni hasonló versek. Ez alól természetesen az ő anyja se volt kivétel, ezért hát titokban eljárt a Helvéciába, hátha pont itt látja meg őt a Költő, akinek aztán majd ő lesz a múzsája.

Titokban pedig azért kellett járnia, mert a szifilisz, élvhajhász költők, és a szipkájukat erotikusan szopogató, ledér hölgyek miatt, kíséret nélkül, egyetlen szülő se engedte a Helvéciába serdületlen lányát.

Vagina tehát olyannyira el volt merülve emlékeiben, amelyeket jóllehet nem élt át személyesen, de mégis olybá tűntek, mintha vele történtek volna meg, hogy közben észre se vette azt a fiatalembert, aki a szomszéd asztaltól küldözgetett feléje epekedő pillantásokat. Habár jó húsz évvel volt nálánál fiatalabb, mégis kétségtelenül megperzselte a nőben a parázs alatt még mindig szunnyadó tűz. Annál is inkább, mert a fiatalember olyan gyámoltalanul elesettnek tűnt, hogy az feltétlenül életre keltette az anyai ösztönöket, és gondoskodni akart róla.

De hogy ne hagyjuk a drága olvasót kétségben a fiatalember kilétét illetően, és ezzel együtt előrelendítsük történetünk kerekét, eláruljuk, hogy a fiatalember nem volt más, mint Ligeti Teofil. Feltehetőleg persze a kérdést (már ha megengeded nekem a tegezést), hogy mi történt vele, hiszen mikor történetünkben korábban felbukkant, korántsem tűnt gyámoltalannak. Mi sem könnyebb azonban egy olyan nagy színésznek, mint Ligeti Teofil, aki szükség esetén akár pillanatonként is képes volt álcacot cserélni, és ezekkel a hangulatváltásaival hozta zavarba épp aktuális vitapartnerét. Merthogy Ligeti Teofil igenis színész volt. Anélkül volt színész, hogy erről papírja lett volna, vagy életében akár egy percet is színpadon töltött volna.

De hát, mi is az, hogy színpad? Hiszen már a nagy drámaíró is megmondta, hogy *színház az egész világ, és színész benne minden nő és férfi*. Ligeti Teofil tehát ebben az értelemben tartotta magát színésznek. És bár nem tapsoltak neki esténként a nézők, de azért ő is ért el sikereket. Márpedig ezen a színpadon még a legnagyobb színészek is megbuktak. Mert kijöttek a színházból, és ugyanúgy akartak továbbra is játszani, mint azt a színházban, a színpadon megszokták. Pedig az életben nem lehet azokkal a gesztusokkal játszani, amelyek a színpadon megfelelnek, mert azok a gesztusok túlságosan is hatásvadászok, hogy a színházban még az utolsó sorban ülők is értsék. Az életben azonban nincsenek utolsó sorok, mindenki az első sorból figyel a gesztusaidat, a mimikádat. És ha te túljátszod a szerepedet, azt hajlamosak úgy értelmezni, hogy be akarod őket csapni. Ezért kell a leginkább kifinomult érzék ahhoz, hogy beférközz az emberek bizalmába, de ne játszd túl a szerepedet. És Ligeti Teofil rendelkezett ezzel az érzékkel.

Ezért is tudott eddigi hányatott élete során annyi szerepet eljátszani. Kezdvé a falusi plébánosétól (a hívek máig emlegetik a „tiszteendő urat”, hogy azóta se volt olyan jó papjuk) egészen a dörzsölt üzletemberig, aki szemrebbenés nélkül üt nyélbe tízmillióس üzleteket, tudván, hogy bármelyik pillanatban lebukhat, és kattanhat kezén a bilincs. Neki ugyanis nem volt meg az a családi háttére, ami elindíhatta volna a becsület útján, ezért kényszerült rá, hogy ügyeskedéssel szerezzé meg azt, ami a felszínen maradásához szükséges. Ugyanis, amikor már harmadik napja korog az éhségtől a gyomrod, akkor hajlamos vagy a „tiszteesség” fogalmát átértékelni, és rájössz, hogy mennyire relatív is az. Ha a társadalom nem tisztességes veled szemben, akkor mi jogon várja el tőled, hogy te tisztességes legyél vele szemben.

Az ő esetében ugyanis pont erről volt szó. Amikor egy tizennyolc éves fiatalember egyik napról a másikra egy fillér nélkül kerül az utcára, akkor hajlamos magát felhatalmazva érezni, hogy úgy szerezzén pénzt, ahogy tud. Hát ő úgy szerzett pénzt, ahogyan tudott. Először apróbb lopásokból élt. Máig is szégyelli életének ezt a szakaszát, mert akkori áldozatai is ugyanolyan nyomorultak voltak, mint ő, vagy csupán valamivel voltak jobb helyzetben. Mert szegénytől lopni a tolvaj számára is megalázó, legalábbis az ő erkölcsi mércéje szerint, az volt. Amikor a tolvaj lop, modern Robin Hoodnak képzele magát, aki nem is bűnöző, hanem csak a társadalmi igazságtalanságot hozza helyre a saját eszközeivel.

Ligeti Teofil arra is rájött, hogy nem érdemes női táskákban kotorászni, vagy óvatlan családapák zsebéből kilopni a pénztárcát, mert a zsákmány a legritkább esetben éri meg

a befektetett energiát vagy a lebukás veszélyét. Ellenben az emberi butaságra bátran alapozhat, mert az örök. Ezért hát elkezdte kamatoztatni azt a képességét, hogy aránylag hamar az emberek bizalmába tudott férkőzni, amely képességének már az intézetben is hasznát vette. Főleg a szerepjátékokat szerette, amikor valaki másnak a figuráját játszotta el, amibe gyakran olyannyira beleélte magát, hogy akár az igazi színészek az előadás végén, nem tudott kilépni a szerepből, és napokig, hetekig játszotta tovább.

Ilyen volt a misszionárius atya szerepe, aki Afrikából tért haza, hogy adományokat gyűjtsön az éhezőknek. Olyan előadást rögtönzött a kint tapasztalt nyomorról, hogy a hallgatóságból többen is könnyeztek. Egy számlaszámot mutatott be, amire az adományokat be lehet fizetni, hisz jól tudja ő, hogy milyen világban élünk, mennyi szélhámos él vissza az emberek jó szándékával, ezért legjobb lesz, ha neki nem is adnak készpénzt, hanem adományait befizetik erre a számlára, ahonnan egyenesen az éhezőkhez fog az eljutni, neki nincs is hozzáférése.

Aztán a vendéglátójától, a városka polgármesterétől megtudta, hogy már évek óta nincs papjuk, pedig: „Jómódú nép él itt, és ha volna papjuk, akkor azt a tenyerükön hordanák.” Benne pedig felmerült a ragyogó ötlet, hogy akkor miért ne lehetne ő a városka plébánosa: „Tudja, egészségügyi okokból nem mehetek vissza a misszióba, és úgy gondoltam, hogy kolostorba vonulok. De az itteni nép rögtön belopta magát a szívembe, szívesen lennék a papjuk... az adminisztrációval ne is foglalkozzanak, majd én mindent elintézek, vannak kapcsolataim.”

Így történt, hogy Ligeti Teofil a városka papja lett. És valóban, lelkiismeretesen mindent meg is tett a hívek lelki üdvéért. Gyóntatott, áldoztatott, esketett, temetett, a haldoklóknak pedig feladta az utolsó kenetet, és vasárnaponként misét tartott a templomban. A prédikációi pedig olyan szívhez szólóak voltak, hogy a hívek könnyes szemekkel jöttek ki a templomból. Csakhamar a környéken is elterjedt a híre, hogy milyen arany-szájú papja van a városkának, és a miséi látogatottsága ugrásszerűen megnőtt. Olyanok is elmentek meghallgatni őt, akik azelőtt már hosszú évek óta be se tették a lábukat a templomba. Sőt, még a környékről is jöttek emberek, hogy meghallgassák az „arany-szájú Mikáel atya” prédikációját.

Prédikációiban gyakran felelevenítette „afrikai” élményeit is, és szívszorító történeteket mesélt az ott tapasztalható szegénységről. Természetesen továbbra is rendszeres gyűjtéseket szervezett az afrikai éhezőknek, és még a köszönőleveleket is felolvasta, amiket az afrikai árvák írtak, hogy megköszönjék a hívek bőkezűségét. A hívek azonban nemcsak az afrikai árvákkal voltak bőkezűek, hanem vele is. Nem volt olyan dísznövágás, ahonnan kóstolót ne kapott volna, nyáron a kert veteményeiből, ősszel pedig gyümölcs-csel, szőlővel látták el. Elég, ha annyit mondunk, hogy pár hónap alatt egészen kigömbölyödött, merthogy böjtölni nemigen szokott.

Néha már maga is elhitte, hogy ez az ő életre szóló hivatása. Az, hogy nem végezte el a szemináriumot, nem zavarta, hiszen az apostolok is írástudatlan, műveletlen halászok voltak. Ehhez képest ő legalább írni, olvasni tud, így olvassa a Bibliát. Egy papnak pedig a munkájához más nem is kell, mint hogy ismerje a Bibliát.

Végül a veszte is az lett, hogy ennyire jó pap akart lenni. Ugyanis a fülébe jutott, hogy a hívek köszönőlevelet írtak a püspökségre, amiért egy ilyen „áldott jó” papot adtak nekik. Ligeti Teofil még azon az éjszakán eltűnt a városkából.

Ligeti Teofil egy improvizációs zseni volt. Sose azok az ötletei váltak be, amelyeket aprólékosan kidolgozott, hanem amelyek hirtelen támadtak, egyfajta isteni szikraként. Egyszer, példának okáért, előadást szervezett egy kis faluban, ahol a falu apraja-nagyja

Réteghiány, avagy Korlátok a fejedben vannak..., grafika-installáció, 58×84×132 cm, 2010

jelen volt, és ő ezt kihasználva a ruhatárban összegyűjtött minden holmit, amivel le akart lépni, de lebukott. Szorult helyzetéből azzal vágta ki magát, hogy ő tulajdonképpen egy szociológus, aki az emberi hiszékenységet vizsgálja.

Jeremiásról is egy újsághírből szerzett tudomást. Felhívta a szerkesztőséget, ahonnan megtudta Bernardi Béla címét, akit még aznap délután felkeresett, és előadta neki az előzőekben ismertetett történetet. Mikor pedig érezte, hogy az újságíró nem hisz neki, tetetett felháborodással faképnél hagyta, azonban előzőleg egy cédulát még odacsempészett, amire a telefonszámát írta. Az emberismeretében most se csalódott, mert az újságíró rövidesen jelentkezett, és találkozót kért tőle. Ő pedig a Helvéciát jelölte meg.

Tudta, hogy üzleti megbeszélésekhez mennyire kényes a megfelelő hely kiválasztása. Ugyanis a tárgyalópartner már abból is hajlamos messzemenő következtetéseket levonni, hogy hova hívjuk el találkozóra. Ez is egyfajta rangsorolás, hogy mennyire tartjuk fontosnak valami exkluzív helyre meghívni, esetleg megalégszünk egy közép kategóriás étteremmel is. A Helvécia ebből a szempontból ideális választás volt, mert a város egyik legpatinásabb intézményének számított, másrészt pedig fénykorában újságírók törzshelye volt.

Órákkal a találkozó előtt érkezett, hogy feltérképezze a helyet, mivel a Helvécia nem volt a törzshelye, de nem volt benne biztos, hogy Bernardi is így van ezzel. Mi van akkor, ha a pincéreket névről ismeri, és automatikusan hozzák ki a kedvenc italát, anélkül, hogy rendelne. Ha elkezd adomázni azokról a költőkről, akiknek a törzshelye volt a Helvécia, és ő csak hallgatni fog?

Tehát, biztos, ami biztos, egy olyan könyvvel a hóna alatt lépett a kávéházba, mely a Helvécia elmúlt száz évéről szól. Egy könyv sose árt, mert intellektust kölcsönöz a tulajdonosának. Azonban a világért se legyen puha fedelű a könyv, mert azzal pont az ellenkezőjét érjük el. Sekélyesnek fogunk tűnni, aki csak olcsó ponyvát olvas.

Ligeti tisztában volt vele, hogy mennyire fontos az első benyomás, hogy elnyerjük a másik szimpátiáját. De azt is tudta, hogy ez egy külön tudomány. Mert azt, hogy valakinek szimpatikusak vagy antipatikusak leszünk-e, általában csak egy apró mozdulat dönti el, mely ráadásul nem is tudatos. Ezért aztán könyvek foglalkoznak vele, hogy hogyan keltsünk szimpátiát magunkkal szemben. Neki azonban nem volt szüksége ezekre a könyvekre, mert ő östehetség volt.

Mikor befejezte a könyv tanulmányozását, fáradtan hátradőlt, mint aki nehéz, fizikai munkán van túl. Rendelt egy jó erős kávé, hogy így élénkítse fel magát. Arra már rájött, hogy Bernardi Bélához nem lehetne órát igazítani, mivel már vagy fél órát késett. Ligeti körülnézett a helyiségben, ahol kora délután lévén, még nem volt nagy a forgalom. Rögtön kiszúrta Vaginát, aki kétasztalnyira tőle, elmélázva kavargatta a kávéját. Még mindig dekoratívnak volt mondható, amit annak köszönhetett, hogy tudta „viselni” a korát, és nem akart fiatalabbnak kinézni annál, mint a valóságban volt. Ugyanis nincs annál szánalmasabb, mint mikor egy nő húsz évvel fiatalabbnak akar látszani a koránál. Az ilyen a férfiakat inkább taszítja, mint vonzza.

Vagina azonban nem ezek közé a nők közé tartozott. Ő azon magabiztos nők közé tartozott, akik tudják magukról, hogy a koruktól függetlenül rendelkeznek egyfajta kisugárzással, ami úgy vonzza a férfiakat, mint égve felejtett lámpa a pillangókat. Ezért aztán épphogy csak egy kevés alapozóval próbálta meg eltüntetni azokat a bántó szépséghibákat, amelyek egy bizonyos kor fölött már elkerülhetetlenek. Ligeti azonban valamiféle perverziónak köszönhetően pont ezeket a szépséghibákat szerette. Voltak ugyan, akik ezt anyakomplexusnak hívták, hogy minden idősebb nőben azt az asszonyt kereste, akit a sors megtagadott tőle. De hát, végső soron, fontos ez? A lényeg az, hogy vonzódott a

korosabb hölgyekhez. Vagina pedig igencsak szemrevaló példánya volt a korosodó hölgyeknek, akinek ráadásul még ízlése is volt, ami igencsak ritka elfajzott korunkban, amikor a globalizmus üli torát.

Gyorsan felmérte a helyzetet, hogy milyen taktika követése volna üdvös Vagina becserkészésére. A ráncai, amiket még a vastag púderréteg se tudott tökéletesen elfedni, elárulta neki, hogy Vaginának viharos élete volt, és hogy nem is mindig a napos oldalon állt, és meg kellett küzdenie azért, hogy ma nyugodtan kávézhasson itt.

Először csak fixírozni kezdte a szépasszonyt, aki azonban nem reagált az ő epekedő pillantásaira, mivel észre se vette. Ábrándos tekintettel bámult valahova a semmibe, amiből tudni lehetett, hogy nincs is a való világban, hanem valahol a múltban kalandozik. Ez azonban csak vonzóbbá tette néma hódolójának a szemében, aki most már azon törte a fejét, hogy miképpen hívja fel magára a figyelmét. Végül odaintette a pincért, aki diszkrétan a vendégeket figyelte, és egy üveg pezsgőt küldetett annak a kalapos hölgynek, aki magányosan ül az asztalánál.

Feszülten figyelte az akciót, végül Vagina felé fordult, és rávillantotta a legcsábosabb mosolyát. Összeszedte a bátorságát, és odament az asztalához. A legszabályosabban csapta össze a bokáját, és hajtotta meg magát, hogy bármelyik grófnak a becsületére vált volna az ántivilágban.

– Engedje meg asszonyom, hogy bemutatkozzam, Ligeti Teofilnak hívnak.

– Részemről az öröm, hogy egy ilyen kellemes fiatalemberrel hozott össze a jó sorsom – búgta erotikusan Vagina, akár egy dizóz. – Ligeti Teofil a füléig elvörösödött a dicsérettől, és csókot lehelt a feléje nyújtott kacsóra.

– Bocsássa meg kérem, hogy így ismeretlenül zavarom, de amikor megláttam, képtelen voltam a varázsától szabadulni. – Vagina finoman arcul legyintette.

– Kis huncut, egy öregasszonynak udvarol.

– De asszonyom, szépasszonyok esetében korról beszélni bűn – mondta Ligeti tette tett felháborodással. – Vannak férfiak, akik az érett szépséget és tapasztalatot részesítik előnyben a szeleburdi fruskák mulandó bájjaival szemben.

– Nocsak, nocsak, maga udvarol – nevetett fel Vagina azon a gyöngyöző kacagásán, amivel egykor megőrijtette a férfiakat, és tréfásan megfenyegette. Most volt azonban az első pillanat, hogy komolyan vette ezt a fiatalembert, aki úgy beszélt, mintha valami romantikus regény főhőse lenne, és hűséges kutyaszemeiben rajongás volt, ahogy ránézett. Istenem, de rég is volt, amikor egy férfi így nézett rá. Azt pedig különösen bájosnak találta, hogy Ligeti zavarában elvörösödött. Az etikett szabályaival is tisztában volt, és a viselkedésében talán még drága jó anyja se találta hibát.

– Tudja, asszonyom, engem a mai feszes húsú csitrik szerelme nem érdekel, mert drága szüleim konzervatív szellemben neveltek – folytatta Ligeti, és leereszkedett az asztalhoz. Vagina egyre nagyobb elragadtatással figyelte Ligeti monológját, ami neki olyan volt, mint a színésznek, amikor érzi, hogy az egész nézőtér feszülten figyel.

– Engem csak az érett nők szerelme képes kielégíteni, mert ők nem csapodárok. Tudja, a mai fruskák csak vihognak, ha kezet csókolok nekik, és a feminizmust emlegetik. Pedig engem drága apám arra tanított, hogy egy nőnek kezet kell csókolni.

Az előadásnak tökéletes sikere volt. Vagina tapsikolt az elragadtatástól, és ha a mindenható etikett engedte volna, a keblére húzta volna ennek a bánatos fiatalembernek a fejét, hogy megvigasztalja.

Ligeti ebben a pillanatban a szeme sarkából meglátta, hogy Bernardi megjelent. Bár nem bánta volna, ha pont most késik még egy kicsit, de kénytelen volt fontossági rangsort felállítani.

– Fájdalom, asszonyom, de nem élvezhetem tovább becses társaságát, bármennyire is fájlam, üzleti ügyeim miatt. Örülnék azonban, ha módot adna rá, hogy újra élvezhessem a társaságát.

– Óh, emiatt ne aggódjon, engem bármikor megtalálhat itt, ennél az asztalnál – válaszolta Vagina, és egy kicsit sajnálta, hogy el kell válnia ettől a kellemes fiatalembertől.

Bernardi Béla tanácstalanul tekintgetett körbe, mint az olyan ember, aki számára idegen terepre lép. Hiszen, bármennyire is úgy gondolta Ligeti Teofil, hogy Bernardi Béla kávéházakban lebzsel, miként nagyhírű elődei, aki jobban ismerte őt, az tudhatta, hogy Bernardi csakis a kemény munkában hitt. Ezzel pedig nem fért össze, hogy kávéházakba járjon. Sőt, titokban mélyen meg is vetette az oda járókat. Egyetlen mentségük az volt, hogy ők művészek voltak, akiknek a nevével adták el akkoriban az újságokat. Mint ma, mikor celebeknek a fényképét teszik ki a címlapra, és úgy próbálják meg az újságokat eladni.

Azonban az újságokat akkor is és ma is a névtelen kulimunkások töltik meg cikkekkal, és ők gondoskodnak arról, hogy az emberek a reggeli kávé mellett olvashassák a legfrissebb híreket is. Mert Bernardi igenis büszke volt a céhre, amelyhez tartozott, és az újságírást olyan hivatásnak tekintette, amely, ha jobbá nem is teszi a világot, de tájékoztatja mindenről. És ez is nagyon fontos, mert a tájékozatlan emberekkel mindent meg lehet csinálni. Sőt még a történelmet is. Nyilván egész másként alakul az utolsó kétezer év, ha nincsenek emberek, akik megírták annak a galileai férfinak a történetét, aki isten fiának tartotta magát, és vándorprédikátor volt. Hát a krónikások, akik nélkül ma nem lennének több száz éves épületeink, régi tárgyaink, és törhetnénk a fejünket, hogy ugyan kik laktak benne, mire használták őket.

Bernardi tudta, hogy késett, de ma délelőtt még az se volt biztos, hogy el tud jönni erre a találkozóra, ugyanis a főszerkesztője el se akarta engedni. Bernardi a jelen pillanatban tanácstalanul nézett körül a teremben, mígnem a háta mögött halk köhintést hallott. Megfordult, Ligeti Teofillal találta magát szemközt, aki egy asztal felé mutatott.

– Ott ülök. – Miatán helyet foglalt az asztalnál, megjelent a pincér, és Bernardi tudta, hogy az íratlan játékszabályok szerint neki most rendelnie kell. Rendelt egy pohár ásványvizet, amit a pincér lesújtó pillantással vett tudomásul, és annyira megkésve hozta ki neki, hogy mire az asztalára került, a buborékok elfogytak a vízből.

– Remélem, tényleg ismeri Jeremiást, és az utazásunk megéri majd a fáradságot – Bernardi tudta, hogy ma délelőtt bizonyos fokig az újságírói hitelességét tette kockára. Ugyanis ha kiderül, hogy egy szélhámos felültette, akkor joggal lesz a gúny céltáblája, akinek az információit is fenntartással kell fogadni. – Ligeti megnyugtatóan tette a kezét a kezére, mint aki megérti, hogy mekkora kockázatot vállalt a másik.

– Ígérem, nem fogja megbánni, hogy eljött... persze csak akkor, ha nem valami bulvár ízű pletykára számít. Mert ettől szeretném Jeremiást megkímélni. – És Ligeti anyyi aggodalommal a hangjában beszélt, hogy Bernardi szükségét érezte megnyugtadni őt, miszerint eszében sincs bulvár ízű pletykák nyomába eredni.

– Mert sokan vannak, akik Jeremiásban csak a szenzációt látják, és nem veszik észre, hogy ő egy szent ember. Egy igazi próféta. – Bernardi Béla sietve biztosította Ligetit, hogy ő igenis látja Jeremiásban a prófétát, majd rátért a lényegre.

– Beszélt velem?

– Kivel?

– Jeremiással.

– Ja, persze... éjjel.

– Éjjel.

– Tudja, Jeremiás a lelki gyakorlat részeként még az alvást is megvonta magától, és így mi is éjjel szoktunk beszélni. Mint Jézus, mielőtt prédikálni kezdett, kivonult a puszta, és negyven napig böjtölt.

– Ezek szerint ő is negyven napig fog böjtölni.

– Mint mondtam, Jeremiás szent ember.

– És azt tudja, hogy jelenleg hol van? – Ligetin most először látszott tanácstalanság, zavartan dörgölte az állát.

– Nem.

– Nem?! – Ez a „nem” hangosabbra sikerült, mint Bernardi szerette volna, és nem is maradtak el a rosszálló pillantások, amelyeket a többi asztaltól küldtek feléjük. Máskor biztosan zavartan elhallgatott volna, hogy aztán az est folyamán ki se nyissa többé a száját, csak bambán vigyorogjon. Most azonban túlságosan izgatott volt ahhoz, hogy ilyesmivel törődjön. Sürgősen tisztázni akarta Ligetivel a helyzetet.

– Hogyan akarja így megtalálni Jeremiást? – Ligeti már újfent magabiztosan mosolygott, az előbbi mindössze egy pillanatnyi megingás volt a szerepében.

– Ismeri a kincskereső játékot? – Bernardi tehetetlenül emelte égnek a szeméit.

– Nos, a kincskereső játék szabályai szerint nem ismerjük előre az egész útvonalat, hanem csak az első etapot adják meg, és csak az első nap végén kapjuk meg a második etap útvonaltervét. Így lesz ez ebben az esetben is.

– Azt akarja mondani, hogy Jeremiás ilyen kincskereső játékot játszik velünk? – Ligeti széttárta a karját, mint aki maga se érti, de hát ez van. Olyan jól játszotta a szerepét, hogy Bernardinak meg se fordult a fejében, hogy a másik talán nem is ismeri Jeremiást. Most is mindössze azért duzzogott, mert Jeremiás egy ostoba játékot játszik velük. Ligeti szólt meg.

– Végül is kincset keresünk, nem? Stílusos tehát, hogy kincskereső játékot játszunk.

– Persze – bölintott Bernardi. – Bolyongjunk csak az országban, mintha jobb dolgunk nem is volna.

– A szavaiból mintha keserűséget hallanék ki. Pedig, ha úgy vesszük, mi is kincset keresünk. Vagy nem tudja. Mit mond a példabeszéd? – Bernardi persze nem tudta, mit mond a példabeszéd, hiszen az apja hithű kommunista volt, aki vasárnap délelőttöként látványosan kiállt a templom előtti térre, és jegyzetömbbel a kezében összeszámolta, hogy kik mennek misére. Így aztán, érthető módon, házában a Biblia se volt megtűrt olvasmány. Ezért hát Bernardi se ismerte a példabeszédeket. Ezt azonban röstellte bevalani, így most ráfordult Ligetire.

– Nem azért jöttem, hogy filozófiai, teológiai vitákba bonyolódjak magával, hanem mert megígérte, hogy elvisz Jeremiához.

– És amit én megígérek, az úgy is lesz. Elviszem magát Jeremiához. Holnap találkozunk.

Ligeti felállt az asztaltól, és még mielőtt Bernardi tiltakozhatott volna, elindult a kijárat felé. Rövidesen a pincér is megjelent az asztalánál, és eléje tette a számlát. Mikor pedig Bernardi tiltakozott, hogy ezt nem ő rendelte, a pincér közölte vele, hogy az úr a kijáratnál azt mondta, hogy majd Bernardi fogja rendezni az ő számláját is.

VASI SZABÓ JÁNOS

A pokol új körei

Gyehenna tüze

A szúnyogháló szűrte fény kavargó porszemeken tört meg. A padlásszoba szegletében, az íróasztal mögött, nyakig gombolt polármelegítő s lányka üldögélt. Tejfehér arc, vállára hulló üveggyapotszínű haj, a félhomályban rőten villanó szemek, erekkel szőtt márványszerű kézfejek bizonyították: nem egy hétköznapi gyermek. Hardin Tina képeskönyvet forgatott. A lapokon Afrika állatvilága elevenedett meg. A kislány unalmas búzamező s bárgyú háziállatok közt élte meg első tíz évét. Heves érdeklődést mutatott a fekete kontinens változatos flórája és faunája iránt. Apja, Hardin Sámuel, fölismerte: Tina figyelmét lekötni annyit jelent, mint mentesíteni a gazdaság jószágait a pajkos gyerekcsínyek sokaságától! Az albinó kislány legszebb emlékeként őrizte azt a nagy-budapesti látogatást, amikor a szülei elvitték a híres Városliget állatkertjébe. A tömegből jött vizslató pillantások sem érdekelték: élőben láthatta az addig csak képeken és filmekben csodált lényeket.

Tina merengését hirtelen fölbukkant megérzés szakította félbe. Délutáni csönd ült a tájon, ám szinte „tapintható” volt a feszültség. A tanyaépület ablakai megrázkódtak a robbanástól! Tina előbb érezte, mint látta a gabonaföld felől rohamozó fegyvereseket, az elmék kegyetlen „vibrálását”! *„Apát jöttek megölni!”*

A kommandósok kiszaladtak a házból. Ezért küldték ide őket, erre vártak négy napja, mégis meglepetésként érte őket a nagyszámú fegyveres támadása. Két kommandós a kapunál óvatlanul beleszaladt a gépfegyversorozatba. A harmadikat a terepjáró vezetőülésében érte a lövés. A maffia emberei elérték a tanya téglakerítését. A kapu roncsain taposva rontottak az udvarra. Vad kézítása kezdődött. A támadók négy, a rendőrök még három embert veszítettek. A gazfikók agya forrt a diadal érzésétől. Pár gyűlölt antiterrorista kommandós állt ellen a sokszoros túlerőnek. Tina a vérszomjas gondolatok kavargása közt is ki tudta venni egy rettegő ember emócióját. *„Apu elbújt az alagsorban. A kazánházban rejtőzött el.”* Most már tudta: Hardin Sámuel együttműködött a Gazdasági Rendőrséggel, s a fegyveresek megtorolni jöttek az árulását!

A harc eldőlni látszott, bár az életben maradt rendőrcsapat keményen állta a sarat! A padlásszoba ablakához közel középtermű, szí-

kár, beesett arcú, húsos orrú férfi küzdött. Tina észlelte a férfi elméjéből áradó féktelen érzelmet: az ölés öröme! Szemeiben örület; hátát a bejárati ajtónak vetve automata pisztolyával osztotta a halált. A lövedékek elől ördögi ügyességgel kitérve tüzelt újra hajszálpontosan. Akár a leopárd, a félelmetes dzsungel gyilkosa: élvezte az élet kioltását! „Párduc! Ez lesz a neved!” – sóhajtotta. A „párduc” mellett üvöltés harsant. Zömök férfi rontott elő az égő bálák füstje mögül. Zöld trikója alatt, mint a Chris Rock filmekben, a futástól rángatóztak az izomkötegek. Kezében gépfegyver dörgött: ezzel tartotta sakkban a banditákat. Aki a közelébe merészkedett, azt egyszerűen elsöpörte rohamával! Tina az elmúlt napokból emlékezett rá: élvezettel falta édesanyja főztjét, pohárszám gurította le torkán az apja féltve őrzött óborát; rekedtes nevetésétől zengett a gazdaság. Agyát „érintve” az egyszerű érzelmeket olvasta ki a kislány fürkésző tudata: a boldogság együgyű vágyát, a fellobbanó fékezhetetlen harag hullámain. A harcban olyanok voltak a gondolatai, mint egy rinocéroszé: letiporni, felnégyelni az ellenséget, aki megzavarta a hétköznapi békéjét! „Te Rinó vagy!” – kuncogott. A „rinó” elől szétfutó zsoldosoknak nem támadt nevetelnékjük. A menekülőkre közben golyóálló mellényes kommandós vetette magát. A kislány felismerte az alakot: a tanyájuk „megszállásakor” – pimaszra sikeredett válaszáért – arcul legyintette. Átlagos magasságú, karcsú ember volt. Nőies vonásain megvető mosoly. Szemében nem fékezhetetlen düh szikrázott, nem örület égett, hanem kiszámított kegyetlenség! Ez tette félelmetessé a különben szimpatikus ábrázatát. Tina nem mert „kutakodni” elméjében; megrémítette a kéréhetetlenség, ami a pokoli tudatból áradt. „Sakál! Ő a sakál! A dögevő sakál...” A „sakál” lézerirányzékos puskával terítette le a menekülőket. A zsoldosok véres húskupacként heverték a nyírt fűvön. A negyedik túlélő lépett mellé, s kivette kezéből a fegyvert. A kommandós fekete nadrágban, vérfoltos pólóban feszített. Baljában a „sakál” fegyverét, a másikban lyukakkal könnyített kést szorongatott. Magasabb volt a három túlélőnél, széles vállú, bár nem izomkolosszus, mint a „rinó”. Agya még lüktetett a közelharc hevétől. A kislány kíváncsian „merült el”, de amit talált, a „sakálból” áradó emócióknál is rémisztőbb volt! A fiatalember elméjében ijesztő kivonatként kavarogtak a társain uralkodó érzelmek: a düh, az ölés öröme, a halál elkerülhetetlensége... Tina élete rövid tíz éve alatt nem találkozott ilyen visszataszító, mégis izgató elmével! Megpróbált érintkezésbe lépni vele, az első pillanattól tudta, hogy a férfi nem részese a titokzatos képességének. Gondolatai minduntalan kitértek a gyermek fürkésző agyimpulzusai elől. Ösztönös gát akadályozta meg, hogy hozzáférjen a rendőr valódi „lényét” felfedő emóciókhoz. „Kígyó!” – sikoltott fel. – „A kiszámíthatatlan idegen...” Elméjét oly ellenhatás érte, hogy feljajdult! Erre még felkészületlen volt. Az asztal szélében próbált megkapaszkodni. Kivágódott a padlásszoba ajtaja, édesanyja szaladt be zokogva. Lenszöke haja csapzottan omlott a vállára, elméjét a felindultság és kétségbeesés hullámai uralták. Magához szorította Tina pihegő testét. Elcsukló hangon ismételte:

– Meghaltak... Mindet megölték! Magasságos, most mi lesz velünk?

Párbeszéd a pokolból

– Alezredes úr, kérek engedélyt belépni!

– Lépjen, Szolnoki főhadnagy! – Pummer alezredes az LCD képernyőről, amit addig mereven nézett, a belépő nyakigláb, fekete hajú, barna szemű fiatal tisztre pillantott. Kerek, gondterhelt arcán megkönnyebbülés suhant át. Jobbján leszegett fejű fiú/lány

ácsorgott. (Elsőre nehéz volt a feltupírozott, szembefésült hajú, testre feszülő sötét pólós, szűk farmernadrágos – elől-hátul deszka –, vietnami tornacipős gyermek nemét megálapítani.) Ajkát a pirszingekig beharapta. Festett körmei a húsába vájtak, ahogy ökölbe szorított kézzel állt a köpcös férfi mellett.

– Rachel, ne haragudj, dolgoznom kell! Otthon megbeszéljük. Légy jó!

A válasz megadó sóhajba fült.

– Cijja'pa...

Lesunyt fejfel vonszolta magát az ajtóig. A főhadnagy ellépett a madárcsontú, csám-pás lány útjából. Rachel a fél tucat bizsu karkötőt idegesen a kézfejére tolva oldalgott el mellette, mielőtt kilépett volna, fölnézett. A vastagon kihúzott nagy, szomorú szemek közül cserpák orr meredt elő.

– Naon köcse... – selypítette és az ajtót nyitva hagyva kisurrant.

– Elnézést a közjátékért. Foglaljon helyet.

Szolnoki András leült az íróasztal előtt árválkodó fatámlás székre. Tudott erről a hírhedt, kényelmetlen ülőalkalmatosságról: a „fönök kínvallató székéről” eleget beszéltek a Nemzetbiztonsági Szolgálat rutinosabb nyomozói.

– Itt vannak Sárközi Rebeka haláláról a szakértői vélemények, a kihallgatási jegyzőkönyv, a helyszínelést irányító tiszt jelentése... Nézze át!

A kövér tiszt látható undorral tolt a mereven ülő Szolnoki elé az iratcsomót. Tömpe ujjjaival beletúrt a hajába, őszesfekete fürtjei kunkorodtak. Tokája alatt meglazította a nyakkendőt. Apró malacszemei szigorúan nézték beosztottjának homlokán a feltorlódó ráncokat.

„Ennek a szépfűnak olvasás közben mozog a szája; most elpirult, biztos az orgia-partiról szóló részhez ért. Túl átlátszó, az érzelmei az arcára vannak írva, hiába tehetséges: még néhány nagy pofont állnia kell a pályán, mire vezető nyomozó lesz.”

Szolnoki felemelte a fejét, a papírhalmot visszarakta az asztalra.

– Egy új kábítószer, alezredes úr?

– Igen. Jól látja! De nem a szokásos hallucinogén. A halál nem túladaogolt „aranylövésztől” állt be. Az a valami, a labor szerint, nem szerepel egyetlen szakkönyvben sem! Újszerű módon stimulálja az agy gyönyörközpontját. Minimális adag pillanatok alatt a mennyországba viszi a drogost, olyan intenzíven, hogy a teljes extázisba került személy szíve felmondja a szolgálatot, vagy a sokszorosára emelkedett vérnyomástól pattan el az érfal. Rebeka esetében, az agyvérzés csukta be az éden kapuját.

– Minimális adagtól?

– A heroin vagy az LSD szokásos mennyiségének a negyedétől... Gyakorlatilag a kis mennyiség is halálos.

– Aki ezt belövi, az aktív eutanáziát hajt végre! Tiltó listára kell tenni!

– Ott van!... Fantázianeve a piacon különös: Jahve könnye. Lehetetlen eltüntetni. Főhadnagy, tudja, hány narkós flangál ma Nagy-Budapesten? Közel félmillió! A dílerek száma több ezer! Ha nem cselekszünk, hullákkal lesznek teli az utcák, közterek!

– A média nem tud segíteni?

– Inkább a narkósoknak falaznak... Szolnoki, a maga feladata lesz felgöngyölíteni a hálózatot: a csempészeket, a terítőket, a nagykutyaig, aki kitalálta, hogy e pokoli kotyvalékot a Duna partján dobják piacra!

– Milyen segítséget kapok?

– Korlátlanul rendelkezik a személyi állománnyal, ha kell, az akcióezred is a rendelkezésére áll. Megjegyzem: korlátlan a felelőssége... Egy beépített emberünktől kaptunk

információt Klampár Brájenről. Hivatalosan a közúti szállítást monopolizáló kartell irányítója, ám van vaj a füle mögött bőven...

– Tehát multi.

– Igen. Könnyít a helyzeten, hogy ő maga vette fel a Szolgálattal a kapcsolatot. A valamást nem kell harapófogóval kihúzni belőle... Hallgassa ki! Egyelőre ennyi, jó munkát! A főhadnagy föl pattant. A köpcös parancsnok fölé magasodott.

– Értettem! Van még instrukció, távozhatok?

– Az akta a rendelkezésére áll, az utasítást ismeri – Pummer hangja csattant, Szolnoki az ajtógomb után nyúlt, megállították a főnök éles szavai. – Figyelmeztetem, hogy csínján bánjon a Sárközi-ügy bizonyos részleteivel! Belekeveredett néhány ifjú, a szülei esetében nem egyszerűen a felső tízezerről, hanem magas állami hivatalok betöltőiről, a kormányzó Párt vezető funkcionáriusairól van szó. Ha elbaltáz valamit, magának vége! Érti? Úgy fejeződik be a karrierje, hogy el sem kezdődött! Hallott Schneider őrnagyról? Kiváló nyomozó volt, a legfiatalabb főtiszt a szakmában, és esküszöm: máig a legjobb! De elég volt egy átgondolatlan döntés, máris lefokozták. Az akcióezredben terroristákra, pszichopata gyilkosokra vadászik. Maga, Schneider óta, a legjobb emberem, szeretném az ügy végén is a beosztottamnak tudni. *Most* távozhat!

Szolnoki András zúgó fejjel ment a felvonóig. Jól kikapta! Multik, fejesek, sőt a Párt tagjai... Semmi nyom, csak a tárgyi bizonyíték, az új kábítószer: tejszokoládéba kevert ciánkáli.

Kilépve a liftből beleszaladt egy kisebb csoportba. Három gyűrött képű kommandós és a komor tiszt – homlokán sebtapasszal – kísért két felnőttet és egy gyereket. Lerítt róluk: nem bűnözők, a Szolgálat hivatalos védelme alatt állnak. A férfi középkorú: sovány, napbarnított bőrű, kopaszodó, jelentéktelen alak. A nő viszont pár éve nagyon szép díva lehetett: még most is karcsú, feszes mellű, szőke haja vállára omlott, csak a szája sarkában és a szeme alatt gyűltek a ráncok. Dögös csaj! A ruhájába kapaszkodó kislány talán tízéves: a baseballsapkát orráig húzó, természetellenesen sápadt, filigrán tücsök. Nem tudta megállni, barackot nyomott a fejére. A gyerek nem húzódott el, macskaszemeit rászégezve sziszegte:

– Bácsi! *Arra* még egyszer ne merjen gondolni!

Szolnokinak arcába szaladt a vér, megborzongott a róten villanó pillantástól, gyorsan otthagya a liftre váró társaságot. „Apának igaza van: minden hátsó gondolat kiül a képemre! Hogy észrevette a kis cserfesszájú!”

A kárhozat szíve

Schneider teste megfeszült, amint a köpcös Berkes jelentését hallgatta: az épület környéke kihalt, a bejárat előtt áll két bórdzsekis gorilla, benn tombol a retrodisco. Szolnoki a hideg kék szemekben gyűlöletet látott föl villanni, megértette: a kommandósok parancsnoka – ha úgy hozza a helyzet – kész vérfürdőt rendezni! Ezt nem enged!

– Schneider hadnagy! Kérem, jöjjön ide! Ahogy megbeszéltük, a három raj felsorakozik az épület körül, a behatolást az utasításomra kezdik!

– Értettem, főhadnagy úr! A terv szerint ön előbb bemegy, földéri a terepet. De ne feledje, veszedelmes alakokkal állunk szemben. Az a maffiózó Klampár is rettegett tőlük!

Tanulmány a „Réteghiány, avagy Korlátok a fejedben vannak...” sorozathoz: Impromptu,
fotogram, giclée nyomtatás, 80x60 cm, 2010

Szolnoki idegesen rántotta föl szemöldökét. A korábbi kihallgatás kellemetlen emléke, ami Schneider emberei jóvoltából kemény vallatásba váltott; az előző nap tett vallo-mását visszavonó, sőt letagadó Klampár Brájen dinnyényire duzzadt barna képe, a szederszínű ökölnyomok, a Pummerrel ordító ügyvéd...

– Csak a parancsomra! Megértette?

Az Iceflame disco emeletes épület, a parkolója tömve menő verdákkal. Jellegtelen modernista egyenpalota, van belőle bőven a Kertvárosban. A kapu fényárban úszik, száz-húszas mellbőségű „jegyszedő” kacsázik elő. Vesémig hatoló tekintettel végigmér, elve-szi a pénzt, foszforeszkáló papírkarkötőt ragaszt a csuklómra: szabad a pálya. De milyen! A lépcső alján balra, kissé beljebb, majdnem felfordulok: masszív nő csörtet a toalett felé, kezét a szája elé szorítva. Kis híján a nyakamba rókázott.

Antik lengőajtón gályázok be a hatalmas helyiségbe. A sötétben itt-ott felvillanó han-gulatlámpák, girbe-gurba fénytrükkök vibrálásánál látom a vadul hullámzó tömeget. Skacok és spinkók ráznak örülten. Hogy a retró-érzés teljes legyen: a zene divatos neo-Killers idegbaj. Elvegyülök a sokaságban. A fojtott levegőben dohány és izzadságszag keveredik parfümök és dezodorok illatával. Néha meglöknek, veszettül ugrál, dobálja magát mindenki. Megbotlok. A francba! A fal mellett is hever egy!... A ruhámat rángat-ják, mielőtt fordulásból lekevernék neki, meglátom. Mázlija van, hogy divatos melírozott hajú, darázsderekú, bögyös csaj!

– Gyere! – ez nem kérés, felszólítás! Végül is a terv: elvegyülni; vele csörgök tovább.

Izzadt pólóján, ha felénk vetődik némi fény, átütnek mellének hegyes bimbói. Az arca szívdöglesztő babaarc. Első osztályú spiné! Magához ránt, furcsán csillognak a szemei. Nyakamat rá, beszívott! Mint az acélrugó, testének minden porcikája külön mozdul, élvezi a táncot. A zene nem halkul. Ezek meddig akarnak tombolni? A fülemben veszem a levegőt, csurom víz vagyok! A lány rám tapad, belemarkol az ingembe: ez sok egy kicsit! Nem tudom lefejteti az ujjait, karját körém fonja, valami izgató feromon alapú kölnije lehet, mert elkap a gépszíj. Karambolozunk a szomszédokkal, az adóvevő plasztik fül-hallgatóját elveszítem – nem számít! Se lát, se hall itt senki! A piától nem lehet ilyen hülyén viselkedni. Berúgni azt igen, s elfeküdni egy csendes helyen, de nem eksztázis-ban rángatózni órákig, vadidegen pasik nyakán lógva.

– Hogy hívnak?

Többször felteszem a kérdést, ám a bébi rá se bagózik. Néha sikít egy nagyot, akár-csak körötte az összes lány. A srácok üvöltenek. Ez nem tréfa! Az épület előtt dekkoló kommandósokkal elvesztettem a kapcsolatot. Ki kell jutnom! Mondani könnyű! Eleven fal hullámzik, és itt van a ruhámba csimpaszkodó lány. Bájai, amik előbb feltüzeltek, fölös kilók koloncává válnak. A falnak ütközünk. Partnerem elérte az eksztázis csúcsát: úgy ránt magára, mint egy pihapaplant. Ekkora erőt nem néztem ki belőle. A homlokomat nyalo-gatja, ujjacskáit merev péniszemet keresik. A бүdös életbe, én sem vagyok fából, nem bírom tovább túrtóztatni magam! Belemarkolok a bugyijába – még egy tanga sincs rajta: e ruhadarab ma este kimaradt a szerelésből! A fülemben harap. A hajamba kap, s az arca felé rántja a burámat. Szabályosan lefejelem, de meg sem érzi: a teljes önkívület határán van. Habzik a nyál a szája szélén, a rúzs otthont talált az ingemen. Örült itt mindenki? Mint a terem sötétjébe a reflektor fénye, úgy hasít elmémbe a felismerés: kábítószer – tömegesen alkalmazva! Gránitkemény marok ropogtatja meg a kulcscontomat. Nocsak: két lábon járó ruhásszekrény áll előttem.

– Hé, köcsög! Nem mondták: itt ne szaglassz? Az orrodat anyád verkszába üsd, ne abba, ami nem tartozik rád!

A hang gazdája külön alfajt képvisel a homo sapiens nagy családjában. Az ilyen főszer ugyan nem valószínű, hogy az elemi iskolát kijárta, ám a balhorgait az Akadémián is tanítani lehetne. Kajakra vesz keményen, majd rögtön oldalba rúg. Akár egy medicinlabda, úgy gurulok odébb. Alkalmi partneremet elfeledtem lehámozni: páros karikagyakorlatot mutatunk be. A tömeg rá sem hederít a történetekre. A saját tombolásával van elfoglalva mindenki, én meg a fájó bordáimmal. Anyádba! Tán el is repedt valamelyik! Eredmény: a csaj végre különvált megtört testemtől. A következő rúgás felkészülten ér. Elkapom a lendülő lábat, ököllel olyat vágok az ágyékára, hogy a sokaságot túlbömböli. Ehhez mit szólsz? Eredeti méretének felére zsugorodik, s nyüsztítve markolja ütéselem célpontját. Darabig nem lesz vele gondom. Kitapogatom a „barátnőmet”: úgy fekszik még mindig, mint amikor sikerült lemállanom róla. Görcsöt kapott, felhúzott lábait nem tudja kinyújtani. Teste, akár az áramütött békacomb, összerándul, ha hozzáérek. A reflektor fénye csúszik végig rajtunk: arca eltorzult, szemei üvegesen merednek a mennyezetre. A kurva életbe! Szívroham végezhetett vele. Itt már nincs mit tenni... Rogyadozó léptekkel török a kijárat felé. Kétszer elbukom a padlón fetrengő testekben, durván megtaposnak. Nem hagyom magam! Néhány fogsorról leverem a zománcot, mire a kijárat közelébe jutok. Fénycsóva világítja a lengőajtót. Előtte nagy kupacban gyerekemberek hevernek: félholtan vagy szörnyű rohamoktól vonaglanak! Ledermedek! Egyikük tátott száján szürcsöli a levegőt. Ismerős a szürke verébarc: Rachel! Pummer Rachel. Papírsebkendővel törölöm le a nyál, az orrvilágítás és a szemfesték masszáját. Grimaszba rándultak a gyermeki vonások. Barna szeme vörösben úszik, s patakokban ömlik a szenvedés. Derekat átkarolva emelem föl, az érintéstől izmai összerándulnak, hörgő hang szakad át ajkán. Hiába fülelek, némán tátog... Fáradt vagyok. Halálosan fáradt. Az ólból kitántorgó disznó közömbösségével fáradt: mégis hajt valami. Parányi Duracell, neve is van: emberség. Vállamon a kis csaj; becsinálom a fájdalomtól. Bordáimat mázsás súlyként nyomja a kevés teher is. Szűk folyosón imbolygok, nehezen jutok el a lépcsőig. Fent a „jegyszedő” árnya. Dőlök erre, dőlök arra, mikor elég közel kerülök: egy jobbst a gyomorszájba küldök. Összeszuklik, mint a térden rúgott gólyaláb.

Szolnoki, ahogy kiért, torkaszakadtából ordított, az ájult lányt karjaiból az aszfaltra engedte.

– Mentőt, hívjanak mentőt!

– Behatolás emberek! Gyorsan! – a nagydarab tiszt nem követte a kommandósokat, mobiltelefonján az ügyeletessel kiabált, majd leguggolt a vékony test mellett térdeplő főhadnagy elé. Ahogy elsősegélynyújtáson tanulta: a szegcsont körüli területet erőteljes nyomással préselte a gerincoszlop felé, amíg tépett ruházatú társa a lány orrán keresztül fújta a levegőt. A kicsi hegyes mellek szabályosan emelkedni–süllyedni kezdtek. Schneider a lába közt növekvő tócsára mutatott: bepisilt.

– Él! Életben fog maradni!

DAVID CURZON

Régmúlt napok fénye

– SF-monológ –

Amint elérhetőségben és hatékonyságban kérlelhetetlenül erősödött a féregszem, úgy hatoltak keresztül hópelyhek gyanánt láthatatlan szemek a történelem légkörén, egyre mélyebbre hullva az időben.

Nem volt ott semmiféle népszámlálás meg vándorút Betlehembe, se istálló, jászol vagy jószág, sehol egy árva napkeleti bölcs, pásztor vagy csillag. Mindez puszta kitaláció.

Szó sem volt a miseáldozat vagy úrvacsora főpróbájáról: Jeso ben Pantera szájából nem hangzott el parancsolat, hogy társai az ő emlékezetére vegyenek magukhoz kenyeret és bort, mintha azok az ő teste és vére lennének.

Aznap éjjel sok mindent forgatott a fejében, de ezek közt nem szerepelt egy új vallás megalapítása. Meglehet, elvesztettük Krisztust, azonban ráleltünk Jézusra. Ám a legszívósabb legendák egyike minden várakozásunk ellenére beigazolódott.

Arimateai József társaságában a jól bevált kereskedelmi útvonalat követve, Jézus felkereste Cornwall ónbányáktól szabdalt vidékét. Tovább vándorolt a szárazföld belseje felé, és az akkoriban jelentős folyami kikötőnek számító Glastonburyig jutott el.

Ott a druidákkal közösen folytatott tanulmányokat, és a későbbi glastonburyi apátság helyén segített egy kicsiny ház megtervezésében és felépítésében. Erről töredékesen a helyi néphagyomány is megemlékezik.

Már annyi minden elveszett számunkra, a féregszem vakító ragyogásában sok-sok regénk árnyékká, suttogássá fakult: Atlantisz elillant, mint a pára, Artúr király beleveszett a homályba.

Mindazonáltal tagadhatatlan, hogy mint Blake megénekelte: „egykor régen ama láb lépdelt az angol bérceken”. A többi napsütötte hópehely gyanánt foszlik semmivé.

H. Nagy Péter gyűjtése

VIDA GERGELY

Hártya

Nincs sok teendőm.

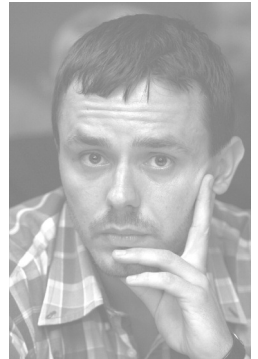
Olykor sebességet váltok,
jó az út. Kint száraz hideg, -13,
nincsen úttestre fagyott nedvesség,
itt-ott a porhó vékonyka mintázatai,
főleg a széleken.

A rádió, bárhol is hallgatjuk,
egész nap mondja, hogy vigyázzunk,
de nem egészen érteni, mire.
Most nem szól, de nem árt egy kis óvatosság,
a lelkiismeretet edzésben tartani.

Kabátok surrognak, talán egy mozi nézőterén.
Talán a végfőcím pereg, mert mindenki kapkod.
Ha visszapillantánék, ott lenne két gyerekülés,
esetleg gyerekek, nő. Szoronkodnak, az első ülésen
táskák, kabátok. No meg üdítőspalack.

A katalógus korábbi tételei kiesnek, hiába csámcsog
rajtuk az agyam, akár egy rágógumin.
Egyet-egyet kifújok, da hamar elpattannak.
Nem pótolhatók egykönnyen, pedig szó van elég.

A ventilátor második fokozaton fújja a meleget.
Bal karom az ablaküvegnek ékelve könyökben,
a kormányt is ezzel a kézzel tartom.
Elég így, kényelmesen haladok, a műszer szerint
kint -14. Döbbenetes, mennyicske az,
amennyi elválaszt ettől.

SZÁSZI ZOLTÁN

Kép, látszat, idő

Csáji Attilának

egy alig kilencéves fiú állt
ott bizonytalan kamaszkor előtti feszülésben
egy alig néhány hete tölcseéressé bombázott állomáson
Budapest Rákosmező

égnek álltak égtek a talpfák
rájuk ült a város meleget kívánó
sebzett angyala

az alig néhány hete tölcseéressé bombázott állomáson
lőhúst főztek vashordó fölé rakott rézkondérban
a hentes decentes mozdulatokkal kanyarította
piroslott alkonyhoz hasonló húsokat
állt az idő
álltak a vagonok
bennük az érkezés félelme
füst vasszagú álmok
messzeséget koptatott kerekek rozsdaizzadásán
dideregtek a holnapok

ez a nagyon metszett plasztikus világ
mélyen beleégett minden memória sejtbe
ez a nagyon idegen város ezzel a pörkölődött szaggal
máig él
máig ég

a fiú anyja régen meghalt
a fiú azt sem látta
mikor nőtt fel ő maga

már más az idő
új talpfákat raktak
már más az erő
gőzmozdonyok helyett villany taszítja el
a vagonokat a perontól
akkor még nem tudta
mi ez
már nem tudja
mettől s meddig az ide
s honnantól a túl

kezében maradt az ecset
és a perspektívába behajló
árnyékoktól már nem lehet magát a kisfiút látni

abból az irányból ahonnan most tud már nézni
nincs ereje sem az időnek
sem az érzésnek
feltupírozódtak a domboldalon az akácok
szőlősorok bő buja zöldje helyett szörтелен
halott mandulafák
alakoskodó bokrok tapogatták a hajló teret

most erre nyit rá most ez nyitja rá
most ez
meddig a most

itt lehetett volna mondjuk élni
itt nem lehetett volna mondjuk élni

hirtelen sötétet kivakarni a holból
krátert faragni a tó helyére
belelobbantani a színeket a formákba

hallgatni
mesélni nyugtalan derűvel várni
mi lesz ha

egy alig kilencéves fiú állt
bizonytalan és kamaszkor előtti feszülésben
egy alig néhány hete tölcséressé bombázott állomáson

s nem akarni megálmodni újra és újra azt a telet
ott állni kamasznak lenni
égett talpfák szagában

Minemű sorsban voltál annak előtte, vagy hogyan kerested életed?

vegyes technika, reflexfólia, 50×50 cm, 2011

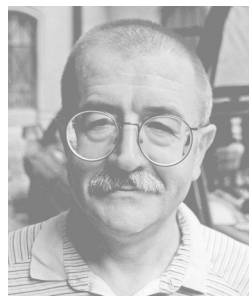
?

(A Reggelnaplóból)

A börtön felé sétálok gondtalanul, többedmagammal. Az épület a pozsonyi Duna-parton (a volt tőzsdepalota, vagyis), az egyetem helyén áll, mintha a várdombot áthelyezték volna ide. A folyó kivilágítva, csónakok ringatóznak a rakpart tövében. Átjárja egymást éjszaka és nappal. Amire éppen gondolva lépünk, az teremődik. Kívülről ismerem ezt az épületet, be most jutok először. Ki hitte volna, hogy belül tágasabb: magába nyeli ideutunk terét, a kihalt külvárost és az új híd innenső részét is, a Vödricet, meg a régi gettót. Az udvarban, ahol már egyedül vagyok, kerékpárt tolvá utolér régi barátom, Szila. Ekkor döbbenek rá, hogy miatta jöttem, illetve kerültem ide. Mihelyt mellém ér, nekítámadok dühösen. Mindenki tudja rólad, milyen csúnya az a te széplelked. Ha kikerülsz innen, írok valamelyik kiadványodról, hadd tudja meg a világ, miben ügyködsz. Ha te így, válaszol sértődötten, akkor hasztalan várod a nyomdában lévő verseskönyved megjelenését. Tudom, mit érdemelsz. Ezt a börtönt, ezt a magányt.

Amit idejövet mondtam egy nőnek, vajon még érvényes-e? Bár megszökni lehetetlen innen, áthatolok a falon. Ez a gondolat erőt ad, s magára hagyom a kerékpárját letámasztó barátomat. Máris az udvaron járkálókat kérdezgetem, merre a rabfelvétel. Mutatják. Beállok egy sor végére. Ahová belépünk, ott a vasrács, a rendkívüli helyzet, a rabfelvétel miatt fölgöngyölve. Belülről viszont nem az udvarra látni, hanem a kazánházra vagy mosodára inkább. Sűrűn gomolyog a vízgőz. A rabiroda a cellánk is egyben, s a közepe felé dombszerűen emelkedő fekhelyek közt a nyilvános vizeldékhez hasonló csempézett válaszfalak. A falak tövében, sáttortáskában tarka (sárga meg piros színű) takarók. Láthatóan agyonhasználtak. A mosás sem vette ki belőlük a pecsétet, foltokat. Mivel az idézésemet elvesztettem, egy villamosbérlet fénymásolatát húzom elő zsebemből. (Mindegy, kicsodát, itt fognak ügyis.) Mikor települtél át Magyarországról?, kérdi a tisztviselő a gyűrött, megpörköltödött, eső áztatta fénymásolatot forgatva. Azt mondanám, hogy én nem onnan ide, hanem... Hanem volt neked egy könyvlopás-ügyed is. Nem lopás volt. Megőrzésre hagytam egy újságíró ismerősnél a könyveimet, ő meg berakta az övéi közé. Te meg nyilván visszaoptad. Neeem!!!, kétségbeesetten felüvöltök, átköltözésem után nála maradtak. A sírjában.

A börtönírnok első kérdése, az áttelepülés mikorja, még mindig keresi bennem a választ. Míg fogva leszek, majd csak megtalálja. Hogyan alszom itt ezen az emelkedő, kemény padozaton? Ne légy türelmetlen, minden kiderül, még mielőtt kiszabadulsz.

Börtön – a testem (a lélek, az elfojtott indulatok börtöne). Szorító helyzet, tehetetlenség.

Könyv – a szellem kapuja, ezt hozza Szila, ennek a jelét; szóval a *könyv* bejárat a pokol és menny, a belső végtelen felé. (*A költőnek, írónak viszont bejárat és kijárat is egyben.*)

Az *udvar* – a család cellaudvara. Vajon mit keres itt Szila, ráadásul kerékpárral? Az alkotásra figyelmeztet? Arra, hogy a teremtőerő a börtönben is velem marad? Hogy nincs bennem hála? Hogy nem maradtam a gyerekeim mellett? A válás lehetetlenségére?

A *folyó* meg a vízében ringatózó *csónakok* – az életerő áradása, megtorpanása, a szép pillanatok lampionos ringatózása. A *szeretkezés*; a *most* végtelene. Nekem a folyó a menekülés útja is lehet majd, miután *átjöttem* a falon, bár fények égnek rajta, s így erre szöknöm lehetetlen. Minden mozdulatom látható, nyilvános.

Börtönben lenni: tehetetlenség, vesztéglés, „lenyűgözöttség”.

Feküdnöm a válaszfal alatt: cselekvésképtelenség, lustaság.

A rácson túl gomolygó gőz: feszülő erő, a tevékeny időszak, amelyik – már még? – *túl van*. (Szauna, gőzkabin jelzése is: a megtisztulásé, méregtelenítésé).

A csempe: sterilitás.

A takaró színe: piros (az élet és vér melegsége, a keletkezés színe), sárga (a napé, értelemé, a *cselekvő* tudaté).

Az *őr*: az önkontroll, óvatosságra int. (Elég durva fickó, ráadásul otrombán gyanúsítgat is.)

Az utcák, a gondtalan külvilág. A vidám úton levés. Az utca: a város – házak közé zárt – *taó*-ja.

Az írás s a gyors képmagyarázat hajnali fél négyig elhúzódik, s utána még ráolvasok egy kicsit. A megfejtés majd kemény napközi munka lesz, beleoldódás a megírás, megfejtés örömeibe és gondjaiba-bajaiba.

Életfeladat.

Hogy adható át szavakkal egy kép, amelybe az emlékezetet is beleírjuk? Hogyan tehető közössé egy személyes emlék?

Van-e egyáltalán személyes? Vajon a személyes legmélye nem közös-e már?

Van-e értelme a leírásnak, ha nem lesz *beleérző* olvasója? Van-e értelme a tisztázási szándéknak? Ki előtt tisztáznom? Körbejárva nem zavarom-e jobban össze a homályos álmképeket?

Milyen *érzéseim* voltak az álomban? Mi maradt mostanra belőlük? Először az a könnyedség, gondtalanság, ahogy másokkal együtt sétálok majdani rabságom helyszíné felé. A folyó (*nőiesen lágy*) ringatózása, a kivilágított kikötő – táncol velem a fény, a természet. Az a karneváli vidámság, ahogy annak idején évfolyamtársaimmal az egyetem felé ballagtunk, sétáltunk, ugrándoztunk! De hová tűnnek hirtelen a társaim? Nem tudom, mikor vesztettem el őket szem elől. Hogy vált egyszerre magányossá, majd fogsággá az élet? A vidám összetartozás érzéséből mi lett? Cívakodás; fenekedés a régi jó szövetségese, barátira. Mi az a rossz érzés, *ami én őbenne vagyok*?

A börtönőr kérdése pedig teljes zavart támaszt. Kífordítja a valóságot. De hát mi a valóság? Az álmkép van-e közelebb hozzá, vagy a köznapjaim, az adatok, a *tények*? Tudatos vagyok-e kapcsolataimban, illetve, hogy ne legyen a megnevezésben semmi kimódoltság, nyitott, megértő vagyok-e? Képes vagyok-e rá, hogy sérelmeimen túljutva ápoljam a barátságot? Aki – ha mégoly képtelenül is – rákérdez életem fordulópontjaira, mért válik rabtartómmá, smasszeremmé? Tele félreértéssel, képtelenséggel ez az álom.

Az életem ugyancsak.

Az a hirtelen fordulat, ahogy vidám sétalóból egyszerre fogoly leszek! Mi tett rabbá? Hogy besétáltam – gyanútlanul? kíváncsiságból? hiúságból? kivagyiságból? – a falak közé? Az ismereteimnek, a vélt tudásnak lettem rabja? Az *áttelepülésem* tett gyámoltalanná, *fegyencé*? Az ismert világ, barátaim elhagyása? Szóval besétáltam a börtönömbbe, bár kezdetben belülről *befogadóan* tágasnak látszik. Megszűntek a vidám, szabad *utcai* kapcsolataim. S vajon csak az álmomban vagy valójában is?

Mit jelenthet még a *börtön*? Az álom időpontjában talán olyan körülményekhez, emberekhez és eseményekhez való kötődést, amelyektől és/vagy akiktől meg kéne szabadulnom?

Vagy inkább kiúttalanságot? Az életem megdermedt, egy helyzet magába zárt?

Vagy éppenhogy ez a tágas börtön a *biztonság* nekem – foltos, de meleg takaróival, a napi ellátással. Végül is: tető van a fejem fölött, falak is köröttem. A fal védelmet nyújt, igaz, be is zár. Akár a túlságos vágy a külső biztonság után, amikor mások szemében szeretném látni az elismerést, megbecsülést; ez is elválaszthat szabadságomtól. Önmagam rabjává tesz. Ha ráébredek szabadságomra, a fal magától eltűnik, minden (képi, fogalmi) vonatkozásával együtt. Mi az, ami magamra ébreszt? Képes vagyok-e a (kapcsolatok, félreértések) rabság(á)ból tudatos-sággal, jelenléttel, elfogadással szabadságot teremteni? S az életemben is?

Vagy ez a pozsonyi helyszínű börtön inkább a vágyakat jelentené? *Vágyakozást* valami távollévő, elmúlt után. A *koronázóváros* lenne? Ifjúkori sétáink, csavargásaink a Duna-parton? A múlt fogságába esett időm örömeit, életmámorát, kalandjait, szerelmeit, akkori (kétes) népszerűségemet vágyom vissza?

A szabadulás a rabtól függ. Fölismeri, hogy a börtönfalai illúziók: a rabság *álmoképe* (fogalma) nem valóság. De az áttöréshez, a felébredéshez tetterő kéne. A csempék steril felülete helyett élő tisztaság. Az *eszményi* élet helyett a meglévőből teremteni nyitottságot, szabadságot.

Ezt ki mondja és kinek? Van-e olyan tudás, amit *csak* fogalmakkal adhatok át magamnak? Hová visznek a szavaim? Kell-e értelmezni, megfejteni, ami *van*. Nem elég, ha átélem a legmélyéig? Nem elég csendben maradnom?

Amíg kérdéseim vannak, kimondom, sőt: leírom őket.

Csak kisétálni a cellából. Az egyik fal helyét elfoglaló rács még föl van göngyölve.

De ez is csak *kép*; volt.

Ébredj föl, eltűnt a börtön!

S itt a szabadban, mi az a húsz (vélt) dolog, ami kedvemre való?

1. természetjárás, erdei séták
2. szauna, úszás
3. olvasás
4. képzelet, ábrándozás
5. tartalmas, mély beszélgetések
6. szép lányokkal
7. zenehallgatás
8. transzlégzés
9. szemlélődés (zazen)
10. kerti munka, virágok közt, cseresznyeszedés

11. utazgatás (a párommal)
12. főzés (vegetáriánus ételek)
13. írás (verseké, ha nehéz is bevallanom)
14. jóga (oktatás)
15. szeretkezés
16. szimbólumok
17. gyógynövények
18. képek, festmények, színek (szemlélődés, élvezet)
19. számítógépezés
20. mindig valami más

S a legjobb az lenne, ha *lenne* egyáltalán nem lenne. Tehát máris minden a legjobb (~~enne~~).

A leválasztódás, az ellenállás, az *éned* tesz rabbá.

Vagyis:

Ki az a másik, akit széplelkűnek álmodok?

Kicsoda *Szila*, akinek nekítámadok dühösen?

Kinek a gyöngéivel van *valójában* bajom?

Ki az a *nő*, akivel megbeszélem a szabadulás módját?

Van-e az álomban, aki más, aki *másik*?

Rákérdezek: az engem rabbá nyilvánító hivatalnok kicsoda hát?

S *ki* a börtönöm?

Minden kép, minden álomszereplő a lelkemben teremtődött, vagyis: mindegyikük én vagyok.

De a lélek (a psziché) honnan teremtődik, s honnan az én?

Hová tér vissza ez az én, mikor felébredek?

Az álom én az éber énbe?

Vagyis ketten vagyok?

Kétféle a tudatosság bennem?

S kétféle úgy is: bennem és kívülem.

(A nyíló rózsáé meg a belső képeké?)

A tárgyé és a megnevezésé?

Választ nem adhat senki más.

Nem segíthet se módszer, se mester.

Nos: ki az, aki fölébredt?

S éber-e most is?

Éber vagy?

Éber?

Vagy?

?

Marketingvers

Nyafogva forog a mókus a kerékben,
takarón túlokig nyújtózva elértem,
ami még közel volt, zihál a szervezet:
megépült végre a Szenvedő Szerkezet.

*

Nyüszítve nyifog, a mikrofon rögzítve,
biccentve nyugtázod, hiteles, őszinte,
kijelzők, gombok és huzal is, rengeteg:
nyugati szabványra épült a szerkezet.

Jaj de szar, jaj de fáj, mi lesz így, istenem?
Nem hall meg senki sem, törődnek is velem –
remixben bömböl az újragyúrt egyveleg:
buliba, diszkóba is jó e szerkezet.

Magadban is, hogyha fotelben olvasol,
melletted könyvkupac, átólzé tornasor,
felkavar, de azért úgy, hogy még kedveled:
lakásod díszé a Szenvedő Szerkezet.

Csak most! Ha éjfélig megrendel még egyet,
akciós áron és duplán is dédelget!
„Az élet göröngyös útjain élvezet.”
Íránytű is egyben ez a kis szerkezet.

Százér a szenvedés! Szenvedést vegyenek!
Köztéren, utcán, a sarkokon enyeleg,
alkudsz rá, megeszed, megdugod, elteszed:
alkalmi vétel a Szenvedő Szerkezet.

Magányos? Árva? Tán meddő, vagy egyke Ön?
Ahová lépne, ott nem terem kő kövön?
Karjába fejcskét, kezébe kis kezet:
Bömböljön ölében Szenvedő Szerkezet!

*

Látod, ha olvasod ezt, én így születtem,
magamat keresvén, egy kávészünetben,
könnyeim kompakt kis csomagban megveszed,
s beépülsz te is, mint Szenvelgő Szerkezet.

Kísérleti stádium

most tényleg minden
minden jó nagyon
nagyon de bizony
bizony még mit nem

mondtam hogy hittem
hittem hogy ha nyom
nem nyom majd agyon
az agy (éppen billen)

mégis tesz kísérleteket
például arra gondol
hogy egyes ígért leletek

vagy némely képzett doktor
tesznek-e szintén eleget
vagy elég-e a jóból

Nem bukott le/föl

az életet már megjártam,
már amennyit tőle vártam,
bár ha tudom,
hogy csak ennyi, inkább futom

vagy ha tudnád s van rá mentség,
az idődet többen töltsék,
tele kérjed,
tököd, poharad és élted

ha egy úri lóköttővel
találkoztam – nem emelt fel,
bevert sárral
nem bukott, csak ment az árral

az élettől már megjártam,
pedig alig provokáltam
magam
magam.

Tartaléksorok

a kispadról bemelegíteni indulnak:

az életet már megjártam,

2.: na jó, nem, csak buszra vártam

3.: bár a bliccem

4.: kikacsint egy lógó sliccen

*vagy ha tudnád s van rá mentség,
az idődet többen töltsék,
tele kérjed*

8./a: víziódat, feleséged, 8./b: s amint lehet, kicseréled

ha egy úri lóköttővel

10.: találkozok, emelt fővel,

11.: korpa között

12.: az Úr fejére költözök

az élettől már megjártam,

14.: mikor legutóbb tarháltam

15.: némi dohányt,

16.: nem adott, csak utambahányt.

VERES ISTVÁN

Amplitúdó

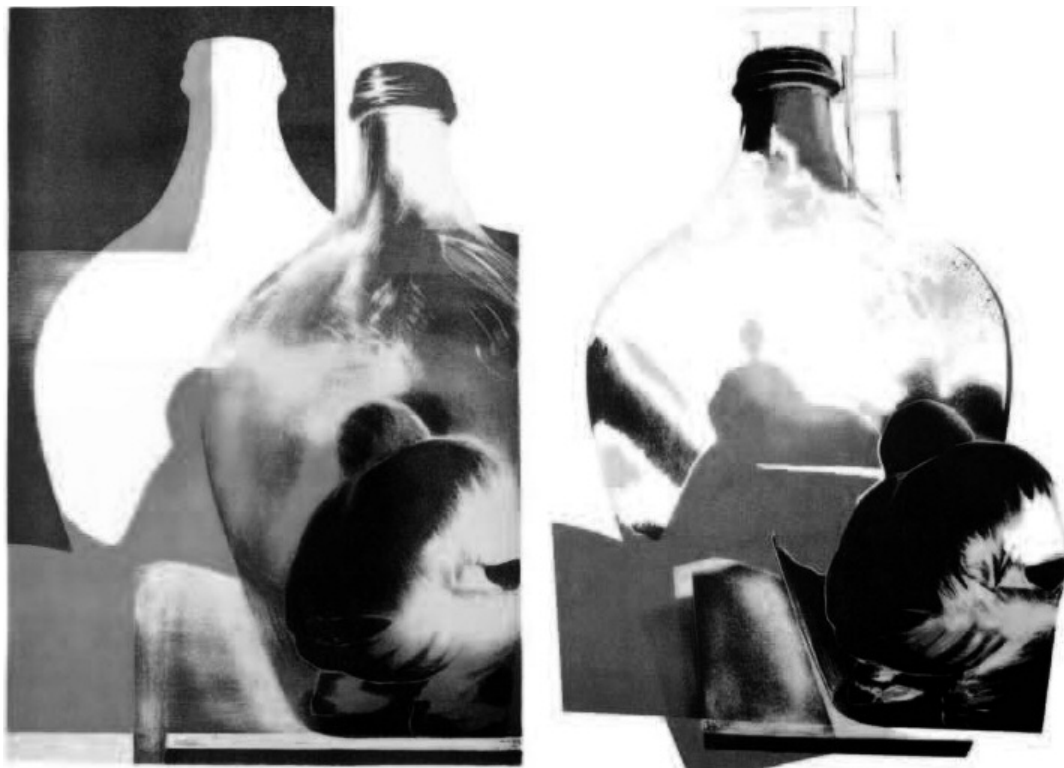
Nem ez az első eset, hogy zokniban zuhanyozom. Igaz, korábban a szürke, kikopott sarkú gyapjú zoknik voltak rajtam, most meg a vékony zöldek, amelyek ráadásul ki sincsenek kopva. Nagyon jó a... tartásuk. Nem szorítanak, de nem is csúsznak le. Hideg lábujjakkal az öntöttvas kádhoz érni maga az Antarktisz, ezért hagytam őket magamon. Na meg azért, mert nem volt kedvem... semmihez. Semmihez, aminek van értelme. A tisztaság viszont, ha nem is fél egészség, mégiscsak jó valamire. Na meg vannak alkalmak, amelyek előtt megmosakodni... illik. Délután a temetésen senki nem fogja megkérdezni tőlem, hogy mosakodtam-e, mielőtt ide jöttem, mégis... beállok a víz alá. Először a hideg jön, a zuhanyrózsát a kád széle felé fordítom, de a csőben levegő lehet, mert prüszköl, nagy nyomással spriccel ki a vízkővel benőtt rózsá nyílásain... a lábamra. A zuhanyzás olyan, mint a halál. Lassan elborít a meleg, aztán mire kihűlnek a dolgok, addigra már kiléptünk a kádból... meg mindenből. Holnap a temetésen erre senki nem fog gondolni, csak a hantokra, meg a göröngyökre, amelyek a koporsófedélen esnek kisebb, aztán még kisebb hantokra, még kisebb göröngyökre. Semmi megindító nincs egy temetésben, ezeknek a hantoknak és göröngyöknek a kopogását leszámítva. Úgy kopognak, mint ha be akarnának jönni, vagy mint ha a koporsóba beszögelt ember akarna visszajönni köztük. Mint aki hirtelen meggondolta magát. Aztán már csak azt hallani, ahogy a lapátok a földet harapják. A férfiak pedig a végére megizadnak, némelyikük ingre vetkőzik, persze csak jó időben. A sírásók ki tudja éppen mit csinálnak, ők a temetésre már nem hivatalosak. Mindenféle csiger borokat kapnak, hogy miközben kiássák a vermet, legyen mit a szájukba önteniük. Általában ketten vannak, de sok az olyan falu, ahol egy ember csinálja. A sírásó. A szomszéd faluban János, nálunk a Gyula, akinek, mivel már elég öreg, néha segít a Lajos. Jozsko mesélte, hogy valami fekete, tintaszerű folyadék ömlött rájuk egyszer sírásás közben, amikor munkanélküli volt otthon Úbrezsbén, Szobránc mellett, ahonnan származik. Nem volt munkája, és a sírásóhoz osztották be, ott kellett épp segíteni, hát odament. Hogy állítólag a szomszéd sírba ástak véletlenül át, feltörve a csákánnyal a koporsó oldalát. Onnan jött a lé – próbálom rekonstruálni az évekkel ezelőtt hallott történetet borotválkozás közben. Meg hogy egyesek az ilyen munkáktól el is vették az eszüket, olyanokat láttak, amiket mások nem, aztán az lett a vége, hogy egy öreg néninek kellett közbelépnie, hogy helyreálljon az illető gondolatvilága, és eltűnjenek a zavaró dolgok. Valaki azt mondhatná, hogy kísértették a szellemek, de én nem mondom. Jozsko szerint az öregasszonyok valamit mondtak vagy csináltak, aztán nem jöttek

többé a zavaró... látomások. Én viszont megyek, lassan el kell indulnom, hogy délutánra odaérjek. A hajamra nem rakok zselét, mert ráfagy... valószínűleg sapkát kell húznom. Köd van, meg zúzmara, meg fagyott sár, ami néha kiolvad, és beletapad... a cipők meg a kerekek rovátkáiba. Onnan aztán később kipotyog, aztán kis szerencsével megint összejön neki, hogy betapadhat valahová. Amikor egy ilyen sárdarab leválik a kerékről, csak annyit látni, hogy ott marad az aszfaltút szélén egy derékszög alakú valami, olyan két kis összetapadt... sárpálca. Ez a kis koszvinkli aztán elég hamar megszűnik létezni, mert vagy elmossa az eső, vagy egyszerűen csak szétbomlik, mintha nem is lett volna. Senki nem rendez neki temetést, pedig ő is volt, és egyszer csak megszűnt. A koszvinlik temetkezési szokásai tehát mások, mint az emberekéi, sőt, már az életük is, a koszvinlik ugyanis... leszárják egymást. Sanyikám, hát te engem le se szarsz? – kérdezték a koporsóban fekvő férfit az egyik vasárnap délután a futballpályán. De, Petikém, leszarlak – hangzott a válasz. De akkor még minden úgy ment... ahogy. Hívták, ő meg ment, ha volt ideje, meg akkor is, ha nem. Mert mindenkinek tegnapra kell kész legyen minden, vagy legkésőbb most. Valaki meg szakadjon szét. De hát arra van az ember, hogy szétszakadjon. A munkát meg akkor kell csinálni, amikor van. Munka, mint a... hétszentség. Amikor ez elhangzott, akkor nem volt semmi, csak a munka. Ezt a hozzáállást valahogy soha nem tudtam megérteni – biggyesztgetem az ajkaim fölényesen, miközben a cipőkrém után kutatok egy pókhálóval kibélelt dobozban. Elkezdem fényesíteni a fekete félcipőket... legalább két éve nem voltak a lábamon. Közben beismerem, hogy én sem tiltakozom majd, ha valamikor úgy adódik, hogy kicsi, de mégis lényeges erőfeszítéssel meg tudok majd keresni bizonyos mennyiségű pénzt... a szabadidőm kárára. Ugyanúgy, ahogy vannak krónikus munkakerülők, léteznek olyanok is, akik nem ismernek olyat, hogy nem végzik el a rájuk bízott dolgokat. Ha meg tudják, hogy úgylis eljön, hívják, minél többször megy, annál többször hívják... mármint az emberek. Mert valami mindig elromlik. Ami el tud romolni, az el is romlik, olyan nincs, hogy nem. Mostantól meg... hívnak majd mást. Mi a francnak mész már megint – kérdezem –, hisz majd megcsinálja más. Én is attól félek, mondja erre. Ezt nem tudtam megérteni, de hát az amplitúdó... az mindenkinél más, van, akinek nagyobb, vagy kisebb. Időben változó mennyiségek legnagyobb eltérése az egyensúlyi állapottól – ejtem ki hangosan, ráadva a motorra a gyújtást. Nadrággomb kigombolva, hogy ne szorítson, koszorú és kabát a hátsó ülésen. Az emberek-nél az amplitúdó azt mutatja, mire képesek. Ami az egyiknél még belefér, az a másikat tönkretesz. Egyszer talán majd a személyi igazolványokban is lesz egy ilyen adat. Aztán hengeghetnek majd egymás előtt a dolgozók, ki a jobb munkaerő. A polgártárs, aki a koporsóban fekszik, azt mondják... jó munkaerő volt. Terjedtek róla mindenféle hírek, mint általában a közismert emberekről. Ki tudja, melyik igaz, melyik nem... mindegy is. Hogy gyerekkorában tehénpásztorkodás közben kristályokból csinált rádiót, és működött is neki. A hatvanas években vagy mikor. A szája meg, lefogadom, nyitva lesz, mire odaérek a temetőbe. A halottak azért tesznek így, mert az utolsó másodpercekben végignézik az életüket, és elámulnak, mekkora barmok voltak. Tátva marad a szájuk, mert az utolsó pillanatban már tudják, hogyan kellett volna dönteniük azokban a pillanatokban, amikor... nem tudták. Megokosodnak a végére, arra a pár másodpercre, amelyben már azt sem képesek kimondani, hogy... ejha. Azt hiszik, az élet arra van, hogy feszegezzék a saját határaikat. Mintha ez egy verseny lenne, hogy kinek nagyobb az amplitúdója. Ki bír többet. Egyébként középut itt sincs, mert a világ népességét főleg két típusú ember alkotja, az egyik csoportban azok, akik mindent leszarnak, a másikkban pedig, akik semmit nem képesek vállrándítással elintézni. Mire ezt megállapítom, már jócskán benne vagyok a délutánban. Úgy döntök, bekapcsolom az autórádiót, hátha sikerül elkapni azt a számot, amelyikben a vézna fekete ruhás lány a vas-tag csövű puskáról énekel. Áttekerem a frekvenciát, kicsit meginog a bal kezem. Észre sem

veszem, hogy majdnem lesodrok egy biciklist az útról. Persze hogy nincs kivilágítva, mind-egy, nem dudálok, úgyis... minek. A temetésről meg el fogok késni. Az egyik faluban lecsukott sorompó fogad, előttem traktor. Soha ne sajnáld, ha egy buliból elkézel, mondta egyszer Béla. Az a Béla, aki utálja a tormamártást. Temetésről elkésni... az vajon kínos? Ott már nincs nagyon miről lemaradni. A temetésekben tehát van egy jó nagy adag feleslegesség. Lényegében csak intézményesítik, hogy valakinek... letelt a szolgálat. Emelkedik a sorompó, a traktort megelőzőm a síneken. A szemből jövők integetnek, normális vagyok-e. Vissza-intek, jelezve, hogy nem, de valószínűleg nem értik. Pörgetem tovább a motort, elhagyom a nyári dinnyeárusok helyét. Körben a földek összevissza szabdalva, olyan a hegyoldal, mint a sakktábla. A koporsóban fekvő ember élete során sokszor elmondta, hogy annak idején csak egyvalaki volt képes megverni őt sakokban, a Feri... a melyik is... a Balaskó Feri valamelyik közeli faluból. Egyszer meg a konyhából, vacsora közben legyőzte a két fiát, akik a szomszédos nappaliban tologatták a figurákat... helyette is. Fejből lesakkozta őket. Bástyával a dé nyolcra – meg ilyeneket mondhatott... teli szájjal. Négy óra tíz perc... a temetés négykor kezdődik. Még néhány kilométer, és ott vagyok... de minek, amikor... már elkéstem. Nem is vagyok odavalósi, mindenki engem fog bámulni. De legalább kiöltöztem. A dombot már látom. Minden valamirevaló temető dombon van. Felkanyarodok a halottasház felé, látom a piros, kék és szürke autókat, ahogy gőzölögve várakoznak a deres fűben, mint az elefántok. A halottasház melletti úton tömeg. Mindenki feketében, itt-ott bukkan csak fel egy-egy szürke vagy zöld kabátos. Több férfin sapka sincs, pedig érzem, hogy a szél... majd letépi az autóról a tükröt. Kettes fokozaton, motorfékkel ereszkedem a temető kerítése mellett, vala-

hová le kellene parkolni. Körülményes dolog ez a... temetés vagy minek mondják. A végrendeletembe éppen ezért beleírom majd, hogy engem ne temessenek el, hanem fogják a hamvaimat, és szórják szét valamelyik domboldalon. Vagy öntsék egy folyóba, hogy a vize tovább vihesse... Dunából a Fekete-tengerbe, Boszporusz, meg a kistestvérei, a Dardanellák között... a Gibraltári-szoroson át, az Atlanti-óceánba, satöbbi. Viszont a gyerekeimnek alighanem semmi kedvük nem lesz majd ilyen szarságokkal bíbelődni. Eltemettetnek vagy elhamvasztatnak – amelyik egyszerűbb lesz, aztán oda kerülök, ahol épp lesz hely, vagy... üresedés. Mert manapság már a földből is kidobnak, ha nem fizetik a hozzátartozók a sírhelybérletet évente. Kidobnak a kukába. Ennyi erővel rakhatnának egyből a szemétkbe. A hasznavehetetlen dolgok elvégre oda valók. Annak meg, hogy valaki évente virágot vigyen egy kupac hamunak, igazán semmi értelme. Én akkor már rég máshol leszek, utolsó dolgom lesz azon aggódni, hogy évek múltával hová rakják a penészes hamvaimat vagy a porladó csontvázzamat. A temetőkapu előtt elhaladva megpillantom a feliratot: Feltámadunk! Hát akkor meg minek kockáztatni egy meghűlést? – engedem vissza rezignáltan a tengelykapcsolót, minimális gázt adva, nehogy a gyászolók ideforduljanak a motorzajra. Csorgok tehát szépen tovább az utca végéig, majd a kereszteződésben balra, és vissza, ki a faluból abba az irányba, ahonnan jöttem. Temetés... na persze. Ez olyan, mintha a kedvenc világoskék vihar-kabátomat ásnám el a földbe, és járnék hozzá évente gyertyákkal meg virágokkal... olyan jó kis kabát volt, olyan jól szolgált, de kár, hogy már nincs itt. A morvaországi Prostějovban készült. Nem engedte át a szelet sem, és a zsebeit is jól tele lehetett pakolni. Vállban mondjuk kicsit szűk volt, de hát, istenem, senki sem tökéletes. Béke poraira.

Kyotóban már tavasz van

Kyotóban már tavasz van mondtad
egyszer egy hétfő délelőtt Genji
herceg páfrányfenyők közé húzódik
ne bántsa szemét a napfény annyira
hallgatlak közben szórakozottan
megtanulok leírni egy japán írásjelet
mint mindenben ebben is pontatlan vagyok
makacsul faggatlak melyik szobánk
néz majd kelet felé és közben égtájakkal
koccintanak az ablakok

Valentin-nap

unalmas kirakati giccs és szívsszezon
az utcán utánam intenek pedig ezt
a várost én már rég nem ismerem
csak a megbeszélte helyre emlékszem
pontosan nem hiszem hogy késnek
de gyorsítok inkább mire megérkezem
te már az asztalnál ülsz gyorsan beszélsz
megegyezünk valamiben ami nem fog
majd később az eszembe jutni a szomszéd
asztalnál valaki folyton ránk figyel
én Genji hercegről mesélek és egy kertről
és minden másképpen történik mint ahogyan
majd később meg fogom írni ha nem felejttem el

A menetjegyet

a menetjegyet már nem tudtam visszaváltani
egy nem létező hely most az állomás a termoszból
elfogy lassan a kávé a vágányt elfelejtik bemondani
ha megérkezem szállodát keresek a lakás címét ahol
majd vársz talán mindegyik füzetemből kitéptem

fellapozom aztán a telefonkönyveket a veled egyforma
vezetéknévű emberekre vagyok csak kíváncsi és elképzelem
milyen lenne ha az ott megadott utcákban laknál reggelente
mondjuk lenyírnád a fűvet a kertvárosi ház udvarán és még
pizsamában kijönnél integetve mikor a bejáratnál a taxim megáll

A cethalak természetéről

a spektrumon épp egy cethalat mutattak
a prófétás sztorit tudod azt nem mesélem el
azt hiszem most azonnal hajóra kéne szállnunk
megvárnaalak amíg minden kikötőt lefényképezek
aztán a képeket a tengerbe dobnánk és végre
nem menteketőznénk csak néznénk hogy távolodik
tőlünk az a sok elmosódott körvonal ami egykor
a partot jelentette és mindkettőnk tudná pontosan
hogy a tengerfenékről most cetek figyelnek

Már csak cetekkel

mára már csak cetekkel álmodom és nem
riadok fel amikor csatornát váltasz mert hamar
megunod az összes adást egyszer talán majd
engem is a tengerfenéken találnak míg te
megvárod a tévében a folytatást de most
a reklám után is ugyanazt vetítik a szemhéjam
egyre jobban rángatózik ahogy álomban a legmélyebb
ponthoz érek te pedig rám teríted a tengerszín
ingedet mikor halkan a cetekhez beszélek

A hard fantasy gyökerei¹

Dying is easy. Fantasy is hard!²

1 Részlet egy hosszabb tanulmányból.

2 Meghalni könnyű. A fantasy nehéz/kemény. (A szerző szabad fordítása) = <http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/HeroicFantasy>

3 A humoros szójáték első és utolsó tagja felidézheti a népszerű amerikai akciófilm-sorozatot, a Die Hard-filmeket (*Die Hard*, 1988 – *Drágán add az életed!*; *Die Hard 2: Die Harder*, 1990 – *Még drágább az életed!*; *Die Hard With a Vengeance*, 1995 – *Az élet mindig drága*; *Live Free or Die Hard/Die Hard 4.0*, 2007 – *Legdrá-*

Erre a rendkívül szellemes és találó, filmes intertextust³ is játékba hozó mondatpárra azon igyekezetünk során bukkantunk, amikor is a hard fantasy mibenlétéről próbáltuk faggatni a számtalan – nyomtatott és online – forrást. A kutatás azt az előfeltevést erősítette meg, amely szerint a fantasy-terminológia és -nevezéktan legalább annyira diszkutábilis és híján van a konszenzusnak, mint azt a legtöbb (irodalom)tudományi diszciplína esetében tapasztalhatjuk.

Előzetesen ugyanis a Robert E. Howard nevével fémjelzett fantasy szubzsánert „hard fantasynek” neveztük el, a hard (kemény) jelzőt a történetek hőseire jellemző erőnlét és az ebből adódó, a többi szereplővel szembeni fizikai fölény érzékeltetése okán. Illetve a történetek szerves részét képező összecsapások, a jó öreg full contact-típusú harcok és az általános vérontás kedvelésének, illetve gyakori szerepeltetésének kihangsúlyozására. A források tanulmányozása azonban megmutatta, hogy az angol-amerikai hard fantasy nem egészen azt takarja, amit magyar nyelvterületen illetünk ugyanezzel a címkével. A hard fantasy ugyanis „nagyobb testvéréről”, a hard science fictionről⁴ (Hard SF) kapta a nevét.

Ez utóbbit a legegyszerűbben úgy írhatnánk le, amely a science fiction szubzsánerek közül a leginkább törekszik arra, hogy – megértve a tudományt – elkerülje a mindenkori tudományos ismereteknek való ellentmondást. Ezekben a történetekben az elméletek megelevenednek, akcióvá alakulnak, miközben olyan folyamatok bomlanak ki előttünk, amelyek jobbra a műszaki és természettudományokban számítanak mindennaposnak, s a science fiction – maga is inkább a népszerűsített változatokból, mintsem laboratóriumi beszámolókból és elméleti tanulmányokból merítve – textussá alakítja őket. Ez a narratív stílus pedig még a lehetetlennek is megteremti a valóságillúzióját; a szövegekben felvetett nehézségek ennek megfelelően könnyebben is gyűrhetőek le, mint a valódi tudományban. A nem létezőt az empirikus tudomány ugyan nem szentesítheti, de a hard science fiction mégiscsak alkalmaz hipotetikus lehetőségeket, amelyeket a kortárs tudományos elméletek támogatnak (vagy legalább nem cáfolnak). A hard SF írása tehát arra irányuló kísérlet, hogyan tegyük a nem

teljességgel lehetetlent elfogadhatóvá úgy, hogy a spekuláció a tudomány és technológia határterületein maradjon.⁵

A zsáner meghatározásának kérdése

Ebből kiindulva a hard fantasy angol-amerikai olvasata is a tudományosságot, a hihetőséget hangsúlyozza; olyan világokat, amelyekben a természet törvényei érvényesülnek, vagy amelyekben alternatív földrajzi és kulturális háttér rajzolódik ki mágia, sárkányok, tündérek vagy a fantasy műfajára jellemző egyéb karakterek, illetve jelenségek szerepeltetése nélkül, vagy az előbbiek felvonultatásával, azonban eredetük és létük részletes kifejtésével. Bizonyos fantasy-olvasók a Földön játszódó fantasy-történeteket is hard fantasyként olvassák, különösen, ha a fantasztikus elemek limitált mennyiségben vannak jelen, és működésük következetes.⁶ A fantasy irodalom történeti szótárának „hard fantasy” szócikke szerint a 80-as években a történeti fantasy írói hozakodtak elő azzal az óvatos javaslattal, hogy a címke azokra a szövegekre legyen alkalmazható, amelyek hűek a történeti és antropológiai adatokhoz, ugyanakkor megőrzik azt a fantázia szülte feltevést, hogy a bemutatott kultúrák mágiájában és mítoszhitében van némi igazság. Ezzel szemben a Fantasy enciklopédiájában Gary Westfahl olyan szubzsánerként írja le a hard fantasyt, amelyben a mágiát a természet erejéhez hasonlatosként, ugyanolyan szabályok és elvek alanyaként értelmezik. Paradigmatikus példaként Randall Garrett *Lord Darcy*-sorozatát⁷ említik, amely egy másodlagos világban játszódik, ahol James Frazer „mágikus törvényei” valójában megegyeznek a természet törvényeivel.⁸

A fent említett megközelítések azonban meglehetősen mértékben különböznek azoktól a szövegektől, amelyeket mi a hard fantasy szubzsánerbe soroltunk. A megoldás azonban nem sokat váratott magára, s egy újabb kifejezés, a sword and sorcery (szó szerinti fordítása kard és varázslat vagy kard és boszorkányság) formájában érkezett. Az angol nyelvű fantasy irodalom e címkéje esik egybe leginkább a magyar hard fantasy meghatározásával. Lássunk egy csokorra valót a források nyújtotta értelmezésekből.

A sword and sorcery kifejezés a fantasy egyik szubzsánerét jelöli. Kiötlése a tudományos-fantasztikus és a fantasy irodalom egyaránt elismert írójához, Fritz Leiberhez köthető, aki fantasy-szövegeit a „kard és varázslat”-tal próbálta meg a fantasy egyéb műfajaitól megkülönböztetni. A környezet, a szereplők, az akadályok leírásában és a történet struktúrájában érhető leginkább tetten azok a jegyek, amelyek a sword and sorcery-t a fantasy többi szubzsánerétől megkülönböztetik. A sword and sorcery az általunk ismert világoaktól eltérő, egzotikus helyszí-

gább az életem), amelyekben a New York-i zsarut alakító Bruce Willis erőnlét, fegyverforgatás, dörsöltés és némi szerencse dolgában akár egy kardját suhogtató barbárra is emlékeztethet bennünket, ahogy összezsap a rosszfiúkkal és mindig győz.

4 A hard science fiction megnevezés 1957 körül jelent meg, és P. Schuyler Miller nevéhez, illetve az *Astounding Science Fiction* című amerikai tudományos-fantasztikus magazinban megjelent kritikáihoz fűződik.

5 David N. SAMUELSON, *Hard SF = The Routledge Companion to Science Fiction*, edited by Mark BOULD, Andrew M. BUTLER, Adam ROBERTS and Sherry VINT, Routledge, London and New York, 2009, 494–499.

6 Vö. http://en.wikipedia.org/wiki/Hard_fantasy

7 Ezt a sorozatot az Uchronia.net is jegyzi. A történet divergáló pontja 1199: Oroszlánszívű Richárd túléli Chaluzt, jól uralkodik és az angol-francia királyságot unokaöccsére, Arthurra hagyja. Nyolc századdal később Anglia és Franciaország még mindig a Plantagenet-ház uralma alatt áll, a mágiát pedig kodifikálják. A történetek főhőse Lord Darcy, aki Normandia hercegének szolgálatában talányokra derít fényt, és összeesküvéseket hiúsít meg, általában egy csipetnyi mágia használatával.

8 Brian STABLEFORD, *Historical Dictionary of Fantasy Literature*, The Scarecrow Press, Lanham, Maryland, Toronto, Oxford, 2005, 191.

neken, vagy az evilágihoz hasonlatos, de annak egy távoli, ismeretlen sarkában játszódó fikció, ahol a technológia meglehetősen kezdetleges, így a szereplők szemtől szemben harcolnak. A mágia jelen van ugyan, többnyire azonban nem a főszereplő irányítása alatt áll. A bűbáj inkább egy újabb leküzdendő akadály, amelyet a cselszövő vagy más szörnyeteg alkalmaz a szereplők ellen. A hősök ügyességüknek és/vagy erejüknek köszönhetik az életüket. Többnyire idegenek vagy kiközösítettek, rebellesek, akik saját(os) igazságot gyakorolnak azokon a vad vagy ismeretlen és dekadens civilizációkon, amelyek az útjukba kerülnek. A nép fiai (leányai) vagy barbár törzsek leszármazottai ők; amennyiben a társadalom magasabb rétegeiből kerülnek ki, akkor diszkreditált, kitagadott egyedek, vagy a nemesi rétegek legalját képviselik. Mindegyiküknek hihetetlen veszélyeket, visszataszító szörnyűségeket és sötét mágikus praktikákat kell legyőzniük ahhoz, hogy gazdagságra, elképesztő kincsekre leljenek, meghódítsák az ellenkező nem káprázatos tagjainak szívét, vagy jogot szerezzenek arra, hogy megérjék a másnapot. E fikciófajta a hagyományos struktúra mentén szerveződik, ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy szó nincs tudatfolyamról, slice-of-life (életszlet)-szerű megoldásokról vagy bármilyen más experimentális narratíváról – van eleje, közepe és vége; konfliktusa és annak feloldása; tetőpontja és megoldása. A legfontosabb ismertetőjegye, hogy a lineáris történet akciójelenetekkel és izgalmas kalandokkal bővelkedik.⁹

Stableford történeti szótára szerint a sword and sorcery fikció a heroikus fantasy egyik fajtájaként volt ismeretes. A tolkien epikus fantasyhez hasonlóan a sword and sorcery-nek is volt egy elsődleges modellje, mégpedig Robert E. Howard *Conan-történetei*. Howard a teozófia tudós fantáziáiból kölcsönzött, képzeletbeli, történelem előtti civilizációk és egy újfajta Nemes Barbár szerepeltetésével az akció- és kalandtörténetek egy új határterületére tört utat. A sword and sorcery fikció pontosan úgy alapozott egy mitikus múltra, ahogyan ezt a mesék tették; a howardi egyszer-volt Hübóriai kor néven vált ismertté; brutális és cinikus kor lévén inkább hasonlított a western műfajára, mint Középföldre. A sword and sorcery idősebb fajai utálatosabbak voltak, mint Tolkien arisztokratikus tündéi, sárkányai hatalmasabbak, varázslói kevésbé elméleti irányultságúak, és ami talán még ennél is fontosabb, kardjaik jobban hasonlítottak a pisztolyforgatók revolvereihez, mint az udvarias lovagok jelképeihez. Ez a műfaj heroikus volt ugyan, ám az epikus fantasyben kegyelettel őrzött hősiességgel ellentétben egy jóval fizikaibb elképzelést valósított meg. Néhány, a műfajra rutinszerűen alkalmazott címke (pl. high fantasy vagy quest fantasy) is használatba került, amely részben a sword and sorcery-nek a Tolkien-klón fantasyktól való megkülönböztetésének tudható be. Az mindenképpen vitatható, hogy a sword and sorcery fikció heroikus fantasyként történő megragadása téves lenne. Ha Joseph Cambell leírásához ragaszkodunk, amely definiálja a hősieség kvintesszenciáját, úgy Conan és klónjai bizony a műfajon kívül rekednek. Önző vagy szerényebb ambícióiknak köszönhetően ered-

ményeik ritkán olyan csodálatra méltók, mint az epikus fantasy mesianisztikus hőseinek teljesítménye. Mindazonáltal velük egy spektrumba esnek, és minden deus ex machinát vagy Szent Grált alkalmazó túlkapások csábításának ideológiai ellensúlyozásaként működve, magasról tesznek az epikus fantasyk világmegváltóira. A modern fantasyk sokszínűségének egyik ismertetőjegye, hogy megtiltja szerzőinek, hogy a heroizmus természetét vagy céljait túlságosan magától értetődőnek vagy egyértelműnek vegyék.¹⁰

A filmekre fókuszáló *Zsánerben* című kézikönyv azt tartja, hogy a sword and sorcery alműfaja gyakran erőteljesebben duzzadó hőseket helyez izgalmas és erőszakos konfliktushelyzetekbe egy gonosz varázsló vagy egyéb természetfölötti ellenség ellen, (gyakran sosemvolt) történelmi időkben. Ezekből az eposzokból, északi sagákból és a Dumas-féle kardpárbajokból egyaránt merítő filmek akcióorientáltabbak a high fantasynál, és a hőseiket gyakran sokkal közvetlenebb, személyesebb indítékok hajtják, például egy nő megmentése, egy falu védelmezése vagy a bosszúvág (pl. *Conan, a barbár*, 1982).¹¹

S végül álljon itt egy példa arra, hogy fantasy fan bloggerek (fantasy rajongó internetes naplóiírók) is képesek hozzájárulni a kedvenc műfajuk háza táján történő fogalomtisztázási kezdeményezésekhez. Az alkony.sfblog működtetője a következőképpen látja a szubzsáner meghatározó jegyeit. „A hard fantasy kifejezést kis hazánkon kívül nem nagyon ismerik, illetve teljesen más környezetben alkalmazzák. Az általam használt hard fantasy stílus fő jellemzője, hogy a szereplők a fizikai képességeik által érik el a céljaikat, és ez legtöbbször az ellenfelük hulláin keresztül történik. Az angolszász definíciók szerint az a hard fantasy, amiben nincs fantasztikum, és minden megfelel az általunk ismert fizikai törvényeknek. Ez is igaz valamelyest az általam preferált hard fantasyre, mivel földhöz ragadtabb kalandok jellemzik. Jellemzők: a) kalandor karakterek: A történetek főszereplői általában nem becsületért vagy a világ megmentéséért küzdő bajnokok, hanem a megélhetésükért dolgozó zsoldosok és zsványok. A világot járják, néha kényszerből, mert kitagadta őket a saját népük, de legtöbbször csak a kalandvágy hajtja őket. (Ez utóbbi kifejezetten hasznos arra, hogy az író a világ minél több érdekes részét bemutathassa.) b) nem epikus célok: A szereplők általában a saját céljaikat akarják elérni – bosszút állni valakin, megszerezni a koronát, vagy csak elég nagy vagyont összeharászni. Az, hogy emellett időnként a világot is megmentik, szinte mellékes. c) csaták: A kalandok során elkerülhetetlenek a vérre menő küzdelmek, gyakoriak a párbajok az ellenség bajnokaival, és olykor egész seregek ontják egymás vérére a csatározások során. A harcok gyakran pillanatok alatt lezajlanak, ám annál véresebbek – rendszerint fejeket vagy végtagokat vágnak le, s az ellenfelek a kiomló beleiket markolászva halnak meg. d) mágiaellenesség: A főszereplők általában viszolyognak a mágiától, ritkán használnak varázslatokat, varázstárgyakat. Legtöbbjük a mágiahasználó-

10 STABLEFORD, I. m., lxi–lxii.

11 *Zsánerben*, szerk. BÖSZÖRMÉNYI Gábor – KÁRPÁTI György, Mozinet-könyvek, Budapest, 2009, 56.

12 <http://alkony.sfblogs.net/2010/02/05/hard-fantasy>

13 A *Weird Tales* kezdeti korszakában olyan írók karrierjét indította el mint H. P. Lovecraft, C. M. Eddy, Jr., Clark Ashton Smith és Seabury Quinn.

14 Hatástörténeti horizontból visszatekintve válik nyilvánvalóvá, hogy ezt nem csak Fritz Leiber látta így. „A kritikai konszenzus magabiztosan jelöli meg a sword and sorcery születését a *The Shadow Kingdom* 1929-es megjelenésével, melyben Howard bemutatta az özönvíz előtti Valusia hervadó földjén uralkodó, merengő Kull királyt.” Don HERRON, S. T. JOSHI, Stefan DZIEMIANOWICZ eds. *Supernatural Literature of the World 3*, Greenwood Press, 2005, 1095.

kat gonosznak tartja, s mint ilyeneket, igyekszik elpusztítani őket. A történeteknek gyakran központi eleme egy varázsló legyőzése.”¹²

Robert E. Howard

For all the works of cultured man
Must fare and fade and fall.
I am the Dark Barbarian
That towers over all.

Robert E. Howard: *A Word from the Outer Dark*

Annak ellenére, hogy a szubzsáner elnevezését Fritz Leiber saját műveinek más, heroikus fantasyként számon tartott szövegvilágoktól való elkülönbötetésére találta ki, a legjobb sword and sorcery szövegek írójának mégis Robert E. Howardot, a *Conan, a barbár* megalakítóját, a múlt század 20-as éveiben rendkívüli népszerűségnek örvendő amerikai pulp (ponyva) magazinok – különösképpen az 1923 márciusától megjelenő *Weird Tales*¹³ – legolvasottabb szerzőinek egyikét tartotta.¹⁴ A texasi születésű Robert Ervin Howard (avagy REH, ahogy rajongók milliói nevezték) – polgárháborús veteránok és texasi rangerek beszámolóin, illetve felszabadított rabszolgák rémhistoriáin és az amerikai délnyugat véres legendáin felnőve – maga is kedvet kapott a történetmeséléshez, s tizenöt évesen úgy döntött, ezzel keresi majd a kenyerét. A professzionális írói karrier azonban váratott még magára néhány évet, hogy a felemás kezdetek után a *The Shadow Kingdom* (Árnykirályság) 1929-es publikálásával töretlenül íveljen felfelé egészen Howard tragikus haláláig. (Miután közölték vele, hogy rajongásig szeretett édesanyja többé nem tér magához a kómából, önkézevel vetett véget életének. Harmincéves volt.) Ez az ív tizenkét évet ölelt fel (tehát rendkívül rövid időről van szó), ami még hangsúlyosabbá teszi a szerző elképesztő termékenységét, népszerűségét, amellyel csupán J. R. R. Tolkien népszerűsége vetekedhetett, és (nem csak) a fantasy zsánerére tett, a mai napig érzékelhető hatását. Műveinek jelentős hányada halála után látott napvilágot, s a szellemi öröksége körül tevékenykedő munkaközösség szorgalmának köszönhetően gyűjteményes kötetei, bibliográfiái, életrajzai, a munkásságát méltató (vagy bíráló) írások és számtalan internetes oldal, magazin, valamint egy róla elnevezett karitatív célú alapítvány gondoskodik a pályájáról és az általa teremtett világokról és hősökről szóló beszéd fenntartásáról, hogy szövegeinek képregényesített vagy filmes adaptációiról, illetve életrajzának megfilmesítéséről már ne is beszéljünk.

Alkotó képzeletének ismert figurái – Solomon Kane, Bran Mak Morn, Cormac Fitzgeoffrey, Cormac Mac Art, Turlogh Dubh O'Brien és mások – közül a sword and sorcery szubzsáner szempontjából elsősorban az atlantiszi Kull király és a legendás kimmériai, Conan alakja érdemel kiemelt figyelmet. (Kettejük közül nyilván Conan az

ismerősebb karakter a fantasy berkeiben kevésbé jártas olvasó számára, ami furcsa mód csak kisebb részben köszönhető a szerzőnek, nagyobb részben a már említett munkaközösség érdeme, akik bátran „conanosítottak” olyan Howard-elbeszéléseket, amelyeknek eredetileg nem is Conan volt a főhőse. „Jómagam mindig bosszankodtam ezen – írja Kornya Zsolt a *Hősök kora* című, általa fordított válogatáskötet *Bevezetésében* (a kötet valamennyi szövege akkor jelent meg először magyar nyelven) –, ugyanis Howard nem tartozik az »egyfigurás« szerzők közé. Számos emlékezetes hősalakot alkotott Conanon kívül, akik ugyanúgy a saját életüket élik, időnként még találkoznak is egymással tér és idő szakadékain keresztül. [...] Időközben az a határozott benyomásom támadt, hogy a Conanról szóló elbeszélések bár legnépszerűbb, de nem feltétlenül legjobb munkái a szerzőnek.”¹⁵

15 KORNYA Zsolt,
Bevezetés = Robert
E. HOWARD, *Hősök
kora*, Valhalla
Páholy, Budapest,
1997, 13.

És maradjunk együtt, vegyes technika, reflexfólia, 50×50 cm, 2011

16 Joseph A. McCULLOUGH V, *The Demarcation of Sword and Sorcery = Black Gate, Adventures in Fantasy Literature* = <http://www.black-gate.com/the-demarcation-of-sword-and-sorcery>

Elég röviden összevetnünk választott hőseinket, testfelépítésüket, harcmódorukat, motivációikat, származásukat vagy a körjük teremtett fantasy megatextust a többiek hasonló attribútumaival, s hamar beláthatóvá válik, miért is ők a kard és boszorkányság paradigmikus alakjai. A legnyilvánvalóbb, éppen ezért a megkülönböztetés szándéka szempontjából talán a legkevésbé „használható” jegy a testfelépítés, hiszen mindegyikük hatalmas termetű, bivalyerejű, kőkemény öklű izomkolosszus, akik a legfelkészültebb harcosok verekedő tudományát is beárnyékolják, az egyszerű, hétköznapi emberek pedig nevelésesen eltörpülnek mellettük. Harcmódoruk sem sokban különbözik egymástól: mindnyájan kiváló fegyverforgatók, remek stratégák, és hezitálás nélkül ontják a vérét bárkinek, ha a helyzet úgy kívánja.

Teremtett világukban azonban már jelentékeny eltérések mutatkoznak. Howard korai, heroikus fantasy karaktereinek egyike Solomon Kane, az Erzsébet-korabeli puritán, aki Európa és Afrika térségein vándorol, harcolva a gonosz ellen. Bran Mak Morn, a piktek legendás törzsfőnöke Britanniában vív élet-halál harcot az antik Róma légióival szemben. Cormac Mac Art, az Artúr király idejébe írt gael martalócvezér, aki a viking Wulfhere, a Koponyahasító jobb keze, valamint a klánjából és országából is kitagadott, ír származású Turlogh Dubh O'Brien, egyaránt a 11. század életre keltői, akik dán vagy szász harcosokkal vállvetve folytatnak véres tengeri ütközeteket a többi északi hajós nép ellen. Cormac Fitzgeoffrey, a normann-ír származású lovag, a szentföldi keresztes háborúk hőse, akit az írek megvetnek, a normannok pedig lenéznek, azzal töltötte életének 30 erőszakos évét, hogy vad gyűlölettel és könyörtelen bosszúval torolja meg az őt ért rosszindulatot és kegyetlen bánásmódot. Láthatjuk tehát, hogy az itt felsorolt alakok nem egy fantáziavilág, hanem egy nagyon is ismerősnek tetsző európai múlt szereplőinek felelnek meg. Származásukat és motivációjukat tekintve elmondható róluk, hogy bárha barbár vezérek vagy kiközösített csavargók is, cselekedeteik mindig rajtuk túlmutató célokat szolgálnak (még akkor is, ha ezzel önmaguk sincsenek mindig tisztában). „Bran Mak Morn elbeszélésciklusának teljes egészében reménytelen küzdelmet folytat emberei, a piktek érdekében. Egyszer sem fejezi ki rajongását azért, amit tesz, ám tudatában van annak, hogy ő maradt az egyetlen és utolsó reménye egy ősi fajnak. [...] Solomon Kane is kívülálló a maga sajátos közegében, azonban nem minősül annak olvasói körében, akik ugyanolyan zsidó-keresztény filozófiai háttérrel és nyugati kultúrával rendelkeznek, mint Kane. [...] Ezen felül ő a hit embere, akinek valódi motivációja istenhitében rejlik, ez teszi őt képessé arra is, hogy anyagtalan szörnyetegeket és egyéb kreatúrákat legyőzzön. Őt nem a mulandó világ dolgai ösztönzik, harca az emberi szellem haladásáért folyik.”¹⁶ Ezek az alakok tehát inkább a tolkien hagyományt képviselő epikus vagy high fantasy emelkedettebb küldetésű hősalakjaival mutatnak közelebbi rokonságot.

Velük szemben Kull és Conan történetei máshol játszódnak, küzdelmeik másról szólnak. A Kull-elbeszélések egy kataklizma előtti korszakba, jóval a Föld írott története előtti időkbe ágyazódnak, ahol

Atlantisz és Lemuria még nem merült alá a tenger mélységeibe, s vidékeiket nem a legendák haladó szellemű, utópisztikus civilizációi, hanem vademberek lakják. A thúriai kontinens az, amely nagyszerű civilizációkkal és titokzatos, ember előtti fajokkal büszkélkedhetett. Ezen az Atlantiszon született Kull, akit a Parti Hegyek Törzse fogadott be, miután megtalálták a vadonban, ahol a gyermek farkasokkal és más állatokkal együtt nevelkedett. Személyében azonban nem egy hálás taggal bővült a közösség, sőt, az ifjú barbár képtelen volt tisztelni olyan hagyományokat és erkölcsöket, amelyek erkölcstelenség és ostobaságon alapultak, s mivel ennek hangot is adott, a vének gyakran korholták azért, mert csúfot űzött a múlt szent örökségéből. „A hagyományok, a szokások, a tabuk és törvények korlátozó természete gyakori témája a Kull-történeteknek.”¹⁷ Ebből a kritikus szemléletből, illetve szabad szellemből fakadó szembenállás az őt befogadó társadalommal azt eredményezte, hogy elhagyatottból kitagadott lett: az *Atlantiszi álmom* című történetben Kull durván megszegi a törzsi szokásokat, amikor könyörületből megöl egy lányt, akit éppen máglyahalálra ítélték pusztán azért, mert egy lemuriait választott párjával. „Kull alakján keresztül Howard megalkotta a legnagyobb távol-ságot, amely a karakter és az általa lakott emberi társadalom között elképzelhető volt. A kívülállónak ez az ideája lehetővé tette Howard számára, hogy a társadalomról egy elfogulatlan szereplő szemszögéből írjon.”¹⁸ Kull ezt követően tulajdonképpen beteljesíti az álmát, és kora legnagyobb birodalmának, Valúziának lesz leghatalmasabb uralkodója. Egy barbár király egy dicsőséges, civilizált birodalom trónján. Ez a falkán kívüliség azonban még ebben a pozícióban sem kerüli el. *A bárd jogán* című elbeszélés is azt az ellentétet emeli fókuszba, amely a király lelkiismerete és birodalmának ősi törvényei között feszült. A megoldás: a király csatabárdjával ezer darabra zúzta a kőtáblát, amelyen a megváltoztathatatlanak hitt törvény betűje állt, látványosan juttatva kifejezésre az „outsider” értékeit a civilizált társadalom törvényeivel szemben. Egy barbár király, akit láthatólag hidegen hagynak a test gyönyöreire, aki inkább szemlélődésre, elmélkedésre hajlamos, és folytonosan az univerzum értelmét keresi. Milliókon uralkodik, történeteiben mégsem hangsúlyosak alattvalói, „ő a saját, egzisztencialista útját járja”.¹⁹ Itt érhető tetten a másik elkülönöztető aspektus: az önös érdekből származó motiváció, a sword and sorcery karakterek egyik legjellemzőbb tulajdonsága. (És ami természetesen nem kell, hogy alantas ösztönökből származzék.) Kull teljességgel ilyen alkat, de nem otrombán és antiszociális módon az.

A Föld egy hasonlóan fantasztikus idejéből (hybóriai kor) és hasonló háttérrel (egy barbár az elpuhult, korrumpálódott civilizációban, aki végül Aquilónia királya lesz) érkezik Robert E. Howard legfényesebb pályáivet befutott hőse, Conan, a kimmériai barbár. A szerző 1932 áprilisában egy Lovecraft-hoz írt levelében számolt be kollégájának arról, hogy egy új karakter megalkotásán dolgozik, mögé álmodva egy olyan új korszakot, a hybóriai kort, amit az emberek már elfeledtek, s ami mégis megőrződött a klasszikus nevekben és eltor-

17 Rusty BURKE, *A Short Biography of Robert E. Howard* = http://www.rehupa.com/short_bio.htm

18 McCULLOUGH V, I. m.

19 Uo.

20 BURKE, I. m.

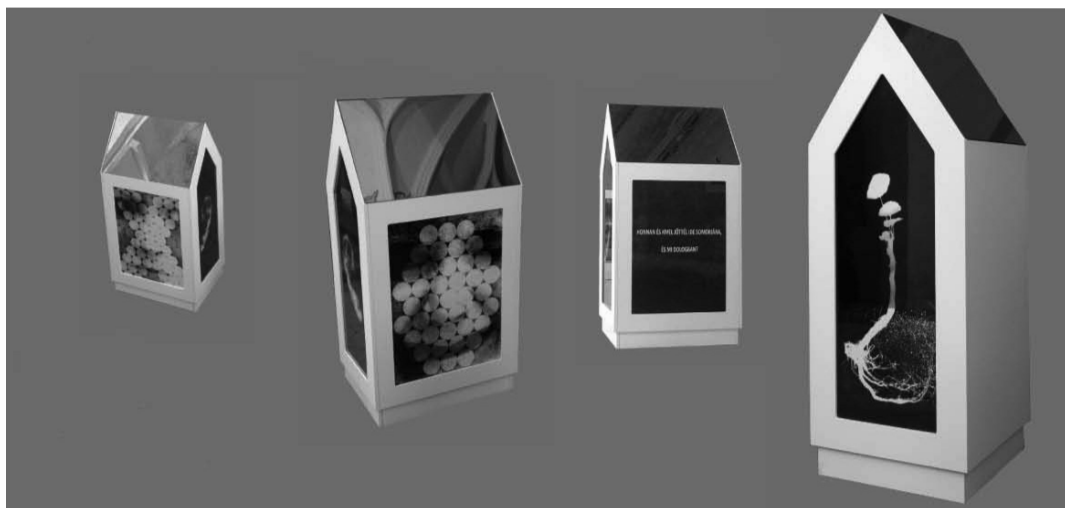
21 Vö.
<http://howard-works.com/subject.htm>

22 McCULLOUGH V,
I. m.

zult mítoszokban.²⁰ Ezt a sosem-volt kort az emberi történelem és kultúrák sajátos egyvelege jellemezte, amely lehetővé tette írója számára, hogy főhősét a legkülönbébb helyszínekre (Kimmériába, Nemédia ősi királyságába, Turánba, a leghatalmasabb hyrkán államban, a Vilayet-tengerre, az északi sztyeppékre, a Stygián túli Fekete Királyságokba), a legelképezhetőbb szerepekbe (rabszolga, tolvaj, zsoldosvezér és kalózkapitány, kozákhadnagy, hadifőnök, generális, majd király) és a legváratlanabb bonyodalmakba helyezze, felderítve ezáltal az emberi természet működését eltérő helyzetekben, illetve kipróbálva jó néhány elbeszélésfajtát is. Mindez természetesen nem jelentett problémát a rendkívül sokoldalú Howard számára. Így jöttek létre a detektív-, kalóz- és határvidéki történetek, valamint néhány keleti, orientális mese, amelyek mind Conant szerepeltettek.²¹ A Conan-történetek 1932. decemberi első publikálásától kezdődően három éven keresztül szórakoztatták a *Weird Tales* magazin olvasóit, s népszerűségük – különösen az 1950-es évektől az L. Sprague de Camp és Lin Carter nevével fémjelzett munkacsoport közreműködésével – töretlenül ível felfelé; legendája azóta már nemcsak elbeszélte történetként, hanem egyéb médiumok révén is egyre nagyobb tömegekhez jut el (egészestés filmek Arnold Schwarzenegger főszereplésével, tv-sorozatok, rajzfilmek, képregények, kártya-, videó- és asztali játékok, szerepjátékok).

Howard tehát megteremtette a kényszerektől és kötelmekről megszabadított barbár karakterét, aki természetének és ügyességének köszönhetően képes lerázni magáról a zsarnoki uralmat, születése és neveltetése megszabadítja a társadalmi erkölcsöktől és szabályoktól, az istenek „hiánya” felmenti a végzet bármilyen koncepciója alól.²² Ezáltal válnak a sword and sorcery hősei a szabad akarat leghitelesebb képviselőivé, akik közül is a legmaradandóbb, Conan, a kimmériai barbár.

Réteglány, avagy Korlátok a fejedben vannak..., fotódokumentáció a grafika-installációhoz, 2010

SZ. MOLNÁR SZILVIA

Gondolatok a Bujdosó-életmű recepciótörténetéről

*Az avantgárd író, költő is művész,
s ugyanúgy hozott anyagból dolgozik,
mint bárki más.
Bujdosó Alpár*

Bujdosó Alpár életművének helyét nehéz meghatározni a magyar irodalom történetében, és ez a nehézség nem abból adódik, hogy széttartó lenne az életmű, vagy ellentmondásos lenne a kortárs irodalmi-művészeti hagyományokhoz való viszonya, hanem abból, hogy az irodalomtörténet-írás története maga is különféle irodalomértési tradíciók mentén alakul. Az 1970/80-as évek irodalomkritikája és az abból született irodalomtörténeti értelmezések Bujdosó műveit – a Magyar Műhely másik két szerkesztőjének alkotásaival mindig együtt – rendre az avantgárd művekhez hasonlította, és neoavantgárdnak (pontosabban akkor még „új avantgarde-nak”) keresztelte¹; az 1990-es évekből visszatekintő újabb irodalomtörténet-írás és irodalomkritika azonban a posztmodern próza- és lírafordulat horizontjából ítélte meg irodalmukat, és látott folytonosságot benne úgy a történeti avantgárddal, mint a későmodernséggel.² Ugyanakkor mindkét iskolától eltérő az az irodalomszemlélet, amellyel a Magyar Műhely szerkesztői a magyar irodalom történetét – és benne saját helyüket – látják.

Az 1982-es, Marly-le-Roiban megrendezett, Magyar Műhely találkozó központi témája „A magyar irodalom helyzete” volt. A három szerkesztő előadása, valamint Derék Pál és Szajbély Mihály tudósítása az előadásokat követő vitáról a Magyar Műhely 69. számában olvashatók.

Az irodalomtörténetről, mint a magyar irodalom önszemléletének tükréről című felszólalásában Bujdosó a korszakban érvényes magyar irodalomtörténet-írást többek között azért marasztalta el (elsősorban Horváth János és Lukács György műveit érintve, de gyanúba került még Szerb Antal és Babits Mihály irodalomtörténeti munkája is), mert valóságstükrözést kér számon olyan műveken is, amelyek megalkotottságukban igen messze állnak az irodalom valóságot tükröző felfogásától, szerzőjük ezért kiszorult a magyar irodalom hivatalos kánonjából: így például Kassák és a MA köre, Márai Sándor, Szentkuthy Miklós, József Attila, az Újhold köre stb. „Nem kedvtelésből vagy polgárpukkasztásból soroltam fel ezeket a neveket,

1 Vö. „A Magyar Műhely jelenlegi szerkesztő triásza – Nagy Pál, Papp Tibor, Bujdosó Alpár – az új avantgarde vizuális szöveg-irodalmának eltökélt híve, elméletírója és kísérletezője.”

BÉLÁDI Miklós – POMOGÁTS Béla – RÓNAY László, *A nyugati magyar irodalom 1945 után*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1986, 267. Többé-kevésbé ugyanez áll *A magyar irodalom története 1945–1975* IV. kötetében is, hiszen a szerkesztők között ott találjuk Béládi Miklóst is.

2 Vö. *Né/ma? Tanulmányok a magyar neoavantgárd köréből*, szerk. DERÉKY Pál, MÜLLNER András, RÁCIÓ Kiadó, Budapest, 1994. Elsősorban Derék Pál, Kékesi Zoltán, Bánai János és Sz. Molnár Szilvia elemzéseire gondolok.

3 Bujdosó, Magyar Műhely 69., 37.

4 KÉKESI Zoltán, *Médiumok keveredése. Nagy Pál műveiről*, Ráció Kiadó, Budapest, 2003, 7.

5 „Korszaka Magyarországon a hatvanas évek elejétől-közepétől nagyjából 1986-ig tartott. Nincs, illetve ma még nem jelölhető ki világos korszakhatára, elején-végén (1965–1985) is átfedések vannak. 1986-ot pusztán azért tekinti a kutatók többsége korszakhatárnak, mert ebben az évben halt meg Erdély Miklós, és ebben az évben jelent meg Nádás Emlékiratok könyve és Esterházy Bevezetés a szépirodalomba című nagy montázs.” DERÉKY Pál, *A magyar neoavantgárd irodalom. Jelentéstelenítés, szabadság, levegő (lélegzet) = Né/ma?*, 12.

hanem azért, mert Kassákkal, Szentkuthyval, József Attilával, Weöres Sándorral az élen mi ezt a vonulatot tartjuk a magyar irodalom fő vonulatának. Ebben a műhelyben művészet »készült« a szó legszorosabb, legeurópaibb értelmében, minden külső, a művésztől idegen meggondolás nélkül.”³ A fenti sorokból világosan kiderül, hogy Bujdosó a Magyar Műhely szerkesztőinek irodalmát és művészetét nem kizárólag Kassák és a történeti avantgárd hagyományában látja, hanem abban a magyar irodalmi és művészeti tradícióban, amely együtt alakult az európai modernséggel – ez a közös európai tradíció pedig a MA folyóiratszámaiban már a húszas években megmutatkozott. A történeti avantgárd hazai alkotásai szinkronba hozták a magyar irodalmat és művészetet az európaival, ha csak rövid időre is. Ha a Bujdosó által felsorolt neveket a ma érvényes irodalomtörténeti kontextusban nézzük, akkor azt találjuk, hogy a szerkesztők sokkal inkább kötődnek késő modern irodalmi tradíciókhoz, semmint az avantgárdhoz. A kötetek olvasásakor is arra jutottam, hogy a Bujdosó-életmű értelmezhetősége többször utalja vissza olvasóját késő modern beszédmódokhoz, semmint előre, a posztmodern jelentéskioltság játéka irányába. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a mai irodalomtörténeti horizontban a neoavantgárd megítélése sokkal szélesebb kontextusban történik, mint ahogyan történt az 1960/70/80-as években. Az 1983-as regényvitára hivatkozva Kékesi arról ír, hogy akkoriban a neoavantgárd és a posztmodern fogalmak még szinonimaként szerepeltek a nyelvhasználatban, néhány év múlva viszont már „ellentétes, szembehelyezhető irányzatokként, történeti változatokként, korszakokként (?) emlegették őket”.⁴ A mai napig tisztázatlan a neoavantgárd korszakként való értelmezhetőségének kérdése, s bár Deréky meglehetősen világosan látja a korszakként kijelölhető határait⁵, egyre többen bizonytalanodnak el ebben a kérdésben. Valószínűleg még mindig nincs elég rálátásunk a 20. század utolsó harmadára, nincs eléggé távol ahhoz, hogy visszanezve kirajzolódhassanak a határvonalak a lehetséges korszakok között. Az írói életművek és az irodalmi-művészeti irányzatok poétikájáról sorra születő munkák mindenesetre afelé mutatnak, hogy a korszak feldolgozására igény van az irodalomtörténet-írásban, és igény van a korszakokként értelmezhető egységek leválasztására is. Amíg azonban ez nem történik meg, addig vajmi keveset lehet elmondani arról is, hogy hol a helye a Magyar Műhely szerkesztőinek az irodalomtörténeti korszakok között – a legtöbb, amit erről a helyről el lehet mondani, az a poétikai hagyományok általi meghatározottság.

A Marly-i vitára visszatérve azt érdemes közelebbről megvizsgálni, hol húzódtak a törésvonalak a hazai és a Magyar Műhely által képviselt irodalomszemlélet között. A feltűnő visszhangtalanság ellenére a hazai irodalomkritika folyamatosan figyelemmel kísérte a Magyar Műhely tevékenységét Párizsban, ahogyan a Hadersdorfbán és Marly-le-Roiban felváltva megrendezett találkozókat, a folyóiratokat és a könyveket is. Pomogáts Béla és Béládi Miklós (az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársai) rendszeresen részt

vettek a találkozókön, kettejük tollából születtek a hivatalos hazai kritikák és tanulmányok a Magyar Műhely szerkesztőinek munkáiról.

A magyar irodalom helyzetéről szóló vitában szembevetendő az az egyet nem értés, amely a neo-avantgárd megítélésekor a hazai és a külföldi irodalomértés között mutatkozott. Derély és Szajbély a következőképpen tudósítanak erről: „A Műhely hagyományos nyitását [ti. az előadásokat] a magyarországi irodalomtörténészek válasza követi. Leszögezik, hogy a Műhely gondolatmenetét nem tudományos érvekkel cáfolandó értekezésnek, hanem avantgarde kiáltványnak tekintik, s ennek megfelelően reagálnak rá.”⁶ Az a gesztus, amellyel az előadásokat az irodalomtörténészek avantgárd kiáltványnak titulálták, jól mutatja a hazai irodalomkritika előfeltevését, mely szerint csak olyan műveknek lehet sikere Magyarországon, amelyek „nem kísérleteznek ezoterikus formai játékokkal, hanem a nemzet tapasztalatait, felismeréseit fejezik ki”⁷. Ebből arra lehet következtetni, hogy véleményük szerint az avantgárd irodalomnak esélye sem lehet értő közönség megnyerésére. A szerkesztők viszont azt vetik a szemükre, hogy a visszhangtalanság oka éppen a hazai irodalomtörténet és -kritika érdektelensége a Magyar Műhely tevékenysége iránt. Az egyet nem értés valójában abból az irodalomszemléleti konszenzushiányból fakad, hogy amíg a Magyar Műhely szerkesztői a valóság közvetítését a közvetítő anyag egyidejű formálódásának bemutatásával tartják egyedül lehetségesnek, addig a hazai irodalomtörténészek ebben a művészet szemléletben csupán a tartalom ellenében ható formai „huncutkodást” látják: „Aki formát akar bontani, bontson, ezt senki nem tiltja. Csak azután ne keseregjen azon, hogy nincs sikere, hogy senkit sem érdekel az, amit csinál, s főleg nem okolja sikertelenségéért a magyarországi irodalomtörténet-írást, irodalmi kritikát, irodalompolitikát.”⁸ A megjegyzés egyfajta büntetesként vetíti előre a kritikai visszhangtalanságot az elvárásoknak ellene ható irodalom műveléséért, ami azt is implikálja, hogy egy irodalmi mű sikeressége Magyarországon a politikai rendszerideológiának való megfeleléstől függött, nem pedig – a siker természetéből fakadóan – az olvasóközönség és a könyvpiac diktálta faktoroktól.⁹ A szerkesztők szerint aki „az elvárásoknak megfelelően alkotott, arról [az irodalomkritika] sokat

6 Magyar Műhely 69., 58.

7 Uo.

8 Uo.

9 Az avantgárd kanonizáció hiányát Forgács Éva *Történeti jelenség-e az avantgárd?* című írásában részben abban a társadalmi-történeti szituációból látja indokolhatótnak, amelyben nem volt a mindenkori kortárs avantgárd művészetnek piaca, nem volt Magyarországon a kortárs műtárgyának kereskedelme, csak a régiség számított értéknek. „A vásárlási szituáció szóhoz jut-tatja a nézőt, és a maga korlátai között egyenrangúvá teszi – nem az alkotásban, hanem abban a dialógusban, amit a művész kezdeményezett. [...] Ha a művészi élet struktúrája nélkülözi a piacot, a művész monológra, monologikus beszédmódra kárhóztatott. Végül is nem tudhatja, kihez beszél. Visszajelzést csak barátaitól, a beavatottak szűk körétől – tehát ismét informális úton – és: a cenzoraitól kaphat. Társadalmi megítélése a hatalom kezében van, horizontjáról eltűnik, vagy legalábbis elhalványul a néző, a vele egyazon kultúrában élő másoknak a képe. Aminthogy ő is eltűnik a néző világából: nincs olyan nyilvános, semleges terület, ahol szabadon összetalálkozhatnának.” A piac hiányának okát pedig az ország politikai berendezkedésére vezeti vissza. „Kassák eredendően, mint maga az avantgárd, baloldali szocialista volt, egyes korszakaiban kommunista, aki alapvetően bizalmatlan volt az olyan kapitalista intézményekkel szemben, mint a pénz és a piac. Éppen ez a baloldalisága tette a kelletténél is védtelenebbé az állam cenzúrájával és a közönségtől való elszigetelését célzó intézkedéseivel szemben. Ez a körülmény, a magyar avantgárdnak ez a vonása történeti indíttatású volt, a progresszió jegyében fogant (az emberi társadalom a kommunizmus felé tart, ahol majd a fejlődés eredményeképpen megszűnik a pénz stb.), de a magyarországi politikai rendszer konzerválta, és nemcsak a klasszikus avantgárd, hanem a neoavantgárd ellen is sikerrel alkalmazta mint stratégiát. Ez status quo, hogy ti. nincsen fórum, amely a mű értékét megítélheti, beépült a művészek gondolkodásába és magukba a művekbe is: a legjobbak filozofikus, transzcendentális formákhoz fordultak, amelyek igazságát csak maga a művész és egy nem-evilági hatalom, illetve hit igazolhatta.” *Laokoön*, 3. (2004) = <http://laokoon.c3.hu>

10 Magyar Műhely
69., 59.

11 Uo., 58.

12 Uo., 59.

13 DERÉKY, I. m, 29.

ír, aki kevésbé megfelelőt, arról kevesebbet, s ha valaki olyasmit alkot, ami nem illik bele a hagyományos képbe, azt elhallgatja, arról nem ír semmit”.¹⁰

Az avantgárd fogalma kapcsán újabb félreértés támad a felek között, mert a Műhely például „az avantgarde-ot nem történeti kategóriának tekinti, hanem magatartásformának”¹¹, és mint ilyet a magyar irodalom fő vonulataként érti – minden olyan alkotásra alkalmazza, amely túllép a nyelvet csupán eszközként használó ábrázolásmódokon. Az irodalomtörténészek mindeközben meg vannak győződve arról, hogy „jobb a magyar avantgarde-ot lezárt irányzatnak tekinteni, a többi irányzathoz hasonlóan”¹². A külső nézőpontból hazatekintő párizsi szerkesztők láthatóan többet megértettek abból a folyamatból, amely a magyar irodalom 20. századi történetét alakította, mert már akkor azokra a szerzőkre és művekre fektették a hangsúlyt, amelyek azóta az irodalmi modernség irányainak (klasszikus és késő modern, valamint történeti avantgárd és neoavantgárd) és kánonjának alappillérei lettek.

A történeti avantgárd irodalmi-művészeti hagyományainak feldolgozatlansága az 1980-as évekre kikerülhetetlennek mutatkozott, jól mutatja ezt a feszültséggel és indulatokkal teli Marly-i vita. A neoavantgárd irányzatok összefoglalására a hazai irodalomtörténészek közül elsőként Szabolcsi Miklós vállalkozott, először 1971-ben (*Jel és kiáltás*), majd 1981-ben (*A neoavantgarde*), de mindkét könyv csupán pár mondatban utal magyar vonatkozásokra, pontosabban azok hiányára. Deréky Pál ennek a hiánynak az okát abban látja, hogy „másokhoz hasonlóan ő [ti. Szabolcsi] is meg volt győződve a szerzők dilettantizmusáról, és nem merete vagy akarta vállalni a képviselőket még olyan ellentmondásos módon sem, mint ahogyan más magyar irodalomtörténészek a 70-es és 80-as években, akik ugyan a neoavantgárdot nem becsülték, mégiscsak képviselték a magyarországi hivatalos fórumokon, és harcoltak azért, hogy a határon túli magyar irodalommal egyetemben az egységes magyar irodalom részének tekintsék”¹³. Deréky itt minden valószínűséggel Pomogátsra és Béládira gondolhat, akik ugyan folyamatosan tudósítottak a találkozókrol, írtak a megjelent könyvekről, mégsem mutatkoztak minden esetben a neoavantgárd poétika értő közvetítőinek. Bár meg kell jegyezni, hogy Béládi tanulmányai jóval több érzékenységet mutatnak a Magyar Műhely képviselte európai irodalmi-művészeti modellekkel kapcsolatban, mint Pomogáts Béláéi, aki inkább a hazai viszonyokhoz mérte a szerkesztők alkotásait.

Bujdosó Alpár írásművészete a késő modernség irodalmában gyökeresik, az alkotások értelmezhetőségének (neo)avantgárd kódjai pedig inkább a hazai irodalomértés múltjáról árulkodnak, vagyis arról a berögzült szokásról, hogy ami avantgárd, az nálunk (jó esetben legalábbis) Kassák alapján értelmezhető. A neoavantgárd korszakként való értéke helyett ráadásul egyre gyakoribbak azok az értelmezések, amelyek a neoavantgárd jelenségeket a késő modern és a posztmo-

dern irodalmak és művészetek közötti átmeneti szimptomáknak látják.¹⁴ Az a tény, hogy mind az avantgárd, mind a neoavantgárd írók, költők és művészek a nyelv vizuális és akusztikus aspektusa felé fordultak, még nem jelenti azt, hogy ezek a technikák ugyanarról is szólnának. A történeti avantgárd valóságközvetítésében a nyelv írásképre és hangzóságra kiterjesztett aspektusa a teljességet volt hivatott elérni, míg a neoavantgárd művekben a nyelv kritikai szemlélete előzte meg a vizuális és akusztikus médiumok felé való nyitást. Vagyis a technikák és médiumok experimentális felhasználása mögött koronként eltérő valóság- és nyelvszemléletek állnak. Béládi Miklós például arról ír a Magyar Műhely szerkesztőinek vizuális költészete kapcsán, hogy Kassák és a szerkesztők szövegeinek vizualitása csupán *hasonló*, mert „a Magyar Műhely szerkesztői nemhogy át nem veszik, de nem is folytatják a dadaista programot; igazából szembeszegülnek vele, annál inkább merítenek a meghökkentő, bizarr, sokkoló hatású dadaista-szürrealista képpalkotás poétikájából, ám ezek a – Kassákra is emlékeztető – dadaista képek csupán alkotóelemei szövegeiknek, de nem formaképző meghatározóik is egyben”¹⁵. A formaképzésben jelentkező különbséget avantgárd és neoavantgárd között Béládi továbbá abban látja, hogy utóbbi „a társadalomról, a külső viszonyokról, az emberi életföltételekről áthelyezte a hangsúlyt az emberi személyiségre, a gondolkodásra, a nyelvre, a nyelvi közlésre, a kommunikáció problémáira és a játékra”¹⁶. Béládi ugyanis az avantgárdot történetileg változó jelenségként fogta föl, aminek következtében nem csak a hasonlóságokat érzékelte, de nagyon jól értette a különbségeket is.¹⁷

Az irodalomtörténeti kézikönyveken kívül volt még egy lehetősége a Magyar Műhelynek arra, hogy helyet vívjon ki magának a kánonban, és ez nem más, mint az Aczél Géza *Képversek* című, 1984-ben megjelent antológiájának bevezetője. Aczél *A vizuális költészet napjainkban* című fejezet részeként tárgyalja a 20. század képverseit, köztük a Magyar Műhely szerkesztőinek vizuális szövegeit. Szabolcsi Miklós zavaros felosztására hivatkozva rendszerezi a képverseket (a jel típusút, a kiállítás típusút, a munkásmozgalmi ideológiát követőt és a kiábrándultságot közvetítő groteszket), de mivel ezzel a rendszerrel ő sem boldogul, inkább az irodalom és képzőművészet találkozására, különféle kapcsolódási módjára koncentrálna közelíti meg az egyes képversalkotók, képversalkotói csoportok munkáit. A Magyar Műhely szerkesztőinek műveiről azonban ő is csupán annyit mond, amit Béládi és Pomogáts már megírtak irodalomtörténetükben, és amely szerint „írást és vizualitást egyenrangúsító törekvéseik” igen szórakoztató „kreatív lelemények”¹⁸. Nem sokkal később, 1990-ben azonban már egészen más szempontok alapján

14 DÁNÉL Mónika, *A közöttiség alakzatai = Kánon és olvasás, kultúra és közvetítés II.*, szerk. BENGI László – Sz. MOLNÁR Szilvia, FISZ, Budapest, 2002, 73–117.

15 BÉLÁDI Miklós, *A vizuális költészet vagy a költői újítás határai = Uő., Értékváltozások*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986, 376.

16 Uo., 379.

17 A hivatalos irodalomtörténetekben azonban már Béládi sem fogalmaz ennyire árnyaltan, inkább a kézikönyv ideológiájának igyekezhett megfelelni, amikor azt írta, hogy az irodalom ezen „kézműves technokratái [...] a nyelvi anyagot megtoldják tipográfiai és írásjelekkel” stb. A Magyar Műhely emigráns alkotói ugyanis egyféleképpen kerülhettek be a magyar irodalom történetébe az 1990-es évek előtt: ha hangsúlyozták irodalmuk és művészetük nemzetköziségét, vagyis azt a tényt, hogy elsősorban nem is a magyar közönséghez/közönségnek szólnak. Valamint ha sikerült bizonyítani, hogy alkotásaik valójában egzotikumok a magyar irodalomban (és erre is szükség van, mert színesíti a palettát), de attól azért igyekeztek megóvni mindenkit, hogy el is olvassák a műveket: hiszen minek, ha egyszer nem is nekünk szólnak, nem is a megszokott módon szólnak, arról meg, hogy miről is szólnak valójában, igazából szólni sem lehetett egy irodalomtörténeti kézikönyv keretei közt.

18 ACZÉL Géza, *Vizuális törekvések a költészetben = Uő., Képversek*, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1984, 44.

19 ACZÉL Géza,
Vázlat a Magyar
Műhelyről, Alföld,
1990/2., 61.

20 Uo., 62–63.

21 Vö. ACZÉL Géza,
Korrektó és kísérle-
tezés. Vázlat a pári-
zsi Magyar
Műhelyről = Uő.,
Termó avangárd,
Szépirodalmi Kiadó,
Budapest, 1988,
310.

ítéli meg a Magyar Műhely irodalmát, ami bizonyára (és többek között) a megváltozott kultúrpolitikai helyzetnek köszönhető: „Mikor igen vázlatosan a párizsi Magyar Műhely negyedszázados tevékenységéről szólok, a nyugati magyar irodalom egy *tipikus* és az Új Látóhatár mellett bizonyosan *legértékesebb* modelljét igyekszem körvonalazni” – írja Aczél¹⁹ (kiemelések tőlem). Aczél olyan fogalmak mentén vázolja föl a Magyar Műhely tevékenységét, amelyeket korábban le sem lehetett írni: „a hazai értékrend torzulásainak folyamatos korrektója”, „egészséges nyugat-európai szellemi áramlatok”, „líai formanyelv megújítása”, „posztmodernség vonulata”²⁰ – ezekkel a történeti fogalmakkal egészen más dimenzióba helyezi a Magyar Műhelyt, mint korábbi írásaiban.²¹

A kortárs irodalomkritikának egyik máig ható – és sajnos eléggé félrevezető – kanonizációs gyakorlata volt, hogy egy kalap alá vette a szerkesztőket mint szerzőket, és egyfajta avangárd alkotótriásként emlegette őket, holott alkotásaik – bár formai szempontok alapján meglehetősen hasonlóak tudtak lenni – más-más tapasztalatot közvetítettek. Így azonban még a lehetősége is elveszett annak, hogy az egyes művek a kortárs kritika által értelmezve külön-külön kerüljenek a közönség elé. Mára az is világossá vált, hogy az egyes életművek megismeréséhez és értelmezéséhez elengedhetetlen a monografikus feldolgozás (Papp Tiborról 2002-ben, Nagy Pálról 2003-ban jelent meg könyv). És amint elkészülnek a hazai, kisebbségben, illetve diaszpórában élő neoavangárd szerzők életművét tárgyaló monográfiák, ki fog rajzolódni az a horizont is, amelyből a neoavangárd mint korszak (ha az volt egyáltalán) látható lesz; és akkor többet el lehet majd mondani az egyes életművek közötti kapcsolatokról is, mint most, ezeknek a hiányában.

Jól látható tehát, hogy az 1990-es évek előtti irodalomtörténeti méltatások az experimentális irodalmakat „formabontó törekvések”-ként értelmezték, és ebből a produkcióesztétikai sémából nem is sikerült kitörni mindaddig, amíg az olvasók és a kritikusok el nem jutottak oda, hogy egy experimentális alkotást minden „formabontó törekvése” ellenére olvasni és megérteni *igyekeztek*. A befogadó közönség olvasói szokásainak megváltoztatását részben azok a hazai írók hajtották végre, akik az 1970/80-as évek Magyarországon jelentkeztek köteteikkel, és renkhagyó olvasási alakzatokkal bombázták közönségüket (Mészöly Miklóstól és Tandori Dezsőtől kezdve Esterházy Péteren át Petri Györgyig sorolhatnám a neveket). Így történhetett, hogy a Magyar Műhely szerkesztőinek experimentális irodalmára, amely az 1970-es években ugyanazon irodalmi hagyományok mentén szólalt meg, mint Esterházyék nemzedéke, csak jóval később talált rá olvasóközönsége; akkor, amikor gyakorlatilag már túl is jutott az „új érzékenység” első eksztázisán. Jauss figyelmeztet arra az irodalomtörténet-írásról szóló tanulmányában, hogy „vannak művek, amelyek megjelenésük pillanatában még nem vonatkoztathatók egy bizonyos közönségrétegre, mert oly mértékig áttörnek az irodalmi elvárások megszokott horizontját, hogy csak lassan képesek

maguknak saját közönséget toborozni”²². Az 1995-ben hazaköltözött Magyar Műhely lapszámain látszik, hogy a fiatal szerkesztőgárdát már más kérdések foglalkoztatták, mint az alapító szerkesztőket, akik igazából ekkor érték el hazai közönségüket; abban a korszakban, amikor intermediális művészetük az újabb nemzedék szemében már tradicionálisnak hatott. A Magyar Műhely szerkesztőinek műveit a maguk korában jobbára csak a laphoz kötődő szerzőkből és művészekből álló Munkaközösség olvashatta, valamint a francia olvasóközönség (akik elsősorban a d’atelier című társlapból ismerhette a szerkesztők munkáit), illetve néhány hazai író és képzőművész (akik személyesen is ismerték őket és művészetüket). A viszonylagos elszigeteltség ellenére Kulcsár Szabó Ernő a hazai lírafordulat egyik előzményeként említi Bujdosó, Nagy és Papp vizuális költészetét: „Az új magyar líra fejlődése szempontjából főként azzal bizonyult termékenyítőnek ez az európai átszármaztatású extremizmus, hogy mind nyilvánvalóbbá tette a klasszikus-modern, Nyugat-típusú poétikák alkalmatlanságát olyan későmodern tapasztalatok kifejezésére, amelyek immár nemcsak a személyiség egységének, hanem a nyelv uralhatóságának gondolatát is megkérdőjelezték.”²³ Mert underground közvetítéssel mégiscsak képes volt hatni az az irodalom, amelyet a hazai irodalompolitika jobbnak látott a kánon perifériájára szorítva egyfajta egzotikus törekvésnéként számon tartani. A Magyar Műhely szerepéről és hatástörténetéről a magyar irodalomban tehát akkor lehet a leghitelesebben nyilatkozni, ha mindenekelőtt a recepció kétarcúságát hangsúlyozzuk: egyrészt az underground hagyományfolytonosságot, másrészt a kritikai visszhangtalanságot.

Bujdosó Alpár életművét (hasonlóan szerkesztőtársaiéhoz) avantgárd gyanúba keverni – több-kevesebb joggal – azért is volt még kézenfekvő, mert a szerkesztők emigráns helyzetüknél fogva ugyanolyan kirekesztett szituációban találták magukat, mint a 20. század eleji avantgárd művészek és írók: ki voltak rekesztve a hazai művészeti-irodalmi életből, ki voltak rekesztve abból az anyanyelvi kultúrából, amely anyanyelvi befogadó közönséggel szolgálhatott volna. Mert az európai kultúra felé bár nyitott volt a kommunikáció, a szerkesztők érthető módon a hazai közönség figyelmét szomjazták, amely közönséggel azonban csupán underground kapcsolatot tartottak (becsempészett könyvek és az éves találkozók útján). A kirekesztettség olyan avantgárd jelenség, amely már-már hagyományként is érthető, hiszen jól láthatóan a különböző művészeti-irodalmi hagyományokkal rendelkező avantgárd szerzők gyakorlatilag egyetlen közös nevezőjeként a határon kívülség és az underground helyzet hozható fel²⁴, az egyes alkotások poétikák tekintetében azonban nagyon eltérőek tudtak lenni.

Bujdosó életműve sem tekinthető egységesnek egyetlen korszak poétikája szempontjából sem. Erősebben kötődik a késő modernség nyelv-, irodalom- és művészetszemléletéhez, mint akár a történeti, akár a neoavantgárdéhoz. Neoavantgárd jegyek elsősorban az alkotás technikájában és a médiumok kevert használatában mutatkoznak

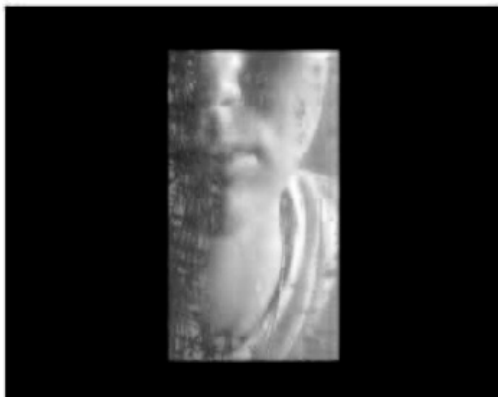
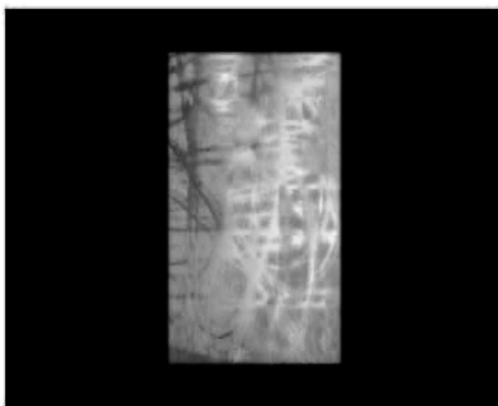
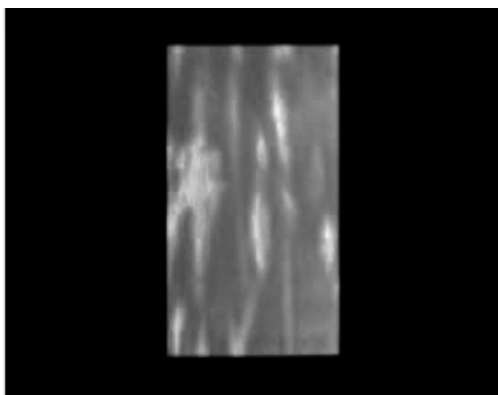
22 Hans Robert JAUSS, *Az irodalomtörténet mint az irodalomtudomány provokációja*, ford. Bernáth Csilla = Uő., *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika*, Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 36–85.

23 KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Argumentum Kiadó, Budapest, 1993, 132.

24 Mert az avantgárd művek Kelet-Európában szinte kivétel nélkül az irodalmi kánon perifériájára szorultak, miközben a franciáknál és az olaszoknál, valamint Dél-Amerikában, New Yorkban és Bostonban az avantgárd műveknek kiemelt helye van a kánonban.

meg, a szövegek és a művészeti koncepció azonban tradicionálisab-
bak és a modernséghez visszahúzó – annak hagyományából merít-
tenek, teljes mértékben nélkülözve az avantgárd magatartás hagyó-
mánytagadását. Egységes ugyanakkor ez az életmű abból a szem-
pontból is, hogy egyetlen nagy kísérletet teljesít be, annak kísérletét,
amit Megyik Jánossal *A semmi konstrukciójában* 1971-ben így fogal-
mazták meg: hírt hozni a megfogalmazhatatlanról – egy új művészet
határain belül.

Tisztulás, videó, szituációs helyzet szögekkel, lisztes közegben, 2008

A lírai hagyományok újraírása Borbély Szilárd *Halotti Pompa* c. kötetében

Az értelmezések útvesztői

A *Halotti Pompa* Borbély Szilárd egyik remekműve, játékos, posztmodern szöveghalmaz¹, amelyben a saját lírai szubjektumát rejti el barokkos műfajokban írt versek mögé, a *Jegyzetekben* pedig kiegészítve újsághírekkel, így egy új értelmezést kínálva az egész műnek. Az emberi létezés alapszituációi, mint pl. a halál, a lét bizonytalansága, a szenvedés, a bűn, alapvetően határozzák meg azt a közeget, amelyet a lírai hang megszólaltat és betölt. „A megszólalást az elnémulás, a hallgatás motiválja, illetve az elnémulás és a beszéd, a nyelv hiánya képezi létalapját a költői szónak” – írja Valastyán Tamás². A hiány itt feltételként szerepel a megértéshez; ez a hiány tulajdonítható a halálnak és a költő által megformált szónak is – tehát ebből arra következtethetünk, hogy a halál és a jelentés egy párt alkotnak a kötet egészében, központi motívumként.

Egy „egyéni” drámát vizsgál hol tárgyilagosan, hol pedig nagyon szubjektíven. Verseiben boncolgatja az ellentéteket – hogyan válhat a szeretetből percek alatt gyűlölet, a létezésnek azt az oldalát, ahol feleslegessé válhat minden tudás, mert a materiális valóság erősebbnek bizonyul, ám mégis a szellemi létezés ural és befolyásol mindent.³ A többségben vallásos műfajokra és keresztény jelképekre épülő költemények gyakran álcázzák és megkérdőjelezzik a hitet, a vallásos érzelmvilágot, és a szimbolikus szereplők (Jézus, Mária) is teljesen más szemszögből kapnak megvilágítást az olvasó számára. Máshogyan viselkednek és szerepelnek, mint ahogy azt megszoktuk a vallási mintákból.

Halotti Pompa – maga a cím ellentétre és asszociációra épül. Sugall valami titokzatosot, sejtet valamilyen emelkedettséget és elmúlást. A borítón Mantegna *A halott Krisztusa*⁴ látható, amely a középkor egyik legmeghatározóbb festménye. Már a kép megnevezése párhuzamba állítható a kötet címével, valamint utalhat Krisztus feltámadása a pompára, amely magában hordozza a megváltást, a pátoszt, az ünnepélyességet. Ha jobban szemügyre vesszük a kötetet, a kép és a grafikai elrendezés által nem éppen „mai” könyvről

1 MÁRTON László, *Visszajára fordítani. Borbély Szilárd: Halotti Pompa*, Jelenkor, 2005/4., 390–398.

2 VALASTYÁN Tamás, *A nyugtalanító csoda. Borbély Szilárd: Halotti Pompa*, Új Forrás, 2005/9., 85.

3 SZ. DEME László, *Egymásba kötött ellentétek. Borbély Szilárd: Halotti Pompa* = <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/1290/borbely-szilard-halotti-pompa-csokonai-szinhasz-debrecen-iii-deszka-fesztival-daszsz-2009/>

4 FINY Petra, *Borbély Szilárd: Halotti Pompa*, Szépirodalmi figyelő, 2005/2., 113–114.

5 KRUPP József,
„Kitöröltt értelem”.
Borbély Szilárd:
Halotti Pompa =
[http://www.vigilia.h
u/2006/2/krupp.ht
m](http://www.vigilia.hu/2006/2/krupp.htm)

6 Lucie
SZYMANOWSKÁ – KISS
SZEMÁN László, *Az
igazi nevem nem
ismerem*,
Pannonhalmi
Szemle, 2005/1.,
105.

7 KRUPP, Uo.

8 Uo.

van szó, hamarabb tudjuk elképzelni egy középkori szerző műveként, mint egy kortárs íróénak. A kötet alcíme – *Szekvenciák* – megerősíteti ezt a feltevést, ugyanis a szekvencia egy kedvelt középkori műfaj, leginkább vallási tematikájú, főleg Jézus cselekedeteit és szenvedését írja meg.

Egy következő értelmezésre a kötet fülszövege adhat okot, ahova az *Újszövetségből*, *Máté evangéliumából* egy apokrif idézet van elhelyezve: Péter és az adószedők története. Ám Borbély virtuózan tovább írja Jézus és Péter történetét. „Péter úgy tesz, ahogy Jézus meghagyta neki, a hal pedig – kinek szájában valóban van egy ezüstpéNZ – így szól: »Legyen ez a történet Emlékmű érteD, aki kegyetlen Halász vagy; az ezüstpéNZért, amely a számban az Életet jelenti; és értem, akit ha visszadobsz a Vízbe, meghalok.«.”⁵ A fülszöveg nagyon aprólékosan kidolgozott, minden egyes szó a helyén van és funkcióval bír. Kiemelném itt az *Emlékmű* szónak a fontosságát, és rávilágítanék egy kapcsolatrendszerre. A *horatiusi monumentum* (c. 3, 30) című költeményére már említést tett egy korábbi interjújában: „*Emlékművet* akartam nekik [ti. a szüleinek] állítani, egy *monumentumot*.”⁶ Ahogy az ismeretes, a Bibliában Jézus halásznak nevezi Pétert, Borbélynál pedig a hal teszi ugyanezt, ebben az esetben a halat Jézussal azonosíthatjuk. Ez az értelmezés megfelel a biblikus definiálásnak. Azonban míg az *Újszövetségben* Péter halásként szerepel, addig Borbélynál már kegyetlen halász képében van megformálva, aki a halat kifogja és megöli. Ebben a felvetésben érthetjük úgy, hogy Péter megöli Jézust, azaz elárulja őt (itt is gondolhatunk az eredeti történetre, amelyikben Péter megtagadja Jézust).

Tehát a halál a hal metaforájában él, így a halat azonosíthatjuk a nyelvel. Mindenképpen érdekes hasonlat ez, hiszen a hal kétértelmű szó, és magába foglalja az elmúlás dekódolását. A hal meghal, partra vetődik a szájából – a nyelv eltávozik, kimúl, elnémul. Allegorikusan is érdemes megvizsgálni magát a halat: szeme van, és „a halál a hal vakságát, a nyelvből való kiszakadást hozza magával”⁷. Keressünk összefüggést a keresztény szimbolikában is! Tudjuk, hogy a hal Krisztus jelképe. Eszerint a hal lehet a krisztusi nyelv, ami az emberbe van rögzítve, kódolva születésétől fogva. Ebben az értelemben a hal minden olyan összöveg olvasója és ismerője, amely Istenhez vezethető vissza. Az *Emlékmű* tehát a halra, a hal gyilkosára és az életre utal (= ezüstpéNZ: „amely a számban az Életet jelenti”).⁸

A fülszöveg kulcsmondata véleményem szerint a következő: „legyen ez a történet Emlékmű érteD” – amely nemcsak Péter és a hal kapcsolatára vonatkozik, hanem magára a kötet egészére is, célzás lehet a kötet tartalmára, ugyanis azt is monumentumként érzékelhetjük.

Ez a bibliai-mitologikus vonal magában hordoz egy másik szenvedéstörténetet is. A kötet elején, az ajánlásban két nevet olvashatunk. Ilonáét és Mihályét: „Ilonáért /1940. 01. 15.–2000. 12. 24./ és Mihályért /1933. 10. 03.–/”. Olyannak tűnik ez, mintha sírfelirat

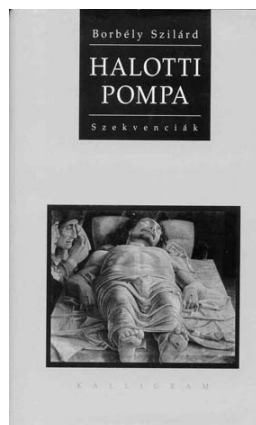
lenne, a születés- és elhalálozás dátuma olvasható ki belőle. A férfinél ez utóbbi időpont hiányzik. Ha a kötetet folyamatosan olvassuk, sejtésünk lehet arról, hogy a versekbe egy történet van beleszőve, annak következménye, érzelmi átélése, kérdések olvashatóak ki, amelyeket nem kell, hogy szükségszerűen egy egészbe foglalva értelmezzünk, külön-külön is megállják a helyüket. A könyv végén azonban ezeknek a ciklusoknak a magyarázatára kerül sor, a jegyzet-apparátusban választ kapunk arra a kérdésre, hogy „kik is ők tulajdonképpen?” Egy szörnyűséggel elkövetett gyilkosság szálaira derül fény, és az áldozat az a két ember, akiknek a kötet ajánlása szól, azaz Borbély Szilárd szülei. Hogy az említett személyek tényleg a szülei a költőnek, azt alátámasztja több újsághír, amelyek ezzel a tragédiával foglalkoztak. A kegyetlen tragédiára 2000 decemberében került sor, egészen pontosan karácsony estéjén.⁹ Rablógyilkosság következtében a költő édesanyja elhunyt, édesapja pedig maradandó sérüléseket szenvedett. Ezt a lelki traumát dolgozza fel a költő a költeményein keresztül, és keresi a választ a mértekre, a bűnös miért nem kapta meg büntetését.

A tragikus rablógyilkosságra három idézetből kapunk utalást, tehát a szerzői én nem szólal meg közvetlenül, ám nehéz elvonatkoztatni a paratextustól az értelmezésnél. A gyilkosság szenteste történt, a Megváltó születésénél, Mária az Úrtól ajándékba kapott egy gyermeket, ugyanekkor a költő elveszítette édesanyját. Tehát a kereszténység legszebb ünnepéből percek alatt nagypéntek lett, így kapott helyet a kötetben a *Nagyheti Szekvenciák* ciklus, amelybe már a húsvét öröme nem fért bele, nem következik be a feltámadás, a megváltás. Mindenképpen meg kell említenem itt még egy fontos köteléket, amely összeköti a főszöveget és a jegyzetet: „...az az etikai törés, amely a bűn és bűnhődés keresztény logikája helyébe annak teljes tagadását állítja. A gyilkosságért senkit sem büntettek meg: ezzel a ténnyel számolnia kell a mű »világképének«.”¹⁰ Azt gondolom, ebből egyértelműen levonhatjuk azt a konzekvenciát, hogy a kötet a szülők keresztre feszítésének példázata, a költő saját és szülei kálváriájának tekinthető. A pompa akár halotti körmenet is lehet, azaz temetési szertartásként is értelmezhető a cím mögött autofikciós olvasati lehetőségként.

Felhívnom a figyelmet a cím tipográfiájára, a *Halotti Pompa* egy fekete keretbe van elhelyezve – ez növelheti a gyász érzetét; valamint a kötetben belül az ajánlás és az egyes ciklusok címei piros színnel vannak írva – ez utalhat a gyilkosságra, a vérre, a vérengzésre. A *Halotti Pompa* véleményem szerint az utóbbi idők egyik legjobban, legtudatosabban megformált könyve mind tartalmilag, mind grafikai- ilag. Mint Borbély más köteteinél, itt is erős az intermedialitás. A vizualitás a vizsgált kötet esetében előrevetítő funkcióval bír, a kép kapcsolatban van a szöveggel, sejtet, utal az egyes ciklusok tartalmi mondanivalójára. Többek között ezért is kell kiemelni Borbély posztmodern költészetét, amely mindenképpen újat hoz a kortárs magyar irodalom élvonalába.

⁹ VALASTYÁN, I. m., 88.

¹⁰ KRUPP, Uo.

11 BORBÉLY Szilárd,
Halotti Pompa.
Szekvenciák,
Kalligram, Pozsony,
2006, 36. (a továbbiakban HP)

12 Angeológia =
angyalokkal foglalkozó tudomány.

13 HP 50.

A halál jelentése

A *Halotti Pompa* különböző szövegtípusait és képábrázolásait a halál különféle allegorikus, szimbolikus, metaforikus, tényleges, referenciális és alluzív megjelenítései uralják. A para- és intertextuális utalások mellett az élőbeszéd és a lírai textus kölcsönhatásban vannak, azaz kapcsolatot áll fent köztük, amelyben az egyik feltételezi a másikat és fordítva. A kötet három könyvből áll, melyek a következők: *Nagyheti Szekvenciák, Ámor & Psziché-szekvenciák, Hászid-Szekvenciák*. Három Könyv egy kötetbe foglalva, mind a három külön címmel ellátva. Ez a fajta megoldás Borbélynál persze nem újdonság, gondoljunk csak *A bábu arca* című kötetre, amelyben szintén két önálló, egymástól elkülönülő, ám mégis egymás létét feltételező darabról van szó. A Könyvek tematikailag és képileg is összefüggenek – mindhárom mozgatóereje a halál szimbólumában rejlik. A halál tulajdonképpen a *Halotti Pompa* alapjelképe, e mögé szövődik a kötet képi világa, és a halál kérdéskörét járja körbe a költő metaforákon, mitologikus történeteken, vallási síkon vagy éppen a hétköznapi roncsolt nyelven keresztül.

*A Szörnyű Nap Rád bámulunk,
a Testre, kit szült Mária.
Nem mozdul, hallgat, nem bocsát,
és nem támad fel már soha.*¹¹

A szekvencia műfaja erősen vallási karakterű, így ebben az értelemben a fenti sorok éppen a két legjelentősebb vallási példázatot foglalják magukba: a megbocsátást és a feltámadást, ezeknek is a kép telenségét. Hogy a költő ezt így kimondja, maga a lét, a nyelv kérdőjeleződik meg, és a dinamika, a ritmika relevánsan más és új lehet. A hiány érzetében beteljesedő, a halálban megújuló. A szekvencia magában hordozza az ismétlődés jelentését, így a fenti sorokból asszociálhatunk arra, hogy a keresztfán történő példátlan halál azóta is számtalanszor, időt és korlátokat nem ismerve, folytonosan megismétlődik, minden embernél kivételesen és egyedien; és a halál vég telenségében is újraismétlődik minden, ami addig volt. A *Halotti Pompa* szekvenciái e kettős jelentést hordozzák egyként magukban, és ebből vonható le különös, drámai hatásuk.

A halál jelentésének titkát nem mindig egyértelműen közli a költő, hanem vagy sejtetve, elrejtve, vagy az allegorikus értelmezést aknázza ki. Borbély Szilárd egyik kedvelt tudományága az angeológia¹², amelynek elemeit gyakran beépíti szövegeibe:

*Az örökké valóság
olyan, mint a Hajnal,
amelyre nem ébred
többé az Őrangyal.
(Aeternitas [3])*¹³

„A szándék, hogy nyelvet, metamorfikus reprezentációt találjon a halálnak, oly erős és kitartó e lírában, hogy gazdagon segítségül hívja a nemlét birodalmának az emberi tekintet, értelem és fantázia által feltérképezhető és hozzáférhető, azaz mitikus, korporális, vallási, tradicionális képi, könyörtelen megtapasztalási-procedurális, fikcionális-mediatív ábrázolásmódjait, nota bene mindig a *másik halála* kisajátításának több ezer éves történetét” – olvasható Valastyán Tamás tanulmányában a halál emblémájának megértése kapcsán.¹⁴ És voltaképpen e meghatározásban szereplő allegorikus-metaforikus elbeszélhetőség készíti fel az olvasót arra a látszólagos ellentmondásra, mely szerint a költői magatartásban keletkező és a meglétben születő hiány egymást éltető irreális elemek, ám ettől függetlenül szorosan összetartoznak. Ennek a két lehetetlennek a találkozásakor alakul ki az a bizarr dolog a versek értelmezésének kapcsán, amely végül magával ragadja a befogadót.

A halál meglétét azonban nem minden esetben írja meg metaforákon keresztül, hanem vannak részek, ahol a felszínre tör a költőből a nemlét durva, drasztikus, kegyetlen oldala is. Az *Aeternitas (3)* című versnél maradva megfigyelhetjük, hogy előjön a halál fizikális és érzéketlen mivolta, az emberi élet kioltásának leegyszerűsített, hétköznapias változata:

*Az örökké valóság
olyan, mint a fejsze,
amellyel egy gyilkos
vert valakit fejbe.*

Ha már ismerjük a kötet tárgykörének pretextusát, a költeményeket olvasva nem tudunk elvonatkoztatni attól a tényállástól, hogy verseinek soraiba saját szüleinek brutális meggyilkolását kódolta bele, szenvedéstörténetüket adja közre a lecsupaszított versnyelven keresztül. Azokat a momentumokat ragadja meg, amelyek talán a legfájóbbak számára, mintha egy manifesztumot fogalmazna meg, hogy közreadja fájdalmát, üzenjen vele az elkövetők számára, akik nem kapták meg kellő büntetésüket.

A baltát, fejszét, a fej szétverésének képét többször is újrírja, azaz az anya elvesztésének tudatalatti feldolgozását, gyászát, kálváriáját emeli ki:

*Kálvárián, ahol ölték
töredelmes Anyát verték
arcul egy nagy baltával.¹⁵*

Egy másik versében már kérdőre von a költő, keserűség van szavaiban, az elkövetők nem bűnhődtek meg, Borbély magára maradt, nincs vele Senki, nem óvja Senki, és nem vigyáz rá Senki sem.

- 16 HP 36. *Annak sebére gondolunk,
kit megöltek érettünk,
fejét szétverték a kövön.
17 HP 52. *Hol voltál akkor, kérdünk?*¹⁶*

A *HP* költői univerzumát leginkább a halál és a lét közti kötelék, annak szétválása és törése jellemzi. A költői nyelv az, amely a szövegekben a véghez vezet a dinamizmuson, képi és zenei lüktetésen keresztül, így a halál csak a lét folytonos lendületében valósulhat meg. Tehát a halál a lét felé történő elmozdulásban rejlik. Ezt a halál-motívumot a krisztusi passió egy-egy mozzanatának felvillantásával, interpretálásával, parafrázálásával tárja eléink a Könyv. Jézus egyetemes szenvedéstörténete és a szentestén történő gyilkosság cselekménye egy olyan látószögbe kerül, amelyből az ember személyes üdvtörténete kérdőjeleződik meg:

*Az embert váltsa meg más,
mert nem lesz több Feltámadás.*¹⁷

(Rosarium – A Végsőről)

A *Szabálytalan zsolozsma* szekvenciának a *Matutium*-része a költői nyelv mibenlétét, a költői megszólalás érvényességét, lírai meghatározottságát fejti ki:

*Krisztus, ő az! aki meghal
mindörökre, ó Remény,
mihez fogjon, aki nem vall,
nincsen már több költemény!*¹⁸

A Halotti Pompa kompozíciója

A *HP* három részből, három külön könyvből áll. Az első a *Nagyheti szekvenciák*, amely a kereszténység motívuma köré épül; a második az *Ámor & Psziché-Szekvenciák*, amely az ókori mitológiai háttérbe épül be; a harmadik pedig a *Haszid-szekvenciák*, amely a zsidó hitvilág szövegeit használja fel és írja át. Az Első és a Harmadik Könyv között található szorosabb összefüggést, mivel mindkét Könyv szembeeső az egyenes vonalú olvasásnak. Kétféle versből állnak össze – címmel ellátott költemények és számozott szekvenciák váltják egymást. Ez azért is érdekes, mert az efféle elrendezés megzavarja az olvasás linearitását. Minden verset egy szekvencia követ, amely szoros kapcsolatban van az előtte és a mögötte álló szekvenciákkal is. Mindemellett a könyvben szereplő intertextusok, vendég-szövegek, képek és a jegyzetapparátus is szorosan összefüggnek, így a könyv nem kimondottan a klasszikus értelemben vett verseskötet, hanem egy szorosan összetartozó, szövegileg vizsgálva egymás létét feltételező, szinkretikus kötet.

Borbély e három kulturális hagyomány felhasználásával írja meg a halál toposzát, bemutatva, hogy bizonyos hagyománytörténelmi sorokban a halál hogyan van jelen. Mitológiai szinkretizmust művel a költő, és olyan hagyományokat emel ki, melyek kapcsolatban állnak egymással. A kereszténység motívumköre párhuzamba állítható a zsidó hitvilággal, hiszen a kereszténység a zsidóságból nőtt ki. Az ókori mitológiai háttérben pedig az Apuleius-feldolgozást követi, azaz a test és lélek, élet és halál dualizmusát dolgozza fel. Ezt a test és lélek dialógust emeli be a keresztény kontextusba.

A húsvét előtti pár napra írt versek talán hívebben visszaadják a szekvencia kolostori műfajának sajátosságait, míg az *Ámor & Psziché-Szekvenciák* ciklus szabadabban él. De az első ciklusban, azaz a *Nagyheti Szekvenciák*ban is találunk mosolyra készítő profánt, mint pl. Szűz Máriáról megtudjuk, hogy boldog Anya a Marika. Közlebbinek érezhetjük a mindennapi nyelv használata miatt, és Borbély Szilárd ennek a ténynek tudatában van. Az első ciklusban észlelhető a kegyetlen gyilkosság mintegy a szakrális ősbűn ritualizált elemeként, ugyanúgy, mint a Passióban a Krisztus ruhája fölötti sorsvetés. A fiát sirató fájdalmas Szűz Anyára rávetül az anyját sirató fiú. „Az Amor Dei (Isten szerelme) szókapcsolatban különös jelentést kap a birtokos eset: a genitivus objectivus ezáltal a tárgy megsemmisíté-

Találd meg az otthonod, vegyes technika, reflexfólia, 50×70 cm, 2011

19 MÁRTON, I. M.,
395.

20 HP 106.

21 HP 131.

22 KOVÁCS Béla
Lóránt, „A nyelv a
legkegyetlenebb”.
Borbély Szilárd:
Halotti Pompa,
Debreceeni Disputa,
2008/2., 43.

sét, összeroncsolását jelenti, s a gyilkos aspektust tovább erősíti az antikvitásból (legteljesebb formájában Apuleiustól) ránk hagyományozódott pogány Amor–Psyche, barokkos-magyarosan megfogalmazással élve, az Ámor–Psziché kettős.”¹⁹ Borbély hasonlóan jár el, mint ahogy a középkori himnuszköltészet tett, csak éppen a fonákjára fordítja – észreveszi a Teremtés leválasztását a megváltásról. Ennek az oppozíciónak a folyamatában kérdőre vonja a kereszténységet és annak lényegét. A megváltás visszavételének bejelentése, a létezés reménytelenségéből fakadó szubverzivitás majdhogynem ókeresztény jellegű költészetet hozott létre a *HP*-ban. Ezt az ókeresztény jelleget a kötet második ciklusa jól láthatóan kidomborítja, és egybeírja az ókori antikvitás egyik kulcsjelenetével, Ámor és Psziché „se veled, de nélküled” állapottal. Borbély Szilárdnál az evangéliumot hatja át az antikvitás szelleme. A görög istenek brutalitása és embertelensége a szeretetnek teljesen új, szadisztikus fölfogását képviseli:

*Énekét a Holtak, kiket Ámor
ölt meg, a Rettenetes. Kinek
négy szeme s négy szarva volt;
hátról nő és elöl férfi. Szíve hideg*²⁰
(XXX. A bűncelekmény emblémája)

Ámor és Psziché folyamatosan allegorikus-emblematikus értelmezést kap a kötet lapjain, vagyis a kortárs költő látszólag problémátlanul követi az évszázados értelmezési hagyományt. E kettősben Ámor a Testtel azonosítható, és ez ellentmond az eredeti jelentésnek, a Szeretetnek, akkor is, ha pusztán testi szerelmet értünk rajta. Akkor kerül közel egymáshoz a két értelmezés, amikor Ámor sötét oldala dominál, és ezáltal problematikussá válik a Test és Lélek dualizmusa. E problematika kapcsán megfigyelhető, hogy milyen motívumrendszeren keresztül bontakozott ez ki, és közben Borbély Szilárd milyen költői eszközökkel hasznosítja a modern tudomány (pszichoanalízis, agy kutatás, nyelvfilozófia) eredményeit, s hogyan illeszti be mindezt a megváltatlanság, a folyamatos istengyilkossággá változó hétköznapi bestialitás keresztény kontextusába.

A kötet utolsó szakasza, a *Haszid-Szekvenciák* különbözik leginkább az előző kettőtől. A nyelvet magától az Istentől és az angyaloktól eredeztetik. Az itt található költeményekben a nyelv maga az írás:

*És amikor ezt
Isten mormolva elolvasta, meglett
a Mindenség, mint egy gondolat.*²¹

A betűknek a zsidó hitvilágban kiemelkedő jelentőségük van, kincsnek tekintik, amelyek a teremtés titkából őriznek mozzanatokot. És ezeket a titkokat csak az olvasással lehet feltárni. Tehát a teremtés eszköze a betű.²²

*mert a Messiás jóslatát
mindenki olvassa,
ki a szavak közé jutott
Ősfényt felkutatja.*²³
(Az olvasás szekvenciája [1])

23 HP 167.

A műfajok sokszínűsége a Könyvben

Borbély Szilárd a lírai és kulturális hagyományok széles spektrumához nyúlt, és ezeket építette szövegei közé. A textusokat olvasva, és a kötetben helyet kapó vizuális megoldásoknak köszönhetően érezhető a három kulturális hagyomány különválása, de mégis teljes a kép. Az intermediális eszközök által „klasszikus” kötetet tarthatunk kezünkben, a borítón látható reneszánsz festmény megteremtí az olvasóban az első benyomást a kötettről.

Már korábban említést tettem arról, hogy a kötet könyvekre, majd azok is alfejezetekre vannak tagolva. Az első két könyv alfejezetei (a harmadikat szándékosan hagyom ki, mert annak vizsgálata egy újabb tanulmány tárgya lehetne) és a versek címe miatt szeretnék egy kis megállót tenni. Minden fejezet és költemény címe egyben műfaj-megjelölést is hordoz magában, mint pl. szekvencia, zsolozsma, példázat, embléma, planctus, rosarium (*Szabálytalan zsolozsma, Aeternitas, A mosoly emblémája, A halál enigmája*). Ezek a középkori kolostori irodalom műfajai közé sorolandók, így kaphatnak vallásos hangulatot a versek. Érdeemes a költeményekben megfigyelni azt, ahogyan a műfaji sajátosságokat őrzik. Kortárs költői pátoszt olvashatunk, a „Történetet”, és annak negatív kicsengését újra és újra. Próbálkozásnak, kitörésnek is tekinthetőek a sorok. Az egyes műfajok formai követelményeit nem tartják be a versek, ezért is figyelemfelkeltők a költemények megnevezései és azok tartalmi mondanivalója, hiszen a kapcsolatot köztük nagyon nehéz felfedezni. Mégis ezekhez a vallási karaktert magukban hordozó szövegtípusokhoz nyúlt. Szerintem azért lehet ez, mert talán ezek megnevezései egyfajta komolyságot és pátoszt, méltóságot kölcsönözhetnek a szövegeknek, amelyek viszont néhol durvák, nyersek és hétköznapi puritánok.

A *HP* a *Szekvenciák* alcímet viseli, ám ha megvizsgáljuk a szövegeket, antistrofikus szerkesztésmóddal találkozunk. Ez abban nyilvánul meg, hogy a versek nem tartják a szekvencia lírai formáját, ám tartalmilag mindenképpen közéjük sorolhatók. A szekvencia a latin *sequentia* szóból ered, mely követést, kíséretet jelent, a középkori kolostori irodalom fő műfaja. A 8–9. században keletkezett középkori keresztény, latin nyelvű szertartási kórusdal, amely azonos dallamra énekelt strófapárokából állt, később szólóénekké bővült. A 12. századra kialakult a szekvenciának egy újabb fajtája, a reguláris szekvencia, amely szabályos hangsúlyváltó vers, kétszótagos rímekkel. Az egész kötet a szenvedés tárgyát emeli ki, a bűntől egészen a lét

elvesztésének pillanatáig, ám a megbocsátásra már nem kerül sor. Krisztus szenvedését az egyetemes emberiségre vetíti ki, újra és újra, hol a katarzisba emelve, hol a legromcsoltabb nyelvbe helyezve, vagy éppen az egyes nyelvi rétegeket találóan elkülönítve szólaltatja meg. A strófa Borbélynál félbeszakad, megtörik. A kötet középső ciklusa negyven szonettből áll, és több állítás szerint éppen ezért a szonett antistrofikus felépítése miatt a szekvencia egyik alfajának tekinthető – így kaphatott helyet a *HP*-ban. Ha a könyv fülszövegét megvizsgáljuk, úgy tűnhet, hogy Borbély a kötet szerzőjeként műfordító is egyben. A főszövegben németül citált Angelus Silesius-versek műfordításait szerényen a kötetvégi jegyzetek közt helyezi el. A műfordítások azonban a költő saját versei, amelyek archaizáló nyelvhasználatuk miatt nem a főszöveg verseihez, hanem az azt keretező régi magyar versidézetekhez kapcsolódnak. Márton László arra a megállapításra jutott, hogy a mai magyar közhasznú nyelv (azaz a koiné) néha arra kényszerül, hogy átlépje saját árnyékát. És amelyik költő átlépi önmaga árnyékát, előbb-utóbb valamelyik barokkizált nyelvi kifejezőmódban fog kikötni.²⁴

Borbély Szilárd a vele készült interjúban többször is megemlíti, hogy mekkora hatással van költészetére Gyöngyösi és Hajnal Mátyás nyelvzete, poétikája. Konkrét szövegbeli utalás nem található a *Halotti Pompában*, sokkal inkább műfaji beemelések. Gyöngyösi esetében kiemelném a *Rosarium* ciklust (Rózsakoszorú – amely szintén Jézus halálának történetét foglalja magába szakaszokra bontva, mitológiai hagyományba ültetve). A *Rózsakoszorú* tartalmaz olyan toposzokat, amelyek megjelennek a *Halotti Pompában* is – pl. a test, a bánat, az elhalálozás. Hajnal Mátyás emblematis költészetének elemeit használja előszeretettel, műfajmegjelölés céljából is.

Fentebb már említést tettem Angelus Silesius-fordításairól és átíratáiról, aki nagyjából kortársa Gyöngyösinek és Hajnalnak. A barokk hangnemre valószínűleg ők lehetek hatással, azonban rendkívül figyelemre méltó a középkori műfajiság beemelése a szövegekbe. Úgy gondolom, nagy bátorságra vall a szerzőtől a több teljesen eltérő, vallásilag, társadalmilag és kulturálisan is különböző korszak egybejátszása.

A nyelv Borbély számára a léttel azonos, éppen ezért fordul a nyelvi sokszínűség kiaknázásához, mert ezt tartja az éltető elemnek. Nagyszerűen alkalmazza a hétköznapi nyelvi rétegeket is, nyíltan és szárazon kimond olyan világnézeti tapasztalatokat, amelyek bár meghökentően hatnak, mégis a sajátunknak érezzük azokat.

A *Halotti Pompa* tematikailag nagyon kényes témát dolgoz fel. Stílusában pedig a középkori műfajhagyományokat követi, és a jelenre vetíti. Bátran mer több kulturális közeget vegyíteni, amivel még inkább bizonyítható a befogadó számára az intellektuális lírai én. Borbély Szilárd kötete mérföldkő a kortárs magyar lírában.

V. MIHÁLYI ANIKÓ

Növekvő távolság

Interjú Borbély Szilárdal

Költészetednek központi kérdése az élet-halál, a meghalás, ezek határai, az egyikből a másikba való átmenet problematikája. A személyes tragédián túl miért izgat Téged ez a kérdéskör ennyire?

Nem tudom. Talán a sorsom miatt. De maga az ember, az emberi világ csodálatos dolog. Minden egyes élőlény csodálatos és kimeríthetetlen rejtély. Ahogy minden, ami létezik. A létezés maga hihetetlen csoda. Megérteni egy virágot vagy egy követ épp olyan kihívás, mint megérteni az emberi világ számtalan furcsaságát. Minden ember csodálat tárgya lehetne. Csak olyan sokan vagyunk, mintha bárkiről le lehetne mondani. Ezért nem irányul elég figyelem minden egyes emberre. Minden ember, de minden virág, minden kő egyedi és megismételhetetlen. Az ember nem kitüntetett létező, csak kivételezetteknek tudjuk. Elfogultak vagyunk. De ez nem csoda. Másrészt bűnös elfogultság. Az ázsiai vallási hagyományok minden létformához ugyanazzal az alázattal fordulnak oda. A keresztény kultúrában sem volt mindig ennyire önző és torz a gondolkodás. Még például százötven évvel ezelőtt a természet három nagy országát egymásba átalakuló, egymással összemérhető valóságoknak, ugyanannak a létezésnek különféle allegóriájaként kutatták: az ásványi, a növényi és az állati létszféra hierarchizált volt ugyan, de nem tekintettek merő anyagként a kőzetekre. Hanem allegóriák rendszereként olvasták, amelyből az egésze rá lehet látni. Talán a fraktál által világosítható meg mára ez a szemlélet, hogy a részletekben benne van az egész rendje. Az átmenetek ezért annyira érdekesek. A halálnak nevezett dolog az átmenet formái közé tartozik.

Több kötetedben is fontossá válik az emberi test és lélek kapcsolata (*Halotti Pompa, A Testhez*). Filozófiai szinten ez mintha azt a kérdést feszegetné, mit jelent testben élni, jelenlét-e a testi valóság, netán reprezentáció, hol van az én határa, és hol kezdődik a mi. Ugyanakkor nagyon brutális testgyalázásokról, szenvedésekről is beszélsz kötetekben, amelyek konkrét helyzetekhez kapcsolódnak (gyilkosság, abortusz stb.). Hogyan tekintesz tehát test és lélek kapcsolatára?

A test nem faktum, nem tény, ahogy a lélek sem csupán idea, valami megfoghatatlan dolog. A test jelentése és jelenléte is kérdéssé vált, ahogy a lélek megszűnt igazi talpkő lenni. Ahogy a lélek kérdéssé vált, már nem szolgált többé alapul a hit, a vallásos gyakorlat, a morális viszonyrendszer, az emberkép kialakításához. Az emberképből

kivonva a lélek láthatatlan komponensét az emberi méltóságnak sem találni többé biztos alapzatot. A test meggyalázása, technicizálása, elpusztítása, tárgyiasítása előtt szélesre nyíltak a kapuk. Közben a test a lélek jelentéseiből magára vett számos vonást. Így lett a lélek a test börtöne. Magába zárta a testet. A test megalázása mindennapi tapasztalatunk lehet. A test konfekciótermék. A fejlett világ a technológiai és a posztmodern piaci működés következtében a test kommercializálásából él. Azoknak az iparágaknak és szolgáltatásoknak befektetési és üzleti stratégiái, amelyek az emberi testbe investálnak, az emberi testet célozzák. Ezzel egyre nagyobb szegmensét jelentik a globális piacnak. A mesterséges fogyasztás, az egészségipar, a gyógyszeripar, a kábítószeres piac, az implantátumok, a testformálás, az uniformizált divatok, a pornográf ipar, a testet stimuláló élményiparok, a turizmustól az imaginárius alternatív világokig, a sorozatok, az internetes élmények, játékprogramok és szórakoztatóprogramok gyártása, a kommunikációs jelenlét felfokozott pörgése a kütyükkel és formákkal, mind-mind az álvilágok valós testélménnyé válását célozzák. Nem tudok ilyen nagy kérdésre, mint a lélek és test viszonya, válaszolni. Csak annyit tudok, hogy testnek születünk, de van bennünk egy olyan titok, amely nem test. Nem tudom, hogy mi az bennem, ami nem test. De szerintem ez a legizgalmasabb kérdés.

Mennyire van jelen saját életedben, tapasztalatodban a lelkiismeret? Külön fogalom ez számodra, vagy félelmek, korábban elkövetett vétkek, meg nem oldott kérdések helyettesítő neve? Netán valami más?

A lelkiismeret gyenge erő. Nem lehet bízni benne. Az erősek, akik kívül helyezik magukat az emberi együttélés, a szolidaritás, a kisebbségek demokratikus elfogadása, a másféle értékrendek tolerálása keretein, nem hallják a hangját. A gyengéket, akik nagyon is megakarnak felelni másoknak, feleslegesen és túlzott mértékben gyötéri a lelkiismeret nevű fenomén, amely esetükben az önbüntetés és az önmegvetés változatos formáit produkálja. A polgári korszak által felépített kultúra, főként a romantika által kidolgozott klisék révén, a jó győzelmét propagálta, és az amerikai tömegkultúra filmes nyelvtanával ma is életben tartja. A történelem tapasztalata, a társadalmak tényleges működése ennek az ellenkezőjéről beszél. A hatalmat birtokló kevesek győzelme és a többség egyre embertelenebb szenvedése a globalizáció kísérőjelensége. De a polgári korszak ideológiája rajzolja meg a kulturális mintázatot ma is. Leghatékonyabban Kant próbálta ezt a polgári állam szolgálatába állítani. Ám Európa kétezer éves történetében a keresztény hatalom politikája sose kapcsolódott össze a jó győzelmének lelkiismereti programjával. Az elmúlt százötven-kétszáz év polgári ideológiája a tömegek megnyugtatását szolgálta és szolgálja ma is. A polgári ideológia pedig a kapitalista gazdasági modell működésének támogatására jött létre, amely mára a mediális robbanás eredményeképpen új korszakba, hogy úgy mondjuk, új létmódba jutott.

Úgy látom, hogy a lelkiismeret tényleges hősei, a világ igazai nem a vallásilag kisajátított lelkiismeret alapján állnak. Az értelmes embernek, mármint a homo sapiensnek sokkal hosszabb és titokzatosabb a története, mint amennyit ebből ma látunk, vagy akár sejtünk. Titokzatos ez a történet, és Isten sokkal mélyebben és emberibben van ebben jelen, mint ezt a mi kétezer éves kinyilatkoztatott vallásunk racionalizálási kísérleteivel, teológiájával kikövetkeztetni képes. A lelkiismeretnek erről a több százezer, több millió éves történetéről a humánológia inkább tud magyarázatot közvetíteni. Az ugyanis hihetetlen nagy döntés a teremtett vagy természetinek nevezett világban, amikor a lét-harcra kicsiszolódott és a hormonális gépezetbe beírt biológiai programot a tudat legyőzi, és az egyén az önfeláldozást választja. Hogy egy ember képes szabad akaratából kockára tenni és akár feláldozni az életét a közösségért vagy egy társáért. A közösség javát az egyén önként vállalt halála szolgálja. Ez nem történhetett volna meg a közösségi kul-

tusz ereje nélkül. A közösség által gyakorolt kultusz, amelyben az Isten megmutatkozik, adhatta és adja az erőt ehhez. De az erő igazi forrása a közösség. Ilyen értelemben az Isten nem egy emberben, hanem az emberiség által mutatta meg magát. A vallási ideológia lelkiismeret-fogalma sokszor épp a közösség ellenére nyugtatta meg az egyes cselekvők lelkiismeretét, és adott felmentést a bűnösöknek.

Egyik interjúdban azt nyilatkoztad, hogy mindaz, ami körülvesz bennünket, leírható allegóriák és szimbólumok rendszereként. Költészetedben meghatározó ezek jelenléte. Mintha hálót vonnál a látható valóság köré, fölé? Van tapasztalatod arról a másik valóságról, amiről beszélsz? Átjárható a két világ? Egyáltalán: két világról beszélhetünk, vagy egyazon világ két létezési módjáról?

A valóság bizonytalan és sikamlós dolog, új és eleve paradox fogalom. A költészet aligha tud vele mit kezdeni, hiszen a valóságról csak a nyelv elszigetelésével és elszegényítésével lehet beszélni. Az allegóriáktól, a metaforáktól, általában az alakzatoktól való elszigetelésével és a jelöletek elszegényítésével. Leginkább nem is a nyelv által, hanem épp a formalizálás révén. Descartes álma a matematikai kódnyelv, amelyre lefordíthatóak a dolgok, épp a természetes nyelv világából vezet ki, és a mesterséges, formális logika által szervezett jelrendszer felé mutat. A természetes nyelv az emberiség múltját, a több tíz, több száz, több millió éves hosszú útnak a mérhetetlen tudását, hőmpölygő tapasztalatát, másként meg nem jeleníthető hihetetlen tudását hordozza. A nyugati technológiai hatékonyság a természetes nyelvekből kivezető formális, matematizált nyelvek által vált lehetőségessé. Ennek az elszegényítésnek és elszigetelésnek az eredménye a valóság nevű konstrukció. A valóságot mindig a politikusok szeretnék uralni. A hatalom korlátoltságáról árulkodik ez a dőre kísérlet.

Talán ennek a valóságnak a felismeréséből is következik a nyelvi kimondhatóság kérdése. Egyszerre vagy a verseidben nagyon konkrét, ugyanakkor éppen az allegóriák, szimbólumok hálózata mintha folyamatosan elbizonytalanítaná a jelentéseket. Mintha folyamatos játékban lennél, amikor a nyelvben vagy, és ebbe hívsz bennünket, befogadókat is.

Én abban hiszek, ha átadjuk magunkat a dolgoknak, például a nyelvnek, akkor annak – a már említett – sokszázezer éves, több millió éves erejére bízunk rá magunkat. A transzcendencia az emberiség által mutatta meg magát. A nyelv tényleg varázsolni képes. Az ember varázserővel bír, ez nem lehet kétséges. Hát nézd csak meg, mit hozott létre az emberiség. Hát lehetett volna azt varázserő nélkül?

Mit jelent Neked az írás? Egyáltalán: miért írsz?

Az írást kutatásnak tekintem. A versírás tipikusan alapkutatás jellegű tevékenység. Az írás összekapcsol bennünket valamivel, ami nagyobb nálunk. Ezt nagyon hamar meg lehet tapasztalni annak, aki írni kezd. Az írás csodálatos dolog. Emlékszem rá, milyen nagy örömet okozott, amikor megtanultam írni. Azóta szeretem a betűket.

Mi mozgat mostanában?

Minden életkorral mást látunk, úgy vettem észre. Megváltozik az élet jelentése és értelme, és minden dolog, amely körülvesz. Ami eddig fontos volt, egyre kevésbé fontos. Azt hiszem, hátrálok, mint ahogy a múzeumban szoktunk egy-egy kép előtt, hogy jobban szemügyre tudjuk venni. Távolodom. Távolodom mindentől. Magamtól is. Talán mostanában már leginkább ez mozgat. Ez a növekvő távolság.

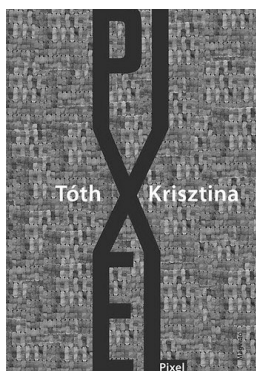
BALOGH-AUER ZITA

Pixelvárium

Tóth Krisztina: Pixel

Tóth Krisztina legújabb kötete, ahogy azt a cím is jelzi, képkockákból áll össze. Az alcím – *szövegtest* – pedig tovább árnyalja a képet: a fejezetpixelek testrészek történeteit mesélve formálódnak könyvvé. A tárcanovellák többsége a Népszabadság hasábjain jelent meg először, az egyes darabok azonban csak kötetbe rendezésük során nyerték el végleges alakjukat, egyetlen térbe zárva különböző emberek különböző testrészeit.

A kötet kompozíciós elvét az első fejezet első oldalai jelzik előre: az elbeszélő először egy varsói gettóban élő kislány, Dawid történetébe kezd, majd önmagát helyesbítve egy litván kislányával, Irenával folytatja. Ám ezúttal sem a megfelelő történetet meséli: „Összeviszsa beszélek, mert mindent egyszerre szeretnék elmondani. Hogy is lenne litván! Igen, szókének tűnt, pedig a haja egész sötét és göndör. Valójában – és ez az igazság – Gavrielának hívják.” (6.) A pixelekből összeálló test tehát hatalmas, és csupán a narrátoron múlik, mely képkockákat nagyítja végül fejezetté. Dawid és Irena nem, de Gavriela több további történetben is felbukkan, néhol előtérbe kerül, néhol a háttérben marad, csakúgy, mint a harminc, testrészekről elnevezett fejezet többi szereplője, akik köré a novellák rendeződnek. Az első fejezetben feltűnő Gavriela fiának is jut szerep, csakúgy, mint az asszony barátnőjének, a barátnő fiának, majd a fiú egy alkalmi szeretőjének, és későbbi feleségének is. A történetek száalai összekapcsolódnak, az alakok vissza-visszatérnek, és aki az egyik novellában főszereplőnek bizonyult, egy következőben épp csak a célzások szintjén jelenik meg. Az elbeszélések tárgyát soha nem képezi többször ugyanaz a testrész, így azok végül egy kiterjedésében is mérhető testté állnak össze. Ám az, hogy ezek mégis szerves egészzé olvassódnak egybe, már kizárt. A tér és az idő, amit az elbeszélések együttese felölel, szintén körülhatárolja a szövegek szövedékéből megképződő testet, ami lehetővé tenné ugyan a regényként olvasást, ám az egyes pixeleknek nincs együtt alkotott konklúziójuk. Tóth Krisztina szövegtestének így bár határt szabnak a könyv és a test keretei, a kombinációs lehetőségek száma mégis végtelen marad, s maga a kötet is csak egy hatalmas képből kiragadott pont lesz, amely továbbnagyítva apró részekre bomlik, kicsinyítve viszont megsejthetővé válnak azok a narratív lehetőségek, melyekkel az elbeszélő ez alkalommal nem élt. Ahogy elképzelhető lenne más mellékszereplők történetének kikerekítése, éppúgy más testrészek is tárgyát képez-

hetnék a novelláknak. Ennek köszönhetően az összeálló szövegtest élettelen marad, a töredékek nem alkothatnak egyetlen teljes egészt.

A kompozíciós technika, mely a kötetben kiteljesedik, már az előző prózagyűjtemény, a *Hazaviszelek, jó? Pixel* című darabjában megjelenik. Itt az elbeszélő – Tóth Krisztina korábbi novelláiban egyébként szokatlan módon – erősen elidegenítő pozícióból szemlél. Véletlenszerűen kiválasztott emberekről készít feljegyzéseket: számba veszi cselekedeteiket, bánataikat, azt, ahogyan az időt mérik, „testükön mutogatják múlását, a testet meg hol kitakarják, hol elfedik” (146.). Szóba kerülnek a mindennapos rítusok és a halál, a narrátor pedig, a *Pixel* kötetben már egységesen alkalmazott módon a jövőbe lát: ismeri a találmokra kiválasztott szereplők sorsát, átlátja az egész felülről szemlélt terepet, csakúgy, mint azt a pixelekből összerakott képet, melyet végül könyv alakba önt.

Az új kötetben a sorsszerűség mint szervezőelv többször megerősítést nyer az esetlegesség szerepének hangsúlyozása révén. A rossz házasságban élő, középkorú nyelvtanár-nő titkáról például ezzel a fordulattal hull le a lepel: „[A] sors [...] többféle lehetséges történetet felkínált. A valóság pedig a legrosszabbra bökött rá, hogy jó, haladjuk, ez legyen.” (78.) A tanár nő fiatalkori franciaországi tartózkodása során teherbe esik, gyermekét pedig, aki Down-kórral jön világra, családi nyomásra magára hagyja. A sors (elbeszélő) által alakított véletlen egy életre rányomja bélyegét a tanár nő mindennapjaira, és meghatározza házasságát is. Hasonló módon, a dolgok kedvezőtlen együttállásának köszönhetően alakul a vidéki cigányfiú története is, aki egy cseresznyelopásért járó túl kegyetlen büntetést követően még a szorongásait másokon levezető biztonsági őrnök is áldozatául esik. A kettejük által okozott sérülések feltételezhetően együtt vezetnek a fiú halálához, ám pixelére más irányból ráközelítve az is láthatóvá válik, ami a korábbi fejezetben még nem volt sejthető: ő maga is gyilkos lesz, az agresszív biztonsági őrt halálra veri egy vasruddal.

A testrésznevekkel ellátott történeteknek mintha a címe is ugyanazt a játékot játszáná, amit az elbeszélő a közelítések és távolítások során játszik: a has története például először az elbeszélésben felbukkanó terhes Nóra hasára vonatkozik, és egy másik fejezetből lehet csak megtudni, hogy valójában inkább a szerencsétlenül járt cigányfiú hasi sérüléseire utal. A fiúról ugyanis csak a hát és az orr történeteiből derül ki, hogy több sérülést is szenvedett, a hasának történetére utaló részben csak mint kábult szípus tűnik fel, aki egy buszon utazik a várandós asszonnyal. A láb történetében a narrátor hasonló eszközökkel operál: kezdetben a későbbiekben közelebből is megismert nyelvtanár nő lábujjára áll a középpontban, majd a *láb* egy lábtöréséből éppen felgyógyuló férfi testrészevé lesz, akivel a tanár nő kétszer is találkozik a nap folyamán: először még gipszben, később már anélkül. Végül a testrész maga már a balszerencse előjelévé válik, amikor az előzőekből ismert fiú a korábban látott lábtörött férfi eldobott mankóját eszközként használva koldul a tanár nőtől némi pénzt. „Gyorsan apróért nyúl, és magában megfogadja, hogy elmegy a rendelésre. [...] Sose lehet tudni. Nem babonás, de azt azért különösnek találja, hogy ezen a délutánon már a harmadik mankós emberrel találkozik.” (22.)

Nemcsak a testrészek, hanem egy-egy tárgy is képkockáit adják a könyvben körvonalázódó eseménytömegnek. A pixelmetaforára leginkább rájátszó teafiltereknek a pénisz történetében még nincs jelentőségük, mellékes megjegyzésnek tűnik csupán, hogy az épp szakítani készülő homoszexuális szeretőt még az utolsó együtt töltött reggelen is idegesítik. („Miért nem veszel rendes teát, mindig csak ezt a szart.” [98.]) Néhány fejezettel később, a térd történetében azonban megnő jelentőségük: az elhagyott fél az egykori nagy szerelem emlékművét teafilterekből állítja össze, melyek csak felülnézetből adják ki az indiai szerető bőrére emlékeztető árnyalatokat: „Egy-két méter közelségből az ember pixeleket, kiszáradt teafiltereket lát, távolabbról azonban mindez egyetlen testté mosódik össze.”

(155.) A kirajzolódó kép hiányos: habár felismerhetően embert ábrázol, feje és végtagjai hiányoznak. Ahogy a kötetben kimondatlanul lebegő lehetőségek, a hiány is „túllóg a műterem falán” (154.), jelezve, hogy a részletek kiegészíthetők lennének.

Szintén visszatérő tárgy a szem történetéből ismert, első látásra vaknak tűnő nő gyűrűje, mely nemcsak azokban a fejezetekben köszön vissza, ahol a nővel találkozni lehet, hanem még a férjéről szóló elbeszélésekben is. A nő gyűrűje „[k]ívülről szögletes, a felülete homokfújt, és elég súlyos darabnak tűnik. Nem tudni, jegygyűrű-e, de annak talán túl széles” (14.). Amit pedig férje visel, „[t]ényleg érdekes darab volt, a felesége tervezte egy dizájnerrel a harmincötödik házassági évfordulójukra. Belül kerek volt, kívülről pedig négyzetes, a felülete homokfújt. A férfi magától az életben fel nem vett volna ilyet, de mivel már rég nem szerette a feleségét, készségesen viselte.” (25.) Ez utóbbi részlet már a fej történetéből derül ki, és mint ahogy a szem története, ez sem kettejük házasságáról szól, mindkettő adaléka csupán annak a kavargó képrengetőnek, melyben a szálak egymást érik ebben a „kicsi világban”.

A szem története a kötet szempontjából nem csak a visszatérő motívum okán lehet lényeges. Ez ugyanis a könyv egyetlen része, amelyben az elbeszélő a korábbi Tóth Krisztina-kötetek jellemző hangján szól, egyes szám első személyben, magára mint jelenlévő, testtel bíró személyre reflektálva. Szemben ül a metrón a különös gyűrűt viselő, napszemüveges nővel, aki egy fehér botot tart a kezében. Az elbeszélő találgat, vajon mi szüksége egy vaknak ilyen érdekes gyűrűre, lakkozott körmökre, és órára, majd megfjtéseket, előtörténeteket rendel a látottakhoz. A személyes jelenlét itt végül saját határain belül marad; a nő feláll, kiszáll a metróból, és kiderül, hogy a fehér pálcának tűnő tárgy valójában egy vitrázsrúd, a fejezet pedig véget ér. Az elbeszélő fizikailag is jelen van, első személyben beszél, mégsem tölti be a teret úgy, ahogy Tóth Krisztina elbeszélői azt a korábbi két prózagyűjteményben teszik. Az előző két kötet önéletrajziként feltüntetett narrátor-énje a harmadik novelláskötetben végre elhallgat, magánéleti gondjai leválnak az elbeszélőről, ez pedig nagy előnyére válik a legújabb könyvnek. Mintha másvalaki mesélné a történeteket. Egy olyan elbeszélő, aki megfoghatatlan, nem ön-centrikus, és nem kényszeríti magát azokba a típuszerepekbe, amelyekbe az eltérő arculatú sajtóorgániumokban publikált korábbi tárcák narrátorai belemerevednek. A távolmaradás jól áll a kötetnek, a célközönség is kijelöltebbnek tűnik, mintha az összegyűjtött tárcanovellák összege itt már valóban azoknak szólna, akik könyv formában is kezükben akarják tartani a szerző történeteit. A narrátor végre nem kell, hogy akarva-akaratlanul a biográfiai szerzővel azonosítódjon, *Pixel*béli megszólalásai így mind a helyükön vannak. Az elbeszélői hang nem *magáról* tudósít és tudósít előre, hanem egyszerűen csak mesél, mert elbeszélő, és ez a dolga. Ami a két korábbi kötetben még harmadik személyű novellák esetében is önreflexívnek hatott, azt mostanra valódi kívülállás váltja fel. Csak a könyv vége felé erősödik fel ismét a korábbi kötetek mindenek felett álló, folyton jelenlévő elbeszélőjének hangja. A mindentudó nagy mesélő szerepében való tetszelgésnek hat az „amikor a jövő feketefenyője még csak magonc volt” fordulat ismételtgetése, szerencsére azonban a harmincadik történet is időben ér véget ahhoz, hogy ez által a mondattöredék által az elbeszélő ne veszítsen sokat újonnan nyert erejéből.

Ez az „ön-eltávolítás” az, ami a kötetet a szerző korábbi prózagyűjteményeivel szemben a leginkább erősíti. A különböző karakterekről való következetesen harmadik személyű számadás lehetővé teszi, hogy a szereplők mint individuumok is szóhoz jussanak. Míg a korábbi két gyűjtemény szereplői a más-más helyszínek, körülmények és idősíkok ellenére is ugyanannak az elhagyott, megcsalt, gyermekét egyedül nevelő, ám az életben egyedül is boldogulni képes, értelmiségi anyának (vagy gyerekkori énjének, általa elképzelt

alakoknak) a hangján szóltak, addig a *Pixel*-ben már valóban felfedezhetőek eltérő szólások. Itt szót kaphat olyan nő is, aki végül öngyilkos lesz, a hűtlenség nem a férfiak kiváltsága többé, a testsúly kérdései a perifériára szorulnak, sőt, a férfiak maguk is *saját* hangjukat hallatják. Meghalljuk végre, miért hagyja el az örökké egyedülálló Ágit indiai szerelme, mi ösztönzi megcsalásra az agydagában szenvedő időződő mérnököt, vagy hogy milyen szorongások hajszolják gyilkosságba az egyébként gyengének látszó biztonsági őrt. Kimaradnak a kötetből ellenben a sztereotipikus női narrátor képét erősítő Poci cicák emlékére írt szösszenetek, a mennybe költözött kutyákról szóló megemlékezések, és a semmi-re sem vezető feminista kirohanások. Bár a megszokott elbeszélői pozícióból való kilépés azzal a nem túl szerencsés célkitűzéssel jár együtt, hogy magához ölelje mindazokat az embercsoportokat, akiket manapság áldásosnak tűnik szereplővé tenni (bevándorlók, romák, homoszexuálisok, balkáni neohippik), az egyes testrészekre való hangsúlyos rámutatás révén a reflektorfény mégis azon összetevőkre irányul, melyekről aztán egész más alakban verődhet vissza egy újabb történet textúrájában.

A képpontokból összeálló történetfolyam koncepciója nem csak azért jó, mert az elbeszélői nézőponttal kapcsolatos újítások révén felfrissíti Tóth Krisztina prózáját. A történetek mágneses erejük révén végre egy olyan kötetté komponálódhatnak, amely túlmutat az időszerűnek vélt megjelenések esetlegességén. Ez adja a garanciát arra, hogy aki Tóth Krisztina új könyvét a kezébe veszi, idővel újra és újra rácsodálkozik majd. Épp úgy, mint az előző kötet szereplői a *homokváríumra*, melynek üveg közé szorított színezett szemcséi minden alkalommal más és más képet rajzolnak ki.

(TÓTH Krisztina, *Pixel*, Magvető, Budapest, 2011.)

Element, mezzotinta, 147×215 mm, 2004

SIMON MÓNIKA

Csak a tökéletes képmásodat szeretném megalkotni...

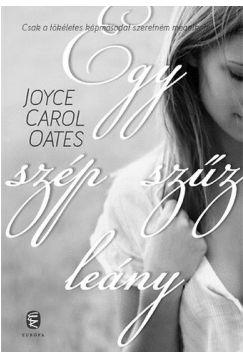
Joyce Carol Oates: Egy szép szűzleány

2011-ben a Forbes üzleti magazin nyilvánosságra hozott az internetes oldalán egy listát, amelyen a világ legnagyobb hatású írói szerepelnek. A cikk írója, Avril David szerint a listán szereplő írók azért bírnak jelentőséggel, mert képesek az olvasóközönséget befolyásolni gondolataikkal, írásaikkal. A cikk írójának személyes véleményét tükrözve Joyce Carol Oates, a posztmodernizmus tradicionalista szárnyát képviselő író a lista 9. helyét foglalja el.

Oates népszerűsége és írói termékenysége az 1960-as évek óta töretlen. Az irodalmi köztudatban az érzékeny témák tabutörőjeként is emlegetik. Regényeiben olyan tabutémák kerülnek előtérbe, mint a szexuális erőszak, a faji megkülönböztetés kérdése, valamint az emberi lét árnyoldalai.

Az író legutóbbi kisregénye az *Egy szép szűz leány* 2010-ben jelent meg az Európa Könyvkiadó gondozásában, M. Nagy Miklós fordításának köszönhetően. A mű eredeti címe (*A Fair Maiden*) kíváncsiságra készíti az olvasót még a szöveg olvasása előtt. A mű fordítója valószínűleg figyelembe vette a kifejezés szótári értelmezését is, ahol a „fair maiden” olyan nőnemű személyre utal, aki még nem volt házas, fiatal és szűz. Ez a regény hősnőjére, Katya Spivakra vonatkoztatva nem helytálló. Viszont létezik a kifejezésnek egy bővített értelmezése is, amely szerint a kifejezés olyan személyre vonatkozik, aki lojális, és akkor is a másik közelében van, amikor azt az illető személy legkevésbé várja. Katya lojalitása a kisregényben Marcus Kidderhez fűződő kapcsolatában nyilvánul meg, hűségesen teljesíti Kidder utolsó kívánságát. A cím találó, Katya Spivak tizenhat évesen olyan dilemmával szembesül, amelyet túl korán sodor útjába az élet.

Oates ismételen, a tőle megszokott módon tabutémával foglalkozik: az eutanáziával – az erkölcsi teherrel pedig kiskorú hősnőjét ruhazza fel. A történet főhőse, Katya Spivak tizenhat évesen érkezik dadaként a tehetős Engelhardt családhoz a New Jersey-i Bayhead Harborba. Katya az élet árnyoldalát tapasztalta gyerekként, olyan családban nőtt fel, ahol a mindennapi megélhetés gondjával küzdenek a szülők, a család széthullott, édesanyja pedig alkalmi munkákból próbált megélhetést biztosítani gyermekei számára. Katya világában a mintakép a megélhetésért küzdő szülő, gyakori a családon belüli erőszak, az alacsony képzettségi szint, és a kitörési lehetőség hiánya a társadalom perifériájára szorítja a családtagokat. Katya Bayhead

Harborba érkezve, lenyűgözve figyeli a gazdagok életét – a kikötőben horgonyzó jachtokat, mosolygós és elégedett arcokat. A Hilbreth Lakberendezés kirakata mellett sétálva óhatatlanul is szembesül múltjával. Az „álmotthon” kifejezés számára Vinelandet idézi, ahol felnőtt. Vinelandben az ember nem láthatott ilyen bútorokat csak „puha, formátlan, döngnagy bútorokat, szottyos szófákat, kopott műanyag székeket, dekorítlapos asztalokat” (18.).

Katya az egyik ilyen kisvárosi séta alkalmával ismerkedik meg Marcus Kidderrel, és annak invitálására megjelenik az idős úr Proxmire utcai házában. Katyát elbűvöli az idős Kidder figyelme és az előkelő Ocean negyed hangulata. Találkozásukkal elkezdődik az az ellentmondásos kapcsolat, amelyet úgy jellemezhetnénk leginkább, hogy Katyát pont annyira vonzza Marcus Kidder, mint ahogy taszítja is. Kidder a lelki társát véli felfedezni a tapasztalatlan és érzelmileg éretlen lányban. Katya második látogatása alkalmával egy fényes papírba csomagolt dobozt nyomott Katya kezébe. A dobozban egy vörös csipke-alsónemű lapult, amelyet Katya azon városi sétája alkalmával nézegetett, amikor Mr. Kidderrel találkozott. Az ajándékot sértőnek találva rohan ki a házból, azzal az elhárítással, hogy soha többet nem tér vissza. Kíváncsisága viszont újra és újra visszatere-li gondolatait az idős úrhoz.

Marcus Kidder köztisztelőnek örvend az Ocean negyedben, könyvtárat neveztek el róla, híres lett gyerekkönyveiről, amolyan filantrópként ismeri a kisváros, ahol az öregúr jótekingodik, szereti a környékbelieket, de ennek ellenére magányosan éli hétköznapjait.

A kíváncsiság és a Katya által soha nem tapasztalt figyelmesség indítja el a kezdetektől érdekesnek mondható ambivalens kapcsolatot. Katya lehetőségeinek tárházát véli felfedezni ebben a kapcsolatban. Marcus Kidder nemcsak az anyagi biztonságot és jólétet jelenti számára, hanem az apát, a szerető és oltalmazó férfit is egyben. Katya, aki a felnőttkor határán táncol, tapasztalatlan a szerelem érzésében, kiforratlan személyiség, erős önbizalomhiánnyal. Többször felteszi magának a kérdést, hogy ő tényleg több-e, szerethető-e, valóban olyan, amilyennek Marcus Kidder látja. Vagy Katyát csak Kidder építette fel olyannak, amilyennek a férfi szerette volna látni. „Mr. Kidder a legnyugodtabb, legtárgyilagosabb hangján elmondta neki, hogy az életben nem is, a művészetben a tökéletességre törekszik, Katya »tökéletes képmását« akarja megalkotni, mert olyan tökéletesség ez, amit már sok-sok éve megpillantott, jóval azelőtt, hogy meglátta Katyát az Ocean Avenue-n.” (137.) Katya modellt ül a festőművésznek, eleinte felöltözve, majd ruha nélkül. A lány, aki értéktelennek tartotta magát, megerősítést vár Kidder szavaitól. „Olyan vonzó, fiatal nő vagy, Katya – azt kell mondanod magadnak, *Katya vagyok, különleges vagyok, én vagyok én.*” (107.) A lány naivan nincs tudatában annak, hogy a férfi nemcsak a szerelmet és az életet akarja a feltételezett lélektársától, de a megváltást és halált is egyben.

Az olvasó szemében Nabokovra emlékeztető Lolita-történet bontakozik ki. Kidderben az olvasó egy pedofil öregembert, Katyában pedig a naiv, emberi játszmáktól ártatlan kislányt véli felfedezni. Oates híres arról, hogy párbeszédet folytat ismert irodalmi narratívákkal, illetve átírja őket, karakterei között pedig az általa átírt narratívákból ismert szereplők tűnnek fel. Az *Egy szép szűz leány* olvasásakor úgy érezzük, hogy a történettel már találkoztunk a *Lolita* olvasásakor, viszont a kisregény utolsó negyven oldalán egymást érik a meglepetések. A Lolita-történet teljesen más irányt vesz, egy újabb tabutémával nehezedve az olvasóra. Zavarba ejtően új kérdéseket vet fel az író a halállal és a halálra készülődéssel kapcsolatban. A halál-motívummal a történetbe ékelt mese szolgál. „Egy királyságban a tenger mellett élt a szépséges szűz leány. És ennek a királyságnak a királya már nagyon öreg volt, s vágyott a halálra, mert nagyon sokat élt már, és készen állt meghalni, de félt a Haláltól” (200.), „a király elmagyarázta hitvesének, hogy

nem tisztátalan, testi szerelem végett tette őt hitvesévé, hanem azért, hogy ő legyen a kivégzője, s így túljárhasson a Halál eszén.” (203.) A mese a történet végén ölt valóságot. Teljesül a halálos beteg, Marcus Kidder kívánsága, aki Katya karjaiban hal meg.

A kisregény szól az eutanáziáról, a halálra való készülődésről és félelemről, arról, hogy mennyire tervezhető a halál, az ember vajon felhasználhat másokat arra, hogy hozzásegítsék a kegyes halálhoz. Oates az egyébként társadalmi szinten is vitatott eutanázia kérdését kiskorú hősnőjére, Katya Spivakra ruházta. Ez további kérdések láncolatát indítja el az olvasóban: vajon mennyire képes az érzelmileg törekeny tinilány megérteni a halálra készülő Kidder kívánságát, Kiddernek pedig mennyire áll jogában lelki teherként egy tinilányra ruházni kérését.

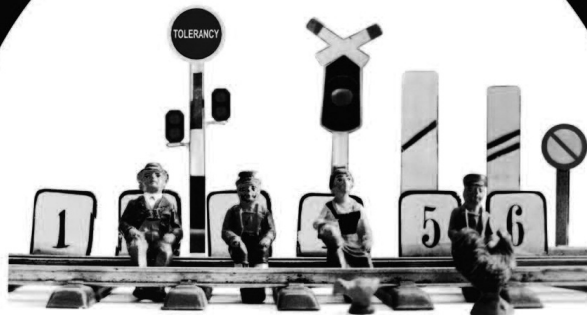
Oates tőle szokatlan módon érintőlegesen nyúl az eutanázia kérdéséhez. A külföldi folyóiratok recenziói ellentmondásos kritikával fogadták regényét. A történetet bulvárlapban megjelentethető, színes történetnek titulálták. Valóban Oates jelentéktelen kisregényről lenne szó? Az eutanázia kérdésének felvetése nem könnyed történet olvasására utal. Az, hogy Oates nem fejtí ki álláspontját a kisregényben, tükrözi a társadalom megtorpanó álláspontját az eutanázia kérdésével kapcsolatban. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy felveti a kérdést, de az írónytől megszokott módon az olvasóra bízta az állásfoglalást.

Oates tollából ismételtelen tipikus amerikai regény született, egyetemes probléma felvetésével. Az íróny egyik erőssége a szereplők jellemábrázolása. Regényében minden szereplő a helyén van, kész jellemként kerül az olvasó elé, a szereplők tulajdonságát szinte az olvasó fogalmazza meg.

Oates világa mindannyiunk világa. Számtalanszor visszatérhetünk regényeihez, mert

ábrázolásmódja és cselekményvezetése egyedi. Amikor úgy érezzük, hogy a történet egyenes mederben halad a végki-fejlet felé, a cselekményszál hirtelen új utakra tereli az olvasót, nem várt fordulatokkal találkozunk, az olvasás izgalmát fenntartva a regény befejezéséig.

(Joyce Carol
OATES, *Egy szép
szűz leány*, ford.
M. Nagy Miklós,
Európa
Könyvkiadó,
Budapest, 2010.)

Szögre akasztott idő,
vegyes technika, reflexfólia,
50×50 cm, 2011

HEGEDÚS NORBERT

A tetten ért történelem

Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről

A *Hagyománytör(tén)és* című kötet az Opus-könyvek sorozat első darabja. A sorozat önmagát a Szlovákiai Magyar Írók Társasága által kiadott folyóirat (Opus) extratartományaként definiálja. Az alcím elárulja, miről is olvashatunk a kötetben: a *Hagyománytör(tén)és* lényegében egy irodalmi vita dokumentációja, mely a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről szól anno a *Szörös kő* lapjain. A mű fülszövege szerint ez a vitaanyag „érdemes arra, hogy irodalomtörténeti fejezetként – egy arra méltó kiadvány formájában – hozzáférhetővé váljon a nagyközönség számára is.”

Maga a kérdéskör rendkívül összetett, hosszú ideje jelen van az irodalomtudományban, s a „Hagyománytör(tén)és-vita” maga is csak egy fejezete a problémának. Többek között ezért is volt fontos megjelentetni kötet formájában. A könyvnek több funkciója is van: egyrészt dokumentálja a hozzászólásokat, másrészt azzal, hogy egymás mellé rendezi őket, irodalomtörténeti jelentőséget tulajdonít nekik. A témában jártas olvasó figyelmét valószínűleg eddig sem kerülte el a vita, de az újrakiadás aktusa mintegy nyomatékosítja, aláhúzza a szövegek jelentőségét. Így, ha valaki ezután a szlovákiai magyar líra paradigmáiról akar írni, nem mehet el szó nélkül e polilógus mellett sem. Jelen recenzió nem tudja (és nem is akarja) visszaadni a problémakör összetettségét, mindössze arra törekedhet, hogy felvillantsa az egyes hozzászólások fő csapásirányait, abban reménykedve, hogy az olvasó kedvet kap a könyv elolvasásához, s így teljesebb képet kap magáról a vitáról.

Hagyománytörés vagy hagyománytörténés? A cím két értelmezést is megenged, nyilván nem véletlenül. **Csanda** Gábor már az *Előszó*ban felhívja az olvasó figyelmét a „hagyomány” szó fontosságára, a kötetben elfoglalt kiemelt szerepére. Rámutat a történések és törések megtöbbszöröződésére, valamint arra is, hogy a vita során „óhatatlanul maga a vizsgált tárgy is elmozdul, s a líravita a kritikavita ismérveit is fölveszi”.¹ Ez egy nagyon jelentős észrevétel, szembeütő ugyanis, hogyan mozdulnak el a vita erővonalai a kezdeti kiinduláshoz képest.

A kötet első tanulmánya **H. Nagy Péter** *Hagyománytörténés. A kortárs magyar líra paradigmái Szlovákiában 1989–2006* című tanul-

1 CSANDA Gábor,
Előszó =
Hagyománytör(tén)-
és. Vita a „szlovákiai
magyar” líra értel-
mezhetőségéről,
szerk. CSANDA
Gábor, H. NAGY
Péter, Szlovákiai
Magyar Írók
Társasága, Pozsony,
2011, 7.

2 H. NAGY Péter,
*Hagyománytörténetés.
A kortárs magyar
líra paradigmái
Szlovákiában 1989-
2006 = Hagyo-
mánytör(tén)és*, 11.

3 Uo., 12.

4 Uo., 49.

5 SÁNTA Szilárd,
*Hozzászólás H.
Nagy Péter
Hagyománytörténetés.
A kortárs magyar
líra paradigmái
Szlovákiában 1989-
2006 című dolgoza-
tához = Hagyo-
mánytör(tén)és*, 51.

6 H. NAGY Péter,
*Töredékek a kortárs
magyar líra paradig-
máiról = Uő:
Kánonok interakció-
ja*, FISZ, Budapest,
1999, 45–64.

7 SÁNTA, *l. m.*, 51.

8 Uo., 52.

9 NÉMETH Zoltán,
*Kilépés egy szűk
„hagyomány” teré-
ből. Vitaindító H.
Nagy Péter
Hagyománytörténetés
című tanulmányához
= Hagyománytör-
(tén)és*, 55.

mánya. A szerző már a bevezetőben leírja, hogy mind az időbeli, mind a térbeli körülhatárolás szűkíti az értelmezést, ugyanakkor állítja, hogy „a »szlovákiai magyar« líra történetének mérlegelése ugyanúgy lehetséges, mint az önelvű nemzeti, vagy az azoktól különböző világirodalmi szempontú megközelítés”.² H. Nagy kijelenti, hogy nem egy értéksemlegességre épülő arcképcsarnokot akart prezentálni, hanem olyan tendenciákat próbált kijelölni, melyek „mérvadó nyelvi-poétikai teljesítményként tarthatók számon; országhatárokon és politikai küszöbhelyzeteken innen vagy túl”.³ Ezt követően számba veszi a címben meghatározott korszak mérvadó lírai teljesítményeit. Egy-egy mikroelemzés során rámutat arra, hogyan kapcsolódik az adott opus a kortárs magyar-, ill. világirodalomhoz, de azt sem hagyja figyelmen kívül, hogyan kötődik egy-egy lírai teljesítmény az – adott esetben „szlovákiai magyar” – elődökhöz. Az egész szövegre jellemző – a szakmai magabiztosság mellett – egy nagyon nyitott, dialógusra hajlandó, önnön állításait bármikor újragondolni képes szemléletmód. „Mármost ha igaz, hogy mindaz, amire a költészet képes, viszonylagosíthatja a köréje szőtt ideológiai háló viszonyrendszerét, akkor – ha óvatosan is – arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy a líra további alakulása fogja majd befolyásolni, mennyiben tekinthetők méltányosnak az értelmezésre tett fenti javaslatok. Ha tehát a hagyománytörténetés felülírja majd interpretációink támpontjait, akkor – a »szlovákiai magyar« költészet tagozódásának pontosabb megértését illetően – alighanem ez jól van így.”⁴

Sánta Szilárd *Hozzászólásában* méltatja H. Nagy dolgozatát, kiemelve, hogy a tanulmány „előfeltevés- és szempontrendszere, arányai és hangsúlyai sokkal inkább egy afirmatív viszony kiépülését teszik lehetővé”.⁵ Párhuzamba állítja a *Hagyománytörténetés*t H. Nagy egy korábbi tanulmányával, a *Töredékek a kortárs magyar líra paradigmáiról* című opussal.⁶ „Mindkét szöveg lemond a teljesség igényéről, egy átfogó kép fölvázolásáról, de ez a lemondás ugyanakkor olyan többletet eredményez, amely lehetővé teszi a releváns nyelvi-poétikai teljesítmények fölmutatását, illetve a líraolvasást is alakító, befolyásoló művek értelmezését” – írja Sánta Szilárd, majd megjegyzi, hogy a tanulmány „ügyesen kerüli el a címben jelölt időbeli és térbeli korlátozásokban [...] rejlő csapdahelyzeteket, parttalan vitákhoz vezető eszmefuttatásokat.”⁷ Ezt követően, megvizsgálva a tanulmányban alkalmazott elemzési módszereket, az izolációs felfogás tarthatatlanságára mutat rá. „Arra a kérdésre, hogy a »szlovákiai magyar« líra rendelkezik-e saját, izolálható történettel, a tanulmány módszerében kereshetjük a választ. [...] a szlovákiai magyar líra nem választható le a magyar nyelvű költészetről.”⁸ Sánta Szilárd a *Hozzászólásban* tehát továbbolvassa és értelmezi H. Nagy tanulmányát, vagyis – bár a korreferátum végaszavában kissé önkritikusan a vita kezdeményezését tartja hiányosságnak – elindít egy olyan párbeszédet, amelynek eredménye az itt tárgyalandó kötet.

A következő írás Németh Zoltán *Vitaindítója*.⁹ A kötet egyik súlyponti írása, hiszen az ezt követő hozzászólások nagyjából két részre

oszthatók aszerint, hogyan viszonyulnak ehhez az opushoz (és rajta keresztül a tárgyhoz). Németh kérdések sorával indít, melyeket ugyan általánosan fogalmaz meg, de a kontextus miatt az olvasó azonnal a *Hagyománytörténetre* asszociál. Ő is összehasonlítja a *Hagyománytörténet* a *Töredékek a kortárs magyar líra paradigmáiról* c. tanulmányal, s arra a következtetésre jut, hogy H. Nagy különböző mércét alkalmaz a „szlovákiai magyar” költők esetében. Magyarul „gesztusokat tesz”, holott az 1999-es tanulmányban csak egy szlovákiai magyar költőt tartott érdemesnek arra, hogy megemlítsen. Németh Zoltán szerint a „hagyománytörténet a szlovákiai magyar irodalomban nem veszi túlzottan figyelembe a politikai és országghatárokat”¹⁰, hiszen „a szlovákiai magyar költő szinte sosem a megelőző szlovákiai magyar költőgenerációra figyelt”.¹¹ A kezdeti, támadó hangnem a *Vitaindító* végén látszólag alábbhagy, s Németh elismeri, hogy „mindent összevetve kiváló, kompakt, alapos, összetett kérdésirányokat mozgó tanulmány H. Nagy Péter írása”¹², de Németh szerint épp emiatt „különösen veszélyes”. A „névsorolvasás” miatt továbbra is úgy véli, az írásban a „regionális tolerancia” elve érvényesül, ami többet árt, mint használ.

Ardamica Zorán írása, *A viszonylagosság áldásai az igazságra* nézve ugyan Németh és H. Nagy tanulmányaira kíván reagálni, de emellett másról is szól. Németh Zoltán *Vitaindító*ját olvasva ugyanis bárki észreveheti, hogy dolgozatában nem csak a tárgyat, de a módszert illetően is kifogásokat emelt. A líravita tehát már itt kezd átfordulni kritikavitába. Jó érzékkel veszi ezt észre Ardamica is, aki leszögezi: „ez az írás nem feltétlenül (csak) két tanulmányról szól, hanem azok ürügyén egy jelenségről.”¹³ Az irodalomtudomány fogalmainak tisztázatlanságában véli felfedezni a vélemények különbözőségét, állítva: mindkét szerzőnek igaza van a „saját szempontjából”. „Úgy látom, H. Nagy két (Németh által összevetett), illetve H. Nagy újabb és Németh itt tárgyalt tanulmánya különböző platformokon áll, ezért bár összehasonlítható, az összehasonlítás csakis a különféle platformok figyelembe vételével lehet nagyjából érvényes. [...] Kisebbségek értékelése részletesebb lehet, mint nagyobb egységeké. Miközben a minőség mércéje nem lehet kettős.”¹⁴ Ardamica módszere, az „Objektív?/„Szubjektív?” vélemények (ön)ironikus ütköztetése nagyon élvezetes olvasmánnyá teszi az írást, de a szerző nagyon óvatosan fogalmaz, nem nyilvánít határozottan véleményt sem pro, sem kontra.

L. Varga Péter írása H. Nagy és Németh intencióinak hasonlóságával indít. Véleménye szerint a két irodalomtörténész közötti nézetkülönbség egy félreolvasás eredménye. „A probléma [...] »mindössze« abban áll, hogy az elmélet megértését az ideológiától történő megszabadulás ideológiája rendre kisiklatja.”¹⁵ Rámutat, hogy a Németh által (L. Varga és Ardamica szerint ironikus célzattal) alkalmazott elv, mely számarányokon és territoriális determinációkon alapul „egyenesen vezet a térségi irodalom – mint materiális kánon – leértékeléséhez”.¹⁶ L. Varga Péter – szemben az eddigi hozzászólá-

10 *Uo.*, 58.

11 *Uo.*, 59.

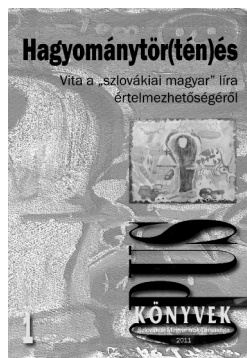
12 *Uo.*, 60.

13 ARDAMICA Zorán, *A viszonylagosság áldásai az igazságra* nézve = *Hagyománytör(tén)és*, 63.

14 *Uo.*, 68–69.

15 L. VARGA Péter: *Líra, hagyomány, „víta”*. *A Hagománytörténés, és, és amit ez a szó jelent* = *Hagyománytör(tén)és*, 79.

16 *Uo.*, 80.

17 Uo., 80.

18 Uo., 82.

19 H. NAGY Péter, *Hagyománytörté-
nés*, 10.

20 POLGÁR Anikó, *Kijáratok a bábeli
könyvtárból? =
Hagyománytör-
(tén)és*, 89.

21 TÖZSÉR Árpád, *Klumpa. A hagy-
ománytörténe-
séről és a
kortárs magyar líra
szlovákiai paradig-
máiról = Hagyo-
mánytör(tén)és*, 92.

22 Uo., 95.

23 Uo., 97.

24 RÁCZ I. Péter, *Etetni tilos! =
Hagyománytör-
(tén)és*, 102.

sokkal – határozottan cáfolja, hogy érdemes lenne együtt olvasni a *Hagyománytörté-
nést* H. Nagy korábbi tanulmányával. Ugyanis „a *Hagyománytörté-
nés* [...] nyomatékosan *nem* a szlovákiai magyar iro-
dalom *hagyományának történetét* dokumentálja”.¹⁷ Szerinte H. Nagy Péter tanulmányában a hagyománytörté-
nés egy alkalmazási mód,
melynek segítségével reflektálhatunk a történelmileg utólagos meg-
értésre. Egy alakzat, amely „aligha jelent mást, mint az irodalomér-
tés létmódját”.¹⁸

Polgár Anikó *Kijáratok a bábeli könyvtárból?* c. írása azokat a veszélyeket taglalja, amelyek akkor állnak fenn, ha a szerző „vala-
milyen szempontrendszer alapján – kénytelen szűkíteni a rendelke-
zésre álló kontextust”.¹⁹ Rámutat, hogy egy beszűkített térben a kimagasló szerzők és a dilettánsok túl közel vannak egymáshoz, s a kánonba való bekerülés nem a tehetségen múlik, hanem olykor nem esztétikai tényezők – kiadói támogatás, idős kor stb. eredménye. „A probléma akkor áll be, amikor létrejön a kettős könyvelés: azaz az összmagyar irodalmi valósággal szembesülni kénytelen a marginális kánon, vagy a helytörténetre hangolt folyamatrajz.”²⁰ Hozzászólása tehát alapvetően Németh Zoltán *Vitaindító*-ját igenli, annak gondolatmenetét viszi tovább.

Kevés ember van, aki annyit hadakozott már a „szlovákiai magyar irodalom” jelensége ellen, mint **Tózsér Árpád**. *Klumpa* című írásának bevezetőjében nemes egyszerűséggel „ormótlan jószágnak” nevezi, s felsorolja az ellene vívott háború egyes állomásait. A fogalom viszont továbbra is létezik, s Tózsér bevallja, belefáradt a küzdelembe. „Úgy látom, hogy a küzdelemből nem következik semmi: akiben van kellő megszállottság, szufia, nyelvi génusz és egyéb tehetségműveltség, az a klumpában is bedübög, -csattog az irodalom egyetemébe, akiből pedig hiányoznak ezek az erények, azok a klumpát is hiába rúgják sarokba.”²¹ Tózsér egyetért Németh Zoltánnal abban, hogy a szlovákiai magyar irodalom „afféle leágazó irodalom”, mivel „nagyítóval kellene keresni azt a valamirevaló szlovákiai magyar lírikust, aki a szlovákiai magyar hagyomány alapján lett azzá, amivé”.²² H. Nagy tanulmányában a szlovákiai magyar irodalom *belül* történő hagyománytörténetét illetően vannak fenntartásai. Azt elismeri ugyan, hogy Hizsnyai Zoltán *Bárka és ladik* c. kötetének elemzése jó példa a hagyománytörténetre, de továbbra is szkeptikusan tekint a jelenségre. A dolgozat záró részében H. Nagy „mozgó esztétikáját” méltatja. „Én úgy érzékelem, H. Nagy Péter számára a »szlovákiai magyar irodalom« olyan nyitott struktúra, olyan ablak, amelyen keresztül ő tágabb kontextusokra (is) lát.”²³

Ráczi I. Péter *Etetni tilos!* című hozzászólása Németh Zoltán *Vitaindító*-jával polemizál. Főleg Németh szövegének retorikai érvrendszerét vizsgálja, hiszen Ráczi I. szerint annak „állításai éppen a módszert, a nyitottságot, a továbbírhatóságot, a szétválaszthatóságot és a recepciót kérik számon H. Nagy dolgozatán, miközben éppen ő az (mármint NZ), aki nagyon furcsán viszonyul ezekhez”.²⁴ Sorra veszi a *Vitaindító* „vádpontjait”, rámutatva Németh érvelésének gyenge pontjaira.

Bárczi Zsófia arra a kérdésre keresi a választ dolgozatában, hogy „a tudatosan tervezett kritika mennyire esik latba a hagyománytörténet alakulásában”.²⁵ Felhívja a figyelmet arra, hogy milyen fontos szerepet játszik az irodalmi intézményrendszer az irodalmi szövegekről való gondolkodásban, rámutatva, hogy H. Nagy Péter tanulmánya eredetileg egy adott alkalomra, a Somorjai disputa 2006. évi „fordulójára” készült. Bárczi Zsófia joggal jegyzi meg, hogy a szimpózium témája eleve behatárolta a tanulmányíró mozgásterét. További fontos észrevétele, hogy immár helyesebb lenne „inkább kritikavítáról, mint líravítáról beszélni”²⁶, mivel Németh és H. Nagy szövegeinek „egy-más melletti olvasata látványosan mutatja be, hogy az eltérő előfeltevések milyen mértékben irányítják az irodalomról való gondolkodás hogyanját”.²⁷

A kötet utolsó opusa **Vida** Gergely nevéhez fűződik. A szöveg címe: *Az irodalomtörténet irritációja. Hozzászólás a Hagyománytörténet-vitához*. A szerző megállapítja, hogy „kompenzációs politikát (regionális toleranciát, kettős könyvelést stb.) csupán azon szerzők szövegei tulajdonítanak H. Nagy írásának, amelyek elég egyértelműen utasítják el a területi koncepciót is”.²⁸ Vida rámutat, hogy a kompenzációs vád erős ideológiai tartalommal terheli az egész diskurzust, elterelve a figyelmet a szakmai érvek hiányáról. A szerző elismeri, hogy a *Hagyománytörténet*-ben olykor indokolt lett volna a kritikusabb hozzáállás, de Németh Zoltán azon érve, miszerint „a névsorba felvett szerzők, kötetek közül nem egy található, amelynek szinte alig akad vagy nincs kritikai visszhangja”²⁹, szerinte nem tartható. A recepció hiánya Vida szerint a perem-centrum kettősségre vezethető vissza.

Talán nem véletlen, hogy a Szlovákiai Magyar Írók Társasága által indított sorozat első kötete egy olyan vitának állít emléket, mely – többek között – éppen a „szlovákiai magyar” líra puszta létén vitatkozik. A könyv kiadása remélhetőleg hozzájárul a kérdésről való beszéd differenciálódásához, s további hozzászólásokat is generál majd. E sorok írója osztozik Rácz I. Péter abbéli reményében, hogy mind H. Nagy Péter, mind Németh Zoltán érdemesnek tartja az imént bemutatott hozzászólásokat arra, hogy válaszoljanak az eddig felmerült gondolatokra.

(*Hagyománytör[tén]és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről*, szerk. CSANDA GÁBOR, H. NAGY PÉTER, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony, 2011.)

25 BÁRCZI Zsófia, *Líravita, kritikavita. Hozzászólás a líravitához = Hagyománytör(tén)és*, 107.

26 Uo., 109.

27 Uo., 109.

28 VIDA Gergely, *Az irodalomtörténet irritációja. Hozzászólás a Hagyománytörténet-vitához = Hagyománytör(tén)és*, 111.

29 NÉMETH, I. m., 61.

BAKA L. PATRIK

Dráma, három felvonásban

Simon Attila: Küzdelem a városért

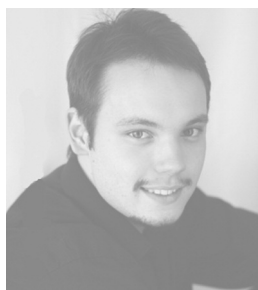
Simon Attila nevével a nagyközönség a szlovákiai magyar tanintézeteknek szánt történelemtanulmányok szerzőjeként és társszerzőjeként ismerkedhetett meg. Előző két kötete a *Telepesek és telepese falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között* (2008) és az *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban* (2010) a Fórum Kisebbségkutató Intézet gondozásában jelent meg. Tudományos munkássága mind nagyobb jelentőséggel bír, és nem csak a szlovákiai magyar történészek körében. Legfrissebb könyve, a *Küzdelem a városért* c. kismonográfia az 1938-as tavaszi községi választásoktól az önálló szlovák állam alkotmányának 1939-es elfogadásáig tekinti át a szlovákiai magyarság, azon belül pedig főként a pozsonyi magyar etnikum sorsának alakulását.

Az előszóban a szerző munkáját három részre – az ő szóhasználatával élve „felvonásra” – osztja. Az első felvonáson belül az 1938-as választások eseményeit taglalja, a voksolás ugyanis egy papíron és lélekben vívott harc volt a város feletti jelképes hatalomért. A második felvonás 1938 őszén „játszódik”, a határváltozások időszakában, amikor is sokáig a levegőben lógott a kérdés: vajon melyik államhoz csatolják majd Pozsonyt? A harmadik felvonásban a magyarok saját egyenjogúságukért folytatott küzdelmével ismerkedhetünk meg, melyet immár az 1939. március 14-én kihirdetett önálló szlovák államalakulaton belül kellett megvívniuk.

Az előszó után, a *Pozsony az első köztársaság utolsó évében* című rész elején a szerző a vizsgált városban lejátszódott etnikai változásokkal foglalkozik. Kifejti, hogy Pozsony nem csupán állami hovatartozása – illetve ennek egyre növekvő ráhatása –, és az így felé irányuló bevándorló tömeg miatt lett a korábban német, majd magyar többségű településből egyre inkább cseh(és)szlovák város, hanem az őslakosság nagyfokú adaptációs képessége folytán is.

A küzdelem első felvonása: az 1938. június 12-i községi választások

Az első alfejezetben, *A választások kiírása és a választási listák* c. részben a szerző egyfajta felvezetőt tart az előző, tehát 1931-es választásokról, hogy majd az általa vizsgált voksolás eredményeit az olvasónak legyen mihez viszonyítania. Megismerhetjük a választások időpontja és a listák többnyelvűsége körüli bonyodalmakat, a rágal-

mazó kampány egyes elemeit, a voksoláson induló pártokat listavezetőikkel¹ és a politikában egyre nagyobb jelentőséggel bíró nacionalizmusok fajtáit is.

A választási kampány *finise* című alfejezet a jelentős pártok május elsejei felvonulásaival nyit, majd a HSLS, utána pedig a Hodža vezette Agrárpárt hatalmas népgyűléseit mutatja be. Ezt követve kitér az SJ zárórendezvényére, majd részletesen foglalkozik az EMP finispolitikájával, főként a június 9-én, a Kollár téri Alfa múzeumban megrendezett kampányzáró gyűléssel és annak beszédeivel.

A *választások eredményei* c. részben a szerző az országos választások kapcsán jegyez néhány bekezdést. Részletesen foglalkozik a pozsonyi eredményekkel, ahol a 87%-os részvétel után² csupán a CSKP-nek volt oka panaszra³, rajtuk kívül ugyanis minden párt – főként pedig az autonomisták (HSLS, KdP, EMP) – határozottan győzelemként értékelte az eredményt. A HSLS listavezetője, Karol Sidor így nyilatkozott a választások után „nem akarunk senkitől semmit elvenni, csupán azt követeljük, hogy Pozsony ismét szlovák, német és magyar legyen!” Tény, hogy az autonomisták így a képviselőtestület legerősebb csoportosulását alkothatták volna, a történelem azonban máshogy diktált, ugyanis nemhogy az új, de még a régi testület sem vihette tovább a város vezetését.

Második felvonás: küzdelem Pozsony hovatarozásáért 1938 őszén

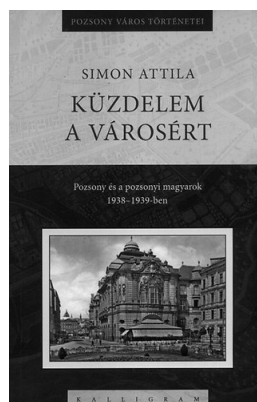
A *Pozsony a müncheni válság napjaiban* c. alfejezetben a szerző a tavaszi választásoknál jóval nagyobb feszültségű őszi események taglalásába fog. Leírja, hogy a müncheni válság nyomán a csehszlovák államvezetés miként jutott el a KdP felosztásától a szudétánémet területek átadásáig, hogy miként vált egyre durvábbá a pozsonyi helyzet (egyre nyíltabb antiszemitizmus), szól a Hlinka Gárdáról (HG), illetve a város számos jelentős és kevésbé jelentős eseményéről, melyeket egyöntetűen átítatott a rendkívüli szituáció szülte feszültség.

A *Német, magyar és szlovák törekvések a müncheni döntés utáni hetekben* c. rész elején az első csehszlovák köztársaság végnapjairól, illetve a HSLS céljainak teljesüléséről olvashatunk. A fő cél immár a teljes elszakadás lett. A fejezet foglalkozik a magyar többségű dél-szlovákiai rész kérdésével, mindenekelőtt azonban a nagypolitika azon mozzanataival, melyek következményeként Pozsony a formálódó Szlovákiánál maradt. Szó esik továbbá Ligetfalu német megszállásáról, illetve a sikertelen komáromi tárgyalásokról is. Az alfejezet híven ábrázolja a pozsonyi lakosság voltaképpen összes etnikumának bizonytalanságát a fennálló helyzetben. A szlovák állam által a német etnikumnak nyújtott különleges jogok hozadékaként Pozsony utcáin egyre inkább megnyilatkoztak a nemzetiszocialista eszmék, de megjelentek a tiltott magyar irredentizmus gondolatai is. A pozsonyi magyarságnak azonban végleg bele kellett törődnie a kisebbségi létbe, mely a kibontakozó totalitárius államrendben egyre keserűbbé vált.

1 A szerző itt főként az öt legjelentősebb pozsonyi politikai erő, tehát a Szlovák Egység a Csehszlovák Demokráciáért és Köztársaságért (SJ), Hlinka Szlovák Néppártja (HSLS), a Kárpátinémet Párt (KdP), az Egyesült Magyar Párt (EMP) és a Csehszlovák Kommunista Párt (CSKP) bemutatására helyezi a hangsúlyt, különös tekintettel az EMP-re

2 Meg kell jegyezni, hogy a vizsgált korszakban a választás polgári kötelesség volt, ami alól csak nyomos – főként egészségügyi – indokkal nyerhettek az egyes személyek felmentést.

3 A CSKP internacionalista politikája ebben az időszakban nem volt képes érvényt nyerni.

Harmadik felvonás: küzdelem a pozsonyi magyar népcsoport egyenlő jogaiért 1938. november 3. – 1939. március 14.

Az *autonóm Szlovákia politikai és társadalmi viszonyai* c. alfejezetben Simon Attila az első és a második köztársaság különbségeit mutatja be, hogy az miként lett demokratikus republikából egy rendeletekkel kormányzó állammá. Szó esik a HG nem hivatalos rendőrségként történő működéséről, az addigi többpártrendszer megbuktatásáról, a december 18-i választások egyetlen listájáról (HSLŠ), melyre a KdP utódja, a Német Párt beleegyezéssel, az EMP egyetlen esélyes helyre kerülő képviselőjelöltje, Esterházy János pedig más alternatíva híján került fel. Mindezek után a szerző a zsidók és a csehek elleni atrocitásokkal, propagandával, majd pedig a kitelepítésükkel foglalkozik.

A *pozsonyi magyar politika és közélet újraszervezése az első bécsi döntés után* címet viselő rész a kormány által váratlanul kiírt népszélelés elemzésével nyit, fókuszában pedig a szlovenszkói magyarok legnagyobb számú kisebbségének otthont adó Pozsony eredményei állnak. Ír az EMP belső formálódásáról, céljairól és a külsőleg határozottnak tetsző jobbra fordulásáról, mely minden bizonnyal a helyzethez való igazodás kényszeréből eredt, a belső, keresztény ideológiájú vezetés ugyanis továbbra is elutasította mindkét szélsőséget. Ezeken túl szó esik még a pozsonyi Toldy-korról, illetve az ország-szerte alapítandó Magyar Házakról is.

A *pozsonyi magyar kisebbség jogállása az autonóm Szlovákiában* c. alfejezetben a szerző a korábban egyaránt autonomista beállítottságú német és magyar kisebbségek helyzetének különbségeiről ír, egymással szembeni viszonyaikról, és arról, hogy az államvezetés számára a magyarokkal szemben miként lett irányadó a reciprocitás elve. Részletezi a magyar kisebbség egyenjogúsági törekvéseit, memorandumait, illetve bemutatja a pozsonyi magyarság egyre diszkrimináltabb helyzetét.

Az utolsó, *Magyarok az önálló Szlovákia fővárosában* címet viselő részben Simon Attila az 1939. március 14-i szlovák önállóságig vezető utat mutatja be, részletezi Esterházy és az EMP tevékenységét, kitér egy nemzetiszocialista eszmeiségű új magyar párt alapításának sikertelen ötletére, a zsidó és magyarelles atrocitásokra, a titokban szerveződő, majd elfojtott Magyar Gárda (Horthy Gárda) történetére, illetve összehasonlítja a magyar és a német kisebbségek jogait. Az alfejezet a június 4-én szervezett máriavölgyi zárandoklat elbeszélésével zárul.

A kötet végén, a *Képek* blokk alatt számos korabeli fotó, újságrészlet és szórólap hozza az olvasóhoz még közelebb a vizsgált kort. A *Küzdelem a városért* jól olvasható, tele számos idézettel, melyek még változatosabbá és érdekesebbé teszik a szöveget. Mivel a szerző hangsúlyozottan odafigyel az előzmények bemutatására, az olvasónak nincs szüksége más irodalom felsorakoztatására az ábrázolt állapotok magyarázatához.

Ahogy az a fentiekből kítűnhetett, Simon Attila *Küzdelem a városért* c. kismonográfiája részletes képet fest a nagy múltú magyar koronázóváros, Pozsony 1938/39-es történetéről, főként pedig az ott élő magyar kisebbség sorsának alakulásáról. A kötetet olvasva egyre inkább az a gondolat fogalmazódhat meg bennünk, hogy Pozsony megtette az első lépéseket afelé, hogy korábbi multiethnikus, multikulturális és toleráns jellegét elveszítse. Ez a keserű kép azonban számos ok-okozatiság eredményeként jöhetett csak létre, melyek bemutatásának tökéletes kalauza Simon Attila 2011-ben megjelent munkája.

(SIMON Attila, *Küzdelem a városért. Pozsony és a pozsonyi magyarok 1938–1939-ben*, Kalligram, Pozsony, 2011.)

BRUTOVSZKY GABRIELLA

Gyöngyösi István Parnasszusa: Csetnek

Az Irodalomtörténeti Közlemények 1897-ben megjelent 4. számában Nagy Iván neves történész és író Gyöngyösi István kimerítő életrajzát közölte, a sok addigi téves vélekedés helyreigazításával és további új ismeretekkel bővítve a költő feledésbe merült (főképpen származásáról szóló) adatait.¹ A történész írása nem maradt folytatás nélkül, azóta is élnek a Gyöngyösi-életpálya felderítésére szolgáló törekvések. Az ItK lapjain, Nagy Iván terjedelmes tanulmánya után, megszapordtak a költő életéről szóló, helytörténeti adatokban bővelkedő írások, de ez volt jellemző a költő származásának helyére is, Gömör megyére, ahol a helyi lapok, folyóiratok is bekapcsolódtak a Gyöngyösi-kultusz ápolásába. A Rozsnyói Híradó ugyanazon év decemberében Nagy Iván tanulmányára reflektálva egy cikket jelentetett meg Gyöngyösi István emlékére.² S. Szabó József, a cikk írója hangsúlyozza, hogy Gyöngyösi életének még homályban lévő adatai felderítést igényelnek, és mindez „a nagy intelligenciájú Rozsnyói lelkes fiaira vár”. Hogy mit üzent Nagy Iván az utókornak, amit S. Szabó József is szorgalmazott?

A történész keserű szavakkal fejezi be írását, kérdésére saját maga is reménytelenségből fogant választ ad: „*vajjon ismeri-e még valaki a Csetneki temetőben azt a (talán örökre jeltelenül maradt) sírhelyet, melyben a 193 év előtt elhunyt költő porai enyésznek? Aligha!*” Dendely Bélánénak köszönet Nagy Iván válasza nem teljesedett be, a költő sírhelye immár kilenc esztendeje nyilvánosságra került, a helyi és távolabbi hagyományörzők segítségével pedig az emlékoszlop elhelyezése is bekövetkezett. Azóta a költő halálának évfordulója alkalmából már hagyományosan minden évben július 24-e környékén familiáris megemlékezésre gyűlnek össze a síremlék előtt a költő tisztelői.

Jankovics József Gyöngyösi síremlékénél 2009-ben elmondott ünnepi beszéde rámutatott arra a még felderítetlen tényre, amit Nagy Iván egy másik fontos kérdéskörnek tartott. „Vajon áll-e még az a ház, amely a város ez ideig legnagyobb költőjének otthont adott?” Jankovics Nagy Iván idézetével folytatja, melyben a ház paramétereire találunk utalásokat: „*Egykori, utolsó lakhelye azonban, ha a hagyománynak hihetünk, Csetnek városának jolsvai utcájában azon 110. számú ház volt, mely a mi időnkben Urszinyi Mátyás gyógyszerész tulajdona lett és talán jelenleg is az. A nevezett gyógyszerész azon házat atyjától U. Györgytől örökölte, ez pedig ismét atyjától (ki 1774-*

1 NAGY Iván, *Gyöngyösi István*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1897, 7. évf. 4. füzet, 424–448.

2 S. SZABÓ József, *Gyöngyösi István emléke*, Rozsnyói Híradó, 1897. dec. 5., 20. évf., 49. szám, 2.

ben született és 1832-ben halt meg.) hallotta, hogy azon ház volt egykor a költő lakása.” Ünnepi beszédét azzal az elképzeléssel és egyúttal reménnyel zárta, hogy nem várva ki a következő 122 esztendő, a közeljövőben e júliusi ünnepség keretén belül a költő csetneki lakóházának emléktáblájától kezdjük majd meg „tisztelgő zarándoklatunkat”.

Jankovics József záró gondolatai arra ösztönöztek, hogy a házzal kapcsolatos további kutatásokat megkíséreljem véghezvinni. Igazat adva S. Szabó József szavainak, a helyi és közelben élő „dicső ősök nemes utódainak” kell a költő emlékének „kegyelettel adózniuk”. Rozsnyói születésüként kötelességemnek tartottam, hogy megpróbáljak fényt deríteni a költő életének e homályos pontjára, és hogy ily módon én is hozzájárulhassak a Gyöngyösi-kultusz bővítéséhez. A költő csetneki lakóháza igazi Parnasszus volt, ahol élete utolsó éveiben meghúzódhatott, és egyre rosszabbodó egészségügyi állapota ellenére is alkotott. Itt született meg az *Új életre hozatott Chariclia* című modernizált, kibővített és továbbírt „eposzi költemény”, melyet Gyöngyösi Czobor Mihály átdolgozása alapján írt meg, és melynek őse Héliodórosz ógörög regénye, a *Sorsüldözött szerelmek* volt. A művel a Gyöngyösi-recepcióban még viszonylag keveset foglalkoztak, holott a költő páratlan vállalkozásáról van szó.

Under the shadow of friendship, videók, szituációk, 2007

A ház azonosításához szükséges adatokat a rozsnyói levéltárban és a kataszterben találtam meg. A Nagy Iván által említett gyógyszerész család (Urszinyi) azonosítása volt az elsődleges célom, ehhez a levéltárban a csetneki evangélikus elemi tanoda növendékeinek névjegyzéke állt a rendelkezésemre.³ Ezek után azonosítottam Urszinyi Mátyást, a kataszterben pedig a gyógyszerész tulajdonai között megtaláltam a Jolsva utca 110-es parcellájú házat (ami akkoriban a ház számozását is jelentette).⁴ Sikerült máig visszavezetnünk a házat öröklők és felvásárolók névsorát, ennek alapján, illetve a 19. századi helyrajzi térkép⁵ (és a mai⁶) alapján a csetneki községi hivatal segítségével azonosítottuk a költő otthonát: mint kiderült, egy elhanyagolt állapotban lévő házról van szó, ma a 313-as házszámot viseli. A ház azonosítására egy héttel a 2010. július 24-ei ünnepség előtt került sor. Bár még emléktábla nélkül, de Jankovics József elképzelései beteljesültek. Tavaly, július 24-én első alkalommal, hogy a költő tisztelői már a Gyöngyösi-Parnasszust is megtekinthették, azt a házat, amelyben a költő 1697-től haláláig, 1704-ig csetneki polgárként „*műszákkal társalkodva töltötte napjait*”. A községi hivatal kezdeményezésének köszönhetően a ház külső felújítása is megtörtént. Remélhetőleg nemsokára az emléktábla is felkerül, amivel egy újabb lépést teszünk meg a költő kultuszának megerősítéséhez.

A csetneki lakosok büszkék egykori híres polgárukra, aki amellet, hogy a „*legvalódibb literátor*” volt, 11 évig lelkiismerettel viselte az alispáni tisztet, a kritikus időkben is józan ésszel és páratlanul vezette a megye kormányzását. Bár költőnk nem maga választotta csetneki tartózkodását, betegsége ellenére is egy nagyon termékeny időszakot töltött ott. Előtte „Krasznahorka Várallyán” lakott, ahol számos megtiszteltetés, öröm és gyász érte. Gyöngyösi hamar az Andrássy család pártfogásába került, eleinte ügyvédként dolgozott a családnál. Nagy megrázkódtatás volt számára, amikor az Andrássy Miklós által pár évre zálogba kapott váraljai házat (Gyöngyösi pénzt kölcsönzött neki) a zálogjog ideje lejártá után Miklós fia Andrássy Péter visszakövetelte, s költőnk kissé zokon is véve az eljárást, 1697 őszén át költözött Csetnekre.

3 1865–66-os évi névjegyzék, Mestečko Štítník – Evanjelická cirkev – škola (Állami Levéltár, Rózsnýó).

4 URSZINYI Mátyás, *Tulajdoni és birtokállási lap*, in Štítník (128-as betét szám), illetve a későbbi tulajdonosok tulajdoni és birtokállási lapja (*Uo.*, 719-es betétszám), Rózsnýói Kataszteri Hivatal.

5 *Csetnek katasztrális területének telek-könyvi térképe* (Pozemkovoknižná mapa katastrálneho územia Štítník, Rózsnýói Kataszteri Hivatal).

6 Ma az 567-es és 566-os parcella alatt található a ház = <http://195.28.70.134/kapor2/index.asp?t=1284658542984&lang=en>, 2011.03.14., 15:30.

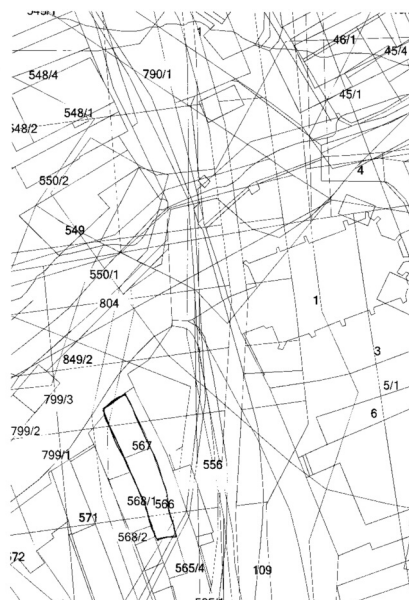
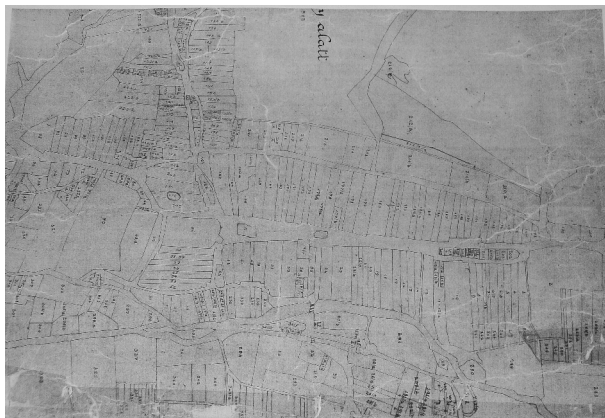

7 NAGY, I. m., 442.

8 *Fond Andrassy – Krásna Hôrka* (A-KH), Állami Levéltár – Lőcse, odd. 1, fasc. 27, 28, 29, Štítník (Csetnek), 1675–1696.

9 NAGY, I. m., 440.

Gyöngyösi csetneki síremléke és lakóháza egyre inkább a figyelem középpontjába kerül, köszönet érte egyrészt a helyi lakosok és a községi hivatal pozitív hozzáállásának és segítségének, illetve a felvidéki és magyarországi Gyöngyösi-kultusz építőinek, bővíítőinek, valamint a költő tisztelőinek. A kutatás következő célpontja Gyöngyösi váraljai háza, amelyben 1684 és 1697 között lakott. Életének nagyon fontos eseményei zajlottak ezen a helyszínen: itt születtek 1686. november 5-én *Zsigmond* és 1688. április 25-én *György* fiai; itt temette el 1691. május 12-én második feleségét, *Görget Juditot* (36 éves korában)⁷. A kutatás a ház azonosításával kapcsolatban már korábban is felvetődött, a rozsnyói származású Tököly Gábor kezdte meg először (2004-ben) a szükséges adatok begyűjtését, majd a történész hirtelen halála után a kutatás is abbamaradt. A lőcsei levéltári dokumentumok alapján annyit tudunk meg, hogy a ház korábbi tulajdonosa Géczy Márton volt, szomszédságában pedig egyfelől Székely István, másfelől Szakál István háza állt.⁸ Amikor a lőcsei levéltárban talált okirat íródott, 1684-ben, „*puszta és akkor épp ruinában*” (romokban) volt a ház – így nem tudni, túlélte-e a későbbi korokat, s megmaradhatott-e. Nagy Iván tanulmányából viszont megtudhatjuk, hogy a költő „*Várallyán építvén magának alkalmas lakást, oda valószínűleg már 1685-ban be is költözött*”⁹. A kérdés így az, hogy a romban heverő házat újjáépítette-e Gyöngyösi, vagy pedig a szintén Andrassy Miklóstól kapott váraljai szabad építkezési joggal ellátott puszta jobbágy házhelyet használta fel az új otthona felépítéséhez (az előző feltételezés valószínűbb, hiszen különben csupán egy éve [1684–1685] lett volna az új ház megépítésére). A jelenleg rendelkezésemre álló adatok még kiegészítésre várnak. Remélhetőleg nemsokára a csetneki „tisztelgő zarándoklat” egy kisebb kitérőt is igényel majd.

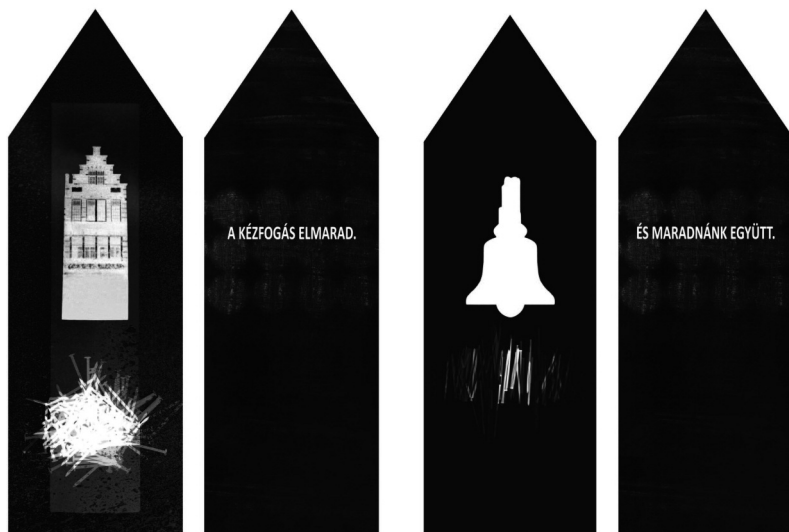

BEMUTATJUK

Mayer Éva

Mayer Éva grafikusművész (1983, Pozsony) az aktuális szociális problémákat és olyan tabutémákat feszeget, mint a betegség, a társadalmi-kisebbségi konfliktusok vagy az elmúlás gondolatisága. Az egyén és a társadalom viszonya, a közép-európai identitás mibenléte foglalkoztatja. Munkái interaktivitásra, nyitottságra, együttműködésre és toleranciára szólítják fel a közönséget nem csak tematikai, hanem egyéni műfaji/technikai megoldásai révén. Választott témája meghatározza az anyag- és technika használatát. Túllép a hagyományos módszerek alkalmazásán, kísérletezéseivel a grafika határait tágítja. Foglalkoztatja a grafika „térgrafikává” való avanszálása, alkotásai körbejárhatóak és meghatározó részét képezik a térnek. Sajátos, általa kikísérletezett technikai megoldásként a fotogramot egészíti ki fotó- és számítógépes alkalmazással. Tanulmányait a Magyar Képzőművészeti Egyetem képgrafika- és vizuális nevelőtanár szakán végezte (2003–2009), mesterei voltak Eszik Alajos és Somorjai Kiss Tibor. 2007-ben Erasmus-ösztöndíjasként félévet tanult Corkban (IRL), a Crawford College of Art and Design (CIT)-on. 2009-től a Magyar Grafikusművészek Társaságának, 2010-től a Fiala Képzőművészek Stúdiója Egyesület és a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságának tagja. 2011-től a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és a Kortárs Magyar Galéria Alapítvány kuratóriumának tagja. 2011-től Somorján a „DUNART.com” művésztelep főszerzője. 2002 óta Somorján és Budapesten él és alkot.

Rétegek II–III, fotogram, giclée nyomtat, 110×38 cm, 2009–2010

Mayer Éva

MUNKATÁRSAINK

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, a Selye János Egyetem magyar-történelem szakos hallgatója. Regénye *Az Égiek legendája* címmel 2007-ben jelent meg. Százdon él.

Balogh-Auer Zita (1987, Budapest) a Pécsi Tudományegyetem magyar szakos hallgatója. Budapesten él.

Borbély Szilárd (1964, Füzesgyarmat) költő, esszéíró, irodalomtörténész, a Debreceni Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete *Szemünk előtt vonulnak el* címmel 2011-ben jelent meg.

Brutovszky Gabriella (1986, Rozsnyó) a Konstantin Filozófus Egyetem doktorandusza. Nyitrán él.

Farkas Márta (1987, Pozsony) a Konstantin Filozófus Egyetem magyar-történelem szakos hallgatója. Félen él.

Fehér László (1975, Budapest) prózaíró, fordító, publicista. Első novelláskötete megjelenés előtt áll. Budapesten él.

Hegedűs Norbert (1987, Rimaszombat) irodalomkritikus, középiskolai tanár. Rimaszombatban él.

Hegedűs Orsolya (1974, Érsekújvár) a Konstantin Filozófus Egyetem oktatója és doktorandusza. Érsekújváron él.

V. Mihályi Anikó (1965, Kecskemét) középiskolai tanár. Törökbálinton él.

Sz. Molnár Szilvia (1972, Budapest) irodalomtörténész, a Kaposvári Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Bevezetés a kortárs irodalomba* címmel 2005-ben jelent meg. Újteleken él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi esszékötete *Protézisek* címmel 2010-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Nyerges András (1940, Budapest) költő, prózaíró, publicista. Legutóbbi kötete *A barátságsszedelgő* címmel 2010-ben jelent meg. Budapesten él.

Nyerges Gábor Ádám (1989, Budapest) költő, író, az *Apokrif* c. folyóirat szerkesztője, az ELTE BTK hallgatója. Legutóbbi kötete *Helyi érzéstelenítés* címmel 2010-ben jelent meg. Budapesten él.

Rácz Boglárka (1986, Losonc) költő, a Selye János Egyetem hallgatója. Legutóbbi kötete *Holdmagány* címmel 2011-ben jelent meg. Komáromban él.

Simon Mónika (1974, Komárom) a Selye János Egyetem oktatója és doktorandusza. Komáromban él.

Szászi Zoltán (1964, Tornalja) költő, újságíró. Legutóbbi verseskötetve *Kilátó* címmel 2012-ben jelent meg. Rimaszombatban él.

[Szászdi] Sztakó Zsolt (1967, Ipolyság) író. *Elbeszélések* könyve című munkája 2008-ban jelent meg. Százdon él.

Varga Imre (1950, Kisgyarmat) költő, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi verseskötete *Mielőtt kimondaná* címmel 2011-ben jelent meg. Tinnyén él.

Vasi Szabó János (1965, Szombathely) prózaíró. Legutóbbi könyve *Világállam* címmel 2009-ben jelent meg. Tanakajdon él.

Veres István (1984, Érsekújvár) prózaíró, publicista. Novelláskötete *Galvánelemek és akkumulátorok* címmel 2011-ben jelent meg. Pozsonyban él.

Vida Gergely (1973, Komárom) költő, kritikus, középiskolai tanár. Legutóbbi verseskötete *Horror klasszikusok* címmel 2010-ben jelent meg. Nyáradon él.

A folyóirat ideai hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.